

**EESTI MAAÜLIKOOL
VETERINAARMEDITSIINI JA LOOMAKASVATUSE INSTITUUT
EESTI TÕULOOMAKASVATUSE LIIT**

ELUST, OLUST JA TÕUARETUSEST
3. raamat

Olev Saveli

Põllumajandusdoktor emeriitprofessor

Personaalnimestik

1998 – 2008

Eesti vajab tõuaretust

2003 – 2008

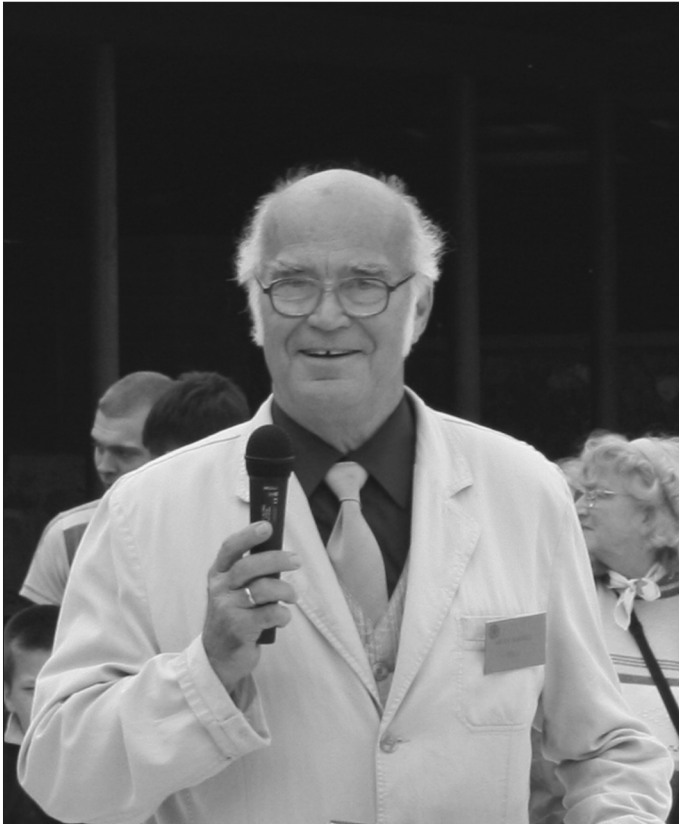
TARTU 2008

© Eesti Maaülikool
© Eesti Tõuloomakasvatuse Liit
© Olev Saveli 2008

Toimetaja: Silvi Seesmaa
Kujundaja: Alo Tänavots
Fotod: erakogud, Avo Juus, Alo Tänavots jt

Kaanekujundus ja trükk: OÜ Paar Trükikoda

ISBN 978-9949-18-162-9

*Teie käes on
Personaalnimestiku (1998) ja
Eesti vajab tõuaretust (2003) järg.
Olge tervitatud!*

Starb

26. novembril 2008

SISUKORD

ISIKULISED ANDMED	7
Haridustee ja perekond	8
Teaduskraadid	8
Töökohad	9
Autasud	10
Tunnustused	10
Ühiskondlikud ametid	10
Osavõtt rahvusvahelistest kongressidest, konverentsidest ja seminaridest	11
PERSONAALNIMESTIK	13
Trükitööd	14
Käsikirjalised tööd	34
Toimetatud trükised	34
Juhendatud väitekirjad	39
EESTI VAJAB TÕUARETUST	41
AJAKIRJANDUS	65
Olev Saveli arvab	66
Teised Olev Savelist	73
Tegemistest	81
Intervjuud	89
KOLLEEGIDE ARVAMUSED	91
Ants Bender Taasasutatud Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi esimene president	92
Matti Piirsalu Eesti ühistegelike tõuaretusühingute „peadirigent“	95
Ants Käärma Olev Saveli maaliidus, põllumajanduskojas ja aasta põllumehe žüriis	97
Olav Kärt Professor, kolleeg ja mõttekaaslane	101
MÕNED SPORTLIKUD TÖÖTULEMUSED	107
Lisa 1 Publikatsioonide analüüs	111

ISIKULISED ANDMED

Haridustee ja perekond

26.11.1938	sündinud Tallinnas Harjumaal Raikküla valla talupidajate Rudolf (1913–1990) ja Lydia (1913–2002; sünd Alp) Saveli esimese lapsena
1938–1946	Lehti talus lapsena jõudumööda abiks
1946–1953	Kabala 7-klassilise kooli õpilane, lõpetanud kiitusega; suviti Uue Elu kolhoosi põllutööline
1953–1957	Türi Põllumajanduse Tehnikumi õpilane, lõpetanud kiitusega
01.09.1957	Eesti Põllumajanduse Akadeemia zootehnikateaduskonna üliõpilane
14.03.1962	abiellumine Miina Veelmaaga (sünd Faehlmann)
28.03.1962	EPA lõpetamine kiitusega
16.09.1962	sündis tütar Sigrid
01.07.1965–30.06.68	aspirantuur EPA põllumajandusloomade aretuse kateedris
09.03.1969	sündis poeg Tarmo
24.07.1984	sündis tütrepoeg Randel
23.11.1996	sündis pojapoeg Samuel
18.03.1998	sündis tütrepoeg Joosep
21.10.1998	sündis pojapoeg Saul

Teaduskraadid

14.06.1968	kandidaadidissertatsiooni kaitsmine
23.10.1968	põllumajandusteaduste kandidaadi kraadi kinnitamine
04.05.1983	dotsendikutse omistamine
09.12.1985	doktoridissertatsiooni kaitsmine Üleliidulises Aretuse ja Geneetika Instituudis Puškinos
23.05.1986	põllumajandusdoktori kraadi kinnitamine
19.12.1986	professorikutse omistamine
01.09.2004	emeriitprofessor

Töökohad

06.04.–31.05.61	Tori Põllumajandusloomade Kunstliku Seemenduse Jaama veterinaararst
01.06.–06.10.61	Tori Põllumajandusloomade Seemenduse Jaama direktor
09.04.62–01.07.65	EPA põllumajandusloomade aretuse kateedri assistent
01.08.68–01.08.68	
01.08.68–15.07.79	Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku Uurimise Instituudi kunstliku seemenduse (alates 1974 sigimisbioloogia) kesklaboratooriumi juhataja
16.07.1979	EPA põllumajandusloomade aretuse kateedri vanemõpetaja
01.09.1979	sama kateedri juhataja ajut kt
21.12.1979	kateedrijuhataja, dots kt
04.05.1983	kateedrijuhataja, dotsent
01.04.1986	ENSV ATK aseesimees, kohakaasluse alusel 0,25 kohaga kateedrijuhataja, dotsent
03.09.1986	kohakaasluse alusel 0,25 kohaga professori kt
09.12.86–01.07.88	kohakaasluse alusel 0,25 kohaga professor
02.07.88–01.07.93	EPA (alates 1991. a Eesti Põllumajandusülikooli) rektor
02.02.1990	kohakaasluse alusel 0,5 kohaga aretusõpetuse kateedri juhataja
12.06.1992	valimine aretusõpetuse ja veisekasvatuse kateedri juhatajaks-professoriks
01.09.1992	kohakaasluse alusel 0,5 kohaga kateedrijuhataja-professor
01.07.1993–1994	aretusõpetuse ja veisekasvatuse õppetooli juhataja-professor ja kohakaasluse alusel 0,5 kohaga vanemteadur
01.09.1994–2004	EPMÜ loomakasvatuse instituudi aretusosakonna juhataja, professor
01.09.2004...	EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituudi emeriitprofessor

Autasud

09.07.1985	Eesti NSV riikliku preemia omistamine
17.11.1988	ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukiri
1996	Eesti Põllumajandusülikooli teenete märk
09.02.1998	Valgetähe kolmanda klassi orden
1998	Põllumajandusministeeriumi teenete medal Kalevipoeg kündmas
2004	Euroopa Loomakasvatuse Assotsiatsiooni teenetemedal
2007	Põllumajandusministeeriumi hõbedane teenetemärk
2008	Tartu maavanema tänukiri

Tunnustused

1996	tunnistati Eesti Põllumajandusülikooli viljakaimaks
1997	kirjameheks
1999	Läti Põllumajanduse ja Metsamajanduse Teaduste Akadeemia välisliige
2002	Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi aupresident
2003	Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja auliige ja aumärgi omanik

Ühiskondlikud ametid

1953–1968	ELKNÜ liige
1966 tänaseni	Eesti Geneetikute ja Seleksioneeride Seltsi liige, Eesti Loodusuurijate Seltsi liige
1968–1979	ELVI teadusnõukogu liige
1970–1990	NLKP liige, Üleliidulise Mustakirjute Veiste Assotsiatsiooni liige
1965–1992	Eesti Mustakirju Karja Tõuaretuse Nõukogu liige
1970–1992	Eesti Punase Karja Tõuaretuse Nõukogu liige
1981–1992	Eesti Mustakirju Karja Tõuaretuse Nõukogu esimees
1986–1988	ENSV Agrotööstuskomitee Teaduslik-Tehnilise Nõukogu esimees
1988–1993	EPA (alates 1991. a EPMÜ) teadusnõukogu esimees
1988–1993	Eesti Rektorite Nõukogu liige

- 1988–1991 Üleliidulise Põllumajanduskõrgkoolide Rektorite Nõukogu presiidiumi liige
- 1989–1990 EKP Keskkomitee liige
- 1989–2001 Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi president
- 1989–1992 Eesti Maaliidu vanem
- 1990–2005 Ajakirja Agraarteadus toimetuse kolleegiumi liige
- 1990–1993 Eesti Teadusfondi Nõukogu liige
- 2000–2003 Eesti Teadusfondi Nõukogu liige
- 1990–1993 Eesti Teaduse ja Arenduse Nõukogu liige
- 1990–1993 Eesti Innovatsiooni Fondi Nõukogu liige
- 1991–2005 EPMÜ põllumajandusteaduste ja majandusteaduse doktorikraadide kaitsmise nõukogu esimees
- 1991–1994 Eesti Võistlustantsu Liidu president
- 1993–1994 ELVI kandidaadikraadide kaitsmise nõukogu liige
- 1993 tänaseni Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu president
- 1993 tänaseni *Deutsche Gesellschaft für Züchtungskunde* liige
- 1994–1997 Infolehe Tõuinfo toimetaja
- 1994–2004 EPMÜ loomakasvatusteaduste teadusnõukogu liige
- 1994–2004 EPMÜ loomakasvatusteaduste magistrikraadide nõukogu liige
- 1995–1997 Eesti Ühistegelise Liidu nõukogu liige
- 1995–2001 Euroopa Loomakasvatuse Assotsiatsiooni Eesti koordinaator
- 1996–2000 Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja nõukogu aseesimees
- 1998 tänaseni Ajakirja Tõuloomakasvatus peatoimetaja
- 2001–2007 Aasta põllumehe žürii esimees

**Osavõtt rahvusvahelistest kongressidest,
konverentsidest ja seminaridest**

- 1972 München kongress Rahvusvaheline sigimise ja kunstliku seemenduse kongress
- 1976 Krakov Rahvusvaheline sigimise ja kunstliku seemenduse kongress
- 1973 Helsingi Rahvusvaheline seminar kunstliku seemenduse küsimustes
- 1972 Moskva kongress Üleliiduline Geneetikute ja Seleksionääride Seltsi kongress

1982	Leningrad	33. EAAP aastakonverents
1991	Berliin	42. EAAP aastakonverents
1993	Århus	44. EAAP aastakonverents
1994	Edinburgh	45. EAAP aastakonverents
1995	Praha	46. EAAP aastakonverents
1996	Lillehammer	47. EAAP aastakonverents
1997	Viin	48. EAAP aastakonverents
1998	Varssavi	49. EAAP aastakonverents
1989	Helsingi	Põhjamaade Nõukogu seminar
1991	Kopenhaagen	Põhjamaade Nõukogu seminar
1993	Uppsala	Põhjamaade Nõukogu seminar
1995	Turu	Põhjamaade Nõukogu seminar
1989	Village	Euroopa Holsteini-Friisi Assotsiatsiooni aastakonverents
1990	Falkenberg	Euroopa Holsteini-Friisi Assotsiatsiooni aastakonverents
1991	Berliin	Euroopa Holsteini-Friisi Assotsiatsiooni aastakonverents
1991	Berliin	FAO/EAAP Kesk- ja Ida-Euroopa maade ümarlaud
1992	Budapest	FAO/EAAP Kesk- ja Ida-Euroopa maade ümarlaud
1992	Wageningen	FAO/EAAP Kesk- ja Ida-Euroopa maade ümarlaud
1994	Varssavi	FAO/EAAP Kesk- ja Ida-Euroopa maade ümarlaud
1996	Budapest	FAO/EAAP Kesk- ja Ida-Euroopa maade ümarlaud
1991	Farøe	Põhjamaade põllumajandustülikoolide rektorite konverents
1992	Budapest	Maailma Holsteini-Friisi Föderatsiooni aastakonverents
1999	Zürich	50. EAAP aastakonverents
2000	Haag	51. EAAP aastakonverents
2001	Budapest	52. EAAP aastakonverents
2003	Rooma	54. EAAP aastakonverents
2004	Bled	55. EAAP aastakonverents
2005	Uppsala	56. EAAP aastakonverents
2007	Dublin	58. EAAP aastakonverents
2008	Vilnius	59. EAAP aastakonverents

PERSONAALNIMESTIK

Trükitööd Publications

Aastail 1967 – 1998 432 trükitööd (1. raamat)

1998

1. Euro Tier '98 // Tõuloomakasvatus, 1998, 4, lk 24.
2. Euro Tier '98 Hannoveris // EPKK Infoleht 11, 1998, 20. nov, lk 4.
3. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 1998, 4, lk 1.
4. Holsteinide Euroopa konkurs Brüsselis // Tõuloomakasvatus, 1998, 1, lk 6–7.
5. Piima tootmine ja töötlemine on probleemiks // Agraarteadus, 1998, 4, lk 253–257.
6. Somaatiliste rakkude arvu mõjutavad tegurid // EPMÜ LKI teadustöid, 1998, 69, lk 48–52. Kaasautor H. Kiiman.
7. Organization and Funding of Animal Production Research // REU Technical Series 48, FAO, EAAP: Organization and Funding of Animal Production Research in Central and Eastern Europe. Herceghalom, 1997, p 79–84. Coauthor: O. Kärt.

1999

1. Aarne Pung – 90 // Agraarteadus, 1999, 3, lk 227–228.
2. Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi 10 aastat // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 1999, 10, lk 82–83.
3. Eesti holsteini tõugu pullide aretusväärtus olenevalt põlvnemisest // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, Tartu, 1999, 10, lk 90–93. Kaasautorid: U. Kaasiku, T. Kaart.
4. Eesti holsteini pullide aretusväärtus olenevalt nende põlvnemisest // Tõuloomakasvatus, 1999, 2, lk 5–7. Kaasautor: U. Kaasiku.
5. Eesti punase tõu pullide veresus ja hindamistulemused // Tõuloomakasvatus, 1999, 2, lk 7–9. Kaasautor: U. Kaasiku.
6. Eesti veisetõugude aretus /Cattle breeding in Estonia/. // Dairy Production in Estonia - Today and Tomorrow. Proceedings from a symposium at Estonian Agriculture University, Tartu, June 7, 1999. CRB Report 7. Uppsala, 1999, p 36–45.
7. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 1999, 3, lk 1.

8. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 1999, 4, lk 1.
9. Kas on lootust? // Tõuloomakasvatus, 1999, 2, lk 1.
10. Keskkonnafaktorite mõju piima somaatiliste rakkude arvule // EPMÜ Loomakasvatusinstituudi teadustöid, 1999, 70, lk 45–51. Kaasautor: H. Kiiman.
11. Masinlõpsi tööoperatsioonide seos piimanäitajatega // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 1999, 10, lk 19–22. Kaasautor: H. Kiiman.
12. Mida teha punasekirju holsteiniga? // Tõuloomakasvatus, 1999, 1, lk 6–7.
13. 45 aastat tagasi // Kokkutulekuleht. Türi KPK 75-aastane, 1999, lk 2.
14. Piimandus on probleemiks // Tõuloomakasvatus, 1999, 2, lk 29–30.
15. Piima omahind eri suurusega ettevõtetes // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 1999, 10, lk 84–85. Kaasautor: T. Jänes.
16. Piimatootmise kulude struktuur // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 1999, 10, lk 86–89. Kaasautor: T. Jänes.
17. Tõuaretus on ainus üleriigiline ühistuline tegevus Eestis // Ühistegevusest Eesti Vabariigis, 1999, 3, lk 59–61
18. Uue valitsuse ootel // Tõuloomakasvatus, 1999, 1, lk 1.
19. Vambola Vilson – 70 // Agraarteadus, 1999, 4, lk 309–310. Kaasautor: J. Praks.
20. Breeding value of Estonian Holstein Bulls depending on pedigree // 5th Baltic Animal Breeding Conference. Animal Husbandry 35, Collection of scientific works. Baisogala, 1999, p 11–16. Coauthors: U. Kaasiku, T. Kaart.
21. Comparison of ultrasonic equipments in pig production // 5th Baltic Animal Breeding Conference. Animal Husbandry 35, Collection of scientific works. Baisogala, 1999, p 157–160. Coauthors: A. Tänavots, E. Somelar, A. Põldvere, T. Kaart.
22. Effect of breeds of the world on breeds of the small in number // Book of Abstracts 50th Annual Meeting of the EAAP, 22–26. 08.1999, Zürich, 1999, 5, p 194 (+ 4 p). Coauthor: U. Kaasiku.
23. Factors affecting somatic cell count in milk // 5th Baltic Animal Breeding Conference. Animal Husbandry 35, Collection of scientific works. Baisogala, 1999, p 62–66. Coauthor: H. Kiiman.

24. Milking routine has an effect on udder health and milk quality of cows // Book of Abstracts 50th Annual Meeting of the EAAP, 22-26. 08.1999, Zürich, 1999, 5, p 185 (+ 4 p). Coauthor: H. Kiiman.
25. The blood improving and evaluation results of the Estonian red bulls // 5th Baltic Animal Breeding Conference. Animal Husbandry 35, Collection of scientific works. Baisogala, 1999, p 38–41.
26. The Specification of Red-and White Holsteins in Estonia // 5th Baltic Animal Breeding Conference. Animal Husbandry 35, Collection of scientific works. Baisogala, 1999, p 29–32.
27. Transition from the Estonian red to the breeding of Holsteins // 5th Baltic Animal Breeding Conference. Animal Husbandry 35, Collection of scientific works. Baisogala, 1999, p 50–54. Coauthor: V. Vilson.

2000

1. Balti riikide VI tõuaretuse konverents Jelgavas // Tõuloomakasvatus, 2000, 2, lk 30–32.
2. Eesti hobusekasvatajate ümarlaud // Tõuloomakasvatus, 2000, 4, lk 20–22. Kaasautor: H. Pärtma.
3. Eesti holsteini pullide aretusväärtus ja päritolu // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2000, 12, lk 67–70. Kaasautorid: U. Kaasiku, T. Kaart.
4. Eesti maatõu aretuses kasutatud tõugude olulisus // Tõuloomakasvatus, 2000, 2, 11–14. Kaasautor: K. Kalamees.
5. Eesti punase tõu pullide aretusväärtuse sõltuvus päritolust // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2000, 12, lk 63–66. Kaasautorid: U. Kaasiku, T. Kaart.
6. Eesti Tõuloomakasvatuse Liidus // Tõuloomakasvatus, 2000, 1, lk 23–24.
7. Eesti veisetõud võimaldavad toota piima senisest oluliselt rohkem // Aastavakk 2001. Põllumehe teatmik-kalender. Kirilill, 2000, lk 107–108.
8. Eesti veisetõugude aretus // Eesti Loomaarstlik Ringvaade, 2000, 2, lk 51–56.
9. Geneetilisest mitmekesisusest eesti maatõugu veistel EAB lookuse alusel // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2000, 12, lk 101–104. Kaasautorid: H. Viinalass, S. Värvi.

10. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2000, 2, lk 1.
11. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2000, 3, lk1.
12. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2000, 4, lk 1.
13. Hollandi holsteini lehmade piimajõudlus Eestis // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2000, 12, lk 75–78. Kaasautor: H. Pulk.
14. Hollandi holsteini tõugu pullide paralleelhindamine // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2000, 12, lk 79–80. Kaasautorid: E. Siiber, M. Uba.
15. Holsteinide konkurss Brüsselis // Tõuloomakasvatus, 2000, 1, lk 6–8.
16. Ilus armas nudi // Teater, muusika, kino, 2000, 10, lk 84–86.
17. Käes on aasta 2000 // Tõuloomakasvatus, 2000, 1, lk 1.
18. Lutealse aktiivsuse taastumisest eesti piimalehmadel // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2000, 12, lk 105–108. Kaasautorid: A. Waldmann, A. Kureoja, T. Kaart, A. Tiidla.
19. Meid kõiki ühendab eesti rukis // Eesti rukki päev 24. märtsil 2000, lk 7.
20. Piimatootmise tasuvus 1998. a. ankeetküsitluse alusel // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2000, 12, lk 71–74. Kaasautorid: H. Kiiman, I. Veermäe.
21. Piistaoja tõuaretuslik väljund // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2000, 13, lk 29–31.
22. Puhtatõuliste ja ristandsigade lihaomaduste prognoosimine ultraheli aparaatidega // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2000, 12, lk 91–94. Kaasautorid: A. Tänavots, E. Somelar, K. Eilart, A. Põldvere, T. Kaart.
23. Tõuaretus on investering tulevikku // Maamajandus, 2000, juuli, lk 14–15.
24. Tõuaretus tulevikus // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2000, 13, lk 54–56.
25. Töövõttes masinlõpsil ja seos piima somaatiliste rakkude arvuga // Agraarteadus, 2000, 4, lk 306–310. Kaasautor: H. Kiiman.
26. Descent and breeding value of the Estonian Red breed bulls // Book of Abstracts of the 51st Annual Meeting of the EAAP, The Hague, 2000, p 67 (+4). Coauthor: U. Kaasiku.

27. Factors Affecting Milk Quality in Dairy Cattle // Animal Products Quality. Materials of International Scientific Conference. Sigulda, 2000, p 161–167. Coauthor: H. Kiiman.
28. Milk productivity of Dutch Holstein cows in Estonia // Proceedings of the 6th Baltic Animal Breeding Conference, Jelgava, 27–28 April 2000, p 91–95. Coauthor: H. Pulk.
29. On the factors affecting commencement of postpartum luteal activity in Estonian dairy cows // Proceedings of the 6th Baltic Animal Breeding Conference, Jelgava, 27–28 April 2000, p 23–27. Coauthors: A. Waldmann, A. Kureoja, T. Kaart, A. Tiidla.
30. On the factors affecting milk somatic cell count in dairy cattle in Estonia // Book of Abstracts of the 51st Annual Meeting of the EAAP, The Hague, 2000, p 221 (+4). Coauthor: H. Kiiman.
31. Parallel evaluation of the bulls of the Dutch Holstein breed // Proceedings of the 6th Baltic Animal Breeding Conference, Jelgava, 27–28 April 2000, p 88–91. Coauthors: E. Siiber, M. Uba.
32. Pork Quality and PSS // 2nd International workshop Molecular biology and biotechnology in agriculturally important organisms, Kaunas, Lithuania, 16–17 November 2000, p 23. Coauthors: A. Tänavots, E. Somelar, H. Viinalass, S. Värvi, K. Eilart, A. Pöldvere, T. Kaart.
33. Prediction of meat quality of different pig breed combination in Estonia // Book of Abstracts of the 51st Annual Meeting of the EAAP, The Hague, 2000, p 324 (+5). Coauthors: A. Tänavots, E. Somelar, K. Eilart, A. Pöldvere, T. Kaart, H. Viinalass, S. Värvi.
34. Prediction of meat traits of different pig breed combinations // Proceedings of the 6th Baltic Animal Breeding Conference, Jelgava, 27–28 April 2000, p 116–121. Coauthors: E. Somelar, A. Tänavots, K. Eilart, A. Pöldvere, T. Kaart.
35. The effect of the descent of the Estonian Red bulls on their breeding value // Proceedings of the 6th Baltic Animal Breeding Conference, Jelgava, 27–28 April 2000, p 79–83. Coauthors: U. Kaasiku, T. Kaart.
36. Using of Dutch breeding material in Estonia // Book of Abstracts of the 51st Annual Meeting of the EAAP, The Hague, 2000, p. 67 (+4). Coauthors: E. Siiber, H. Pulk.

2001

1. Aretusühistus "Eesti Punane Kari" // Tõuloomakasvatus, 4, 1, lk 26, 2001.
2. Eesti holsteini tõuraamatulehmade kehaehitus ja piimajõudlus // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2001, 14, lk 21–24. Kaasautorid: Bulitko, T., Kaart, T.
3. Eesti veisetõud võimaldavad toota piima senisest oluliselt rohkem // Aastavakk 2001, Põllumehe Teatmik-Kalender, 2001, lk107–108.
4. Eesti veisetõugude aretuskomponentide hinnang // Tõuloomakasvatus, 2001, 4, lk 10–12. Kaart, T., Kalamees, K., Kaasiku, U., Pulk, H.
5. Eesti veisetõugude aretuskomponentide võrdlev hinnang ja kasutamine aretusprogrammides // Agraarteadus, 2001, 4, lk 224–247. Kaasautorid: T. Bulitko, T. Kaart, U. Kaasiku, K. Kalamees, A. Kureoja, E. Orgmets, H. Pulk, E. Siiber, M. Uba.
6. Eesti veisetõugude tiinuse kestus // APSi Toimetised, 2001, 15, lk 73–76. Kaasautor: Kaart, T.
7. ETLi aastakoosolek // Tõuloomakasvatus, 2001, 1, lk 23–25.
8. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2001, 1, lk 1.
9. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2001, 2, lk 1.
10. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2001, 3, lk 1.
11. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2001, 4, lk 1.
12. Hollandi holsteini lehmade piimajõudlus Eestis // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2001, 15, lk 83–84. Kaasautor: Pulk, H.
13. *In memoriam* Ilmar Maripuu // Tõuloomakasvatus, 2001, 2, lk 32.
14. *In memoriam* Tõnis Soonets // Tõuloomakasvatus, 2001, 2, lk 32.
15. Konkurs Aasta Põllumees // Tõuloomakasvatus, 2001, 4, lk 26–27.
16. Piimatootmise tasuvus Eesti perefarmides ja ettevõtetes // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2001, 15, lk 77–82. Kaasautorid: Peterson, H., Kiiman, H., Visberg, A., Voore, M., Vilson, V., Linnamägi, V.
17. Puhtatõuliste ja ristsigade liha kvaliteedi uurimine // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2001, 15, lk 89–92. Kaasautorid: Somelar, E., Kaart, T.

18. Põlula katselauda esmaspoeginute piimajõudlus // Tõuloomakasvatus, 2001, 4, lk 9. Kaasautorid: Orgmets, E., Voore, M.
19. Põrsakasvatuse majanduslikkus Soome talu näitel // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2001, 15, lk 85–88. Kaasautor: Vare, V.
20. Sigade tõukombinatsioonide mõju lihaomadustele ja viljakusele Eestis // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2001, 15, lk 117–118. Kaasautorid: Tänavots, A., Kaart, T.
21. Söödaratsiooni muutuse mõju Eesti maatõugu lehmade piimajõudlusele // Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Toimetised, 2001, 14, lk 79–84. Kaasautorid: Kalamees, K., Kaart, T.
22. Tartu sügisnäitus ja TÕULOOM 2001 // Tõuloomakasvatus, 4, nr 3, lk. 26.
23. Teadlane Rüütel // Maaülikool (4. oktoober 2001 (14), lk 3.
24. Tõuaretusühingutes // Tõuloomakasvatus, 4, nr 3, lk 27, 2001.
25. Uus juht Eesti Hobusekasvatajate Seltsil // Tõuloomakasvatus, 2001, 2, lk 31.
26. Body conformation and milk productivity of Estonian Holstein Herdbook cows // Book of Abstracts of the 52nd Annual Meeting of the EAAP, Budapest, 26–29 August 2001, p 248 (+4p). Co-authors: Bulitko, T., Kaart, T.
27. Body Comformation and Milk Productivity of Estonian Holstein Herdbook Cows // Proceedings of the 7th Baltic Animal Breeding Conference, Tartu, 19–20 April 2001, p 36–40. Coauthors: Bulitko, T., Kaart, T.
28. Effect of Canges in Feed Ration on Milk Productivity of Estonian Native Cows // Proceedings of the 7th Baltic Animal Breeding Conference, Tartu, 19–20 April 2001, p 49–54. Coauthors: Kalamees, K., Kaart, T.
29. Factors affecting meat traits and fertility of pigs in Estonia // Book of Abstracts of the 52nd Annual Meeting of the EAAP, Budapest, 26–29 August 2001, p 300 (+4p). Coauthors: Tänavots, A., Kaart, T.
30. Factors Affecting Meat Traits and Fertility of Pigs in Estonia // Proceedings of the 7th Baltic Animal Breeding Conference, Tartu, 19-20 April 2001, p 144–148. Coauthors: Tänavots, A., Kaart, T.
31. Meat quality research of pure- and crossbred pigs in Estonia // Book of Abstracts of the 52nd Annual Meeting of the EAAP,

- Budapest, 26–29 August 2001, p 300. (+4p.). Coauthors: Somelar, E., Tänavots, A.,
32. Meat Quality Research of Pure- and Crossbred Pigs in Estonia // Proceedings of the 7th Baltic Animal Breeding Conference, Tartu, 19-20 April 2001, p 138–143. Coauthors: Somelar, E., Tänavots, A.
  33. Milk produktivity of cows imported from Holland into Estonia // Book of Abstracts of the 52nd Annual Meeting of the EAAP, Budapest, 26–29 August 2001, p 247 (+4p.)
  34. Milk Productivity of Dutch Holstein Cows in Estonia // Proceedings of the 7th Baltic Animal Breeding Conference, Tartu, 19–20 April 2001, p 85–88. Coauthor: Pulk, H.
  35. Pork Quality and Porcine Stress Syndrom in Estonia // Proceedings of the Latvian Academy of Sciences. Section B, 2001, 55, 5/6, (616/617), 242–246. Coauthors: Tänavots, A., Somelar, E., Viinalass, H., Värvi, S., Eilart, K., Põldvere, A., Kaart, T.
  36. Relationship Between Gestation Length and Genetic Origin of Cow // Proceedings of the 7th Baltic Animal Breeding Conference, Tartu, 19–20 April 2001, p 89-93.
  37. The other methods lowering somatic cell count in milk than treatments // Book of Abstracts of the 52nd Annual Meeting of the EAAP, Budapest, 26–29 August 2001, p 152 (+4p.). Coauthor: Kiiman, H.

2002

1. Aastakoosolekud tõuaretusühingutes // Tõuloomakasvatus, 2002, 2, 30–32.
2. Aasta põllumees 2002 valimine // Tõuloomakasvatus, 2002, 4, 27–28.
3. Aretusühistu Eesti Punane Kari, Eesti Hobusekasvatajate Selts, Eesti Lambakasvatajate Selts, Eesti Maakarja Kasvatajate Selts, Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu, Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, Eesti Tõusigade Aretusühistu, "Tõuloomakasvatus" // Eesti Entsüklopeedia.
4. Eesti maakarja lehmade poegimisvahemiku uuringust // Tõuloomakasvatus, 2002, 1, 23–25. Kaasautorid: Kalamees, K., Kaart, T.

5. ETLLi aastakoosolek // Tõuloomakasvatus, 2002, 5, 1, lk 28–31.
6. Head tervist Eesti piimalehmale // Aastavakk 2003, lk 46–47.
7. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2002, 2, lk 1.
8. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2002, 3, lk 1.
9. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2002, 4, lk 1.
10. Hinnatud aretuspullide kasutamine // Agraarteadus, 2002, 4, 212–220. Kaasautor: Kaasiku, U.
11. *In memoriam*. Henn Elmet // Tõuloomakasvatus, 2002, 3, lk 32.
12. *In memoriam*. Johannes Kuiv // Tõuloomakasvatus, 2002, 3, lk 32.
13. 2002 – ühinemisaasta? // Tõuloomakasvatus, 2002, 1, lk 1.
14. Punasekirju Stiller-Red ET eesti veisetõugude aretuses // Tõuloomakasvatus, 2002, 3, lk 11–13. Kaasautor: Meier, A.
15. Põlula katselehmade piimajõudlus ja kehaehitus // Agraarteadus, 2002, 3, 182–190. Kaasautorid: Orgmets, E., Voore, M.
16. Põlula katselauda esmaspoeginute piimajõudlus 2001. aastal // Tõuloomakasvatus, 2002, 1, lk 10–11. Kaasautorid: Orgmets, E., Voore, M.
17. Teise laktatsiooni 100 ning 200 päeva piimajõudlus Põlula katsefarmis // Tõuloomakasvatus, 2002, 3, 19. Kaasautor: Kaart, T.
18. Tõuloom 2002 Ülenurmel // Maamajandus, 2002 oktoober, lk 17–18.
19. Veisekasvatus piima/liha teelahkmel // Aastavakk 2003, lk 44–45.
20. About milk somatic cell count reducing possibilities // Book of Abstracts of the 53rd Annual Meeting of the European Association for Animal Production, Cairo, Egypt, 1–4 September 2002, p 176. Coauthor: Kiiman, H.
21. A.I. in pig breeding // Veterinarija ir Zootehnika, 2002, 19 (41), 109–111. Coauthors: Tänavots, A., Kaart, T.
22. AI in pig breeding in Estonia // Book of Abstracts of the 53rd Annual Meeting of the European Association for Animal Production, Cairo, Egypt, 1–4 September 2002, p 234. Coauthors: Tänavots, A., Kaart, T.
23. Economic weights for production and functional traits of Estonian Holstein population // Proc. of the 7th World Congress Applied to Livestock Production, August 19–23, 2002, Montpellier, France. Organizing committee, 7th World Congress on Genetics Applied to Livestock Production, INRA, 31326 Castanet-Tolosan, France, 2002, 29, p 323–326. Coauthors: Pärna, E., Kaart, T.

24. Effect of the Age at first Calving on Genetic Progress of Dairy Cattle // Proceedings of the 8th Baltic Breeding and Genetics Conference, Kaunas 5–8 May 2002, p 55-56. Coauthors: Pulk, H., Kaart, T.
25. Genetic improvement of production and functional traits in Estonian Holstein population // *Agraarteadus*, 2002, 6, 358–363. Coauthor: Pärna, E.
26. Genetic improvement of production and functional traits in Estonian Holstein population // Proceedings of the 8th Baltic Breeding and Genetics Conference, Kaunas 5-8 May 2002, p 52–53. Coauthors: Pärna, E., Kaart, T.
27. Heritability of meat and fertility traits in pigs in Estonia // Proceedings of the 8th Baltic Breeding and Genetics Conference, Kaunas 5-8 May 2002, p 95. Coauthors: Tänavots, A., Kaart, T.
28. Heritability of meat and fertility traits in pigs in Estonia // *Veternarija ir Zootehnika*, 2002, 19 (41), 106–108. Coauthors: Tänavots, A., Kaart, T.
29. Milk productivity, dry matter intake and fertility in first party cows bred in Estonia // Research for Rural Development 2002, International scientific conference proceedings, Jelgava, Latvia, 22-24 May, 2002, Jelgava, p 69–72. Coauthors: Kärt, O., Ling, K., Samarütel, J., Jaakson, H.
30. Milk productivity on Estonian cattle breeds // Proceedings of the 8th Baltic Breeding and Genetics Conference, Kaunas 5-8 May 2002, p 57–58. Coauthor: Orgmets, E.
31. The milk performance and body conformation of cows on Põlula Experimental Farm // Book of Abstracts of the 53rd Annual Meeting of the European Association for Animal Production, Cairo, Egypt, 1–4 September 2002, p 174. Coauthor: Orgmets, E.
32. The Variations and Heritabilities of Measures of Somatic Cell Count per Lactation // Proceedings of the 8th Baltic Breeding and Genetics Conference, Kaunas 5–8 May 2002, p 36–37. Coauthors: Kiiman, H., Kaart, T.
33. Utilization of estimated breeding bulls // Proceedings of the 8th Baltic Breeding and Genetics Conference, Kaunas 5–8 May 2002, p 34–35. Coauthor: Kaasiku, U.

2003

1. Arnold Rüütel 75 // Maaleht 8. mai 2003.
2. Eelmine valitsus minekul // Tõuloomakasvatus, 2003, 1, lk 1.
3. Eesti Põllumajandusülikoolil uus rektor // Tõuloomakasvatus, 2003, 1, lk 32.
4. Eesti Tõuloomakasvatuse Liit // Akadeemilise Õigusteadusliku Seltsi entsüklopeedia
5. Euroopa Liit ootamas // Tõuloomakasvatus, 2003, 4, lk 1.
6. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2003, 2, lk 1.
7. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2003, 3, lk 1.
8. 10 aastat ühistegelist tõuaretuse organisatsiooni Eestis // Ühistegelised Uudised, juuli 2003, 1–7 (1016–1023), lk 8–11.
9. 10 aastat ühistegelist tõuaretuse organisatsiooni Eestis // Tõuloomakasvatus, 2003, 3, lk 21–22.
10. Piimatootmise kuludest Põlulas // Maamajandus, veebruar 2003, lk 23–26. Kaasautorid: Kärt, O., Voore, M.
11. Piima tootmiskulud Põlula katsefarmis // Agraarteadus, 2003, 5, lk 292–302. Kaasautor: Voore, M.
12. Piimatulu sõltuvus lehmast, keskkonnast ja teadmistest // Aastavakk 2004, lk 88–91.
13. Põlula katsefarmi piimajõudlus // Tõuloomakasvatus, 2003, 1, lk 7–8. Kaasautor: Kaart, T.
14. Põlula katsefarmi piima tootmiskulud // Tõuloomakasvatus, 2003, 1, lk 8–10. Kaasautor: Voore, M.
15. Tõuloom 2003 Ülenurmel // Tõuloomakasvatus, 2003, 4, 23–24.
16. VISSi-konkurssid 2003 // Ühistegelised Uudised. www.eca.ee
17. Ühistegevus tõuaretuses // Ühistu probleeme ja uurimusi VII. Akadeemiline Ühistegevuse Selts, Tartu, 2003, lk 82–85.
18. Üle 10 aasta ühitegevust // Tõuloomakasvatus, 2003, 3, lk 1.
19. About factors affecting somatic cell count in milk // Proceedings of the 9th Baltic Animal Breeding Conference, 2003, p 51–55. Coauthors: Kiiman, H. Kaart, T.
20. Derivation of economic values of beef production traits of Estonian Holstein cattle // In: Information technology for better agri-food sector, environment and rural living. Proc. of the 4th Conference of European Federation for Information Technology in Agriculture, Debrecen-Budapest, Hungary. University of Debrecen, H-4032

- Debrecen, Egyetem ter 1, July 5–9, 2003, 786–79
<http://www.date.hu/efita2003>. Coauthors: Pärna, E., Dewi I. Ap.
21. Effect of changes in feed ration on milk productivity of Estonian Native cows // Proceedings of the 9th Baltic Animal Breeding Conference, 2003, p 32–36. Coauthors: Kalamees, K., Kaart, T.
  22. Milk production costs of Estonian cattle breeds on experiment farm // Proceedings of the 9th Baltic Animal Breeding Conference, 2003, p 61–64. Coauthor: Voore, M.,
  23. Milk productivity of Estonian cattle breeds // Proceedings of the 9th Baltic Animal Breeding Conference, 2003, p 56–60. Coauthor: Kaart, T.
  24. Milk yield, body conformation and economic effectiveness of dairy cows bred in Estonia // Proc. of the NJF's 22nd Congress "Nordic Agriculture in Global Perspective", Turku, Finland, July 1–4, 2003, p 91. www.njf.dk/njf/reports/njfreports.htm Orgmets, E., Voore, M.
  25. Optimal slaughter weight of Estonian pig breeds // Proceedings of the 9th Baltic Animal Breeding Conference, 2003, p 87–91. Coauthor: Tänavots, A.
  26. Relationships between estimated breeding values of sires in Estonia // Proceedings of the 9th Baltic Animal Breeding Conference, p. 27–31, 2003. Coauthor: Kaasiku, U.
  27. Relationships between functional traits, longevity and milk performance of Estonian Red cows // Book of Abstracts of the 54th Annual Meeting EAAP, Roma, 31 August–3 September 2003, p 273. Coauthor: Orgmets, E.
  28. The factors affecting somatic cell count in milk // Book of Abstracts of the 54th Annual Meeting EAAP, Roma, 31 August–3 September 2003, p 275. Coauthors: Kiiman, H., Kaart, T.

2004

1. Bledi konverentsist osavõtjad farmides // Tõuloomakasvatus, 2004, 4, lk 31–32. Kaasautor: Orgmets, E.
2. Eesti erafarmi põrsakasvatuse majandamine // Tõuloomakasvatus, 2004, 3, lk 11–14. Kaasautor: Vare, V.
3. Euroopa holsteinide konkurss Brüsselis // Tõuloomakasvatus, 2004, 1, lk 30–32. Kaasautor: Kallas, I.
4. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2004, 1, lk 1.

5. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2004, 2, lk 1.
6. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2004, 3, lk 1.
7. Hüvasti loomakasvatusinstituut! // Tõuloomakasvatus, 2004, 4, lk 1.
8. Kolmas katseaasta Põlulas // Maamajandus jaanuar 2004, lk 25–26. Kärt, O.
9. Konkurss Aasta põllumees 2004 // Tõuloomakasvatus, 2004, 4, lk 27–28.
10. Kümnes Balti riikide tõuaretuse konverents // Tõuloomakasvatus, 2004, 2, lk 21–23.
11. Piimalehmade kasutamisega ja majandamine // 13. maarahva teatmik-kalender, Aastavakk 2005, Kirilille kirjastus, 90–93.
12. Põlula katsefarmi lehmade piimajõudlus // Tõuloomakasvatus, 2004, 4, lk 24–25. Kaasautor: Voore, M.
13. Põrsakasvatuse majandamine // Lihafoorum 2004. EPKK väljaanne. Kaasautor: Vare, V.
14. Sigimisrütm mõjutab piimatootmise kulusid // Piimafoorum 2004. EPKK, 2004, lk 30–31. Kaasautor: Voore, M.
15. Sigimisrütm mõjutab piimatootmise kulusid // Tõuloomakasvatus, 2004, 4, lk 25–27. Kaasautor: Voore, M.
16. Uued loomakasvatuse professorid // Tõuloomakasvatus, 2004, 3, lk 32.
17. Uued loomakasvatusteaduse magistrid 29.10.2004 // Tõuloomakasvatus, 2004, 4, lk 32.
18. Economic considerations in Cattle Breeding // In: M.Vlacholopoulou, V.Manthou, L.Illiadis, S.Gertsis, M.Salampasis (Eds) Information Systems & Innovative Technologies in Agriculture, Food and Environment. Thessaloniki, Greece. Publishing Centre TEI of Thessaloniki, 2004, Vol. 2, 152–161. (ISBN 960-287-050-8). Paper's CD. Coauthor: Pärna, E.
19. Effect of calving interval in high-yielding cows on milk yield, its composition and production costs // Animal Breeding in the Baltics, 2004, p 105–110. Coauthor: Voore, M.
20. Effect of k-Cn and β -Lg genetic variants on the milk renneting properties on Põlula Research Farm // Animal Breeding in the Baltics, Tartu, 2004, p 48–53. Coauthors: Kübarsepp, I., Henno, M., Viinalass, H., Sabre, D.

21. Influence of k-Cn and β -Lg genotypes on the milk coagulation properties // Research for Rural Development 2004, Jelgava, Latvia, 19–22 May, 2004. International scientific conference proceedings Research for Rural Development 2004, Jelgava, 2004, 14–19. Coauthors: Kübarsepp, I., Henno, M., Viinalass, H., Sabre, D.
22. Use of breeding methods for improving production of pig farm // Animal Breeding in the Baltics, Tartu, 2004, p 156–161. Coauthor: Vare, V.

2005

1. Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu aastakoosolek // Tõuloomakasvatus, 2005, 1, lk 32.
2. Emiste viljakus tootmisfarmis // Tõuloomakasvatus, 2005, 2, lk 10–12. Kaasautor: Vare, V.
3. Emiste viljakus tootmisfarmis // Tõuloomakasvatus, 2005, 4, lk 18–20. Kaasautor: Vare, V.
4. EPMÜ doktoridissertatsioonide kaitsmise nõukogud lõpetasid töö // Tõuloomakasvatus, 2005, 2, lk 26–28.
5. Erafarmi põrsakasvatuse majandamine // Tõuloomakasvatus, 2005, 1, lk 12–13. Kaasautor: Vare, V.
6. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2005, 1, lk 1.
7. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2005, 2, lk 1.
8. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2005, 3, lk 1.
9. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2005, 4, lk 1.
10. 12 aastat ühistegelist tõuaretuse organisatsiooni Eestis // Tõuloomakasvatus Eestis, Tartu, 2005, 74 lk (ISBN 9949-13-187-1).
11. Katselahmade eluajatoodang sõltuvalt praakimispõhjustest // Tõuloomakasvatus, 2005, 4, lk 14–16. Kaasautor: Voore, M.
12. Konkurs Aasta põllumees 2005 // Tõuloomakasvatus, 2005, 4, lk 27–29.
13. Lahmade rekordtoodangud ja aretus // Aastavakk 2006. 14. maa-rahva teatmik-kalender, Kirilille kirjastus, 2005, lk 122–126.
14. Piim laudast lauale // Tõuloomakasvatus, 2005, 1, lk 29–31. Kaasautor: Voore, M.
15. Tartu sügisnäitus ja TÕULOOM 2005 // Tõuloomakasvatus, 2005, 3, lk 29–30.

16. Tähtsad üritused Saksamaal // Tõuloomakasvatus, 2005, 4, lk 29–31.
17. About Somatic Cell Count in Dairy Production // Proceedings of the European Federation for Information Technology in Agriculture, Food and Environment (1007–1012). Vila Real, Portugal: Universidade de Trans-os-Montes e Alto Douro. Coauthors: Kiiman, H., Pärna, E., Henno, M., Viinalass, H.
18. Analysis of the factors affecting somatic cell count in milk // Book of Abstracts of the 56th Annual Meeting of the EAAP, Uppsala, Sweden 5–8 June 2005, p 182. Coauthors: Kiiman, H., Kaart, T., Henno, M.
19. Bio-economical models for Estonian Holstein Breeding Program // Proceedings the 3rd International Conference on Computing, Communications and Control Technologies, Volume III, July 24–27, 2005, Austin, Texas, USA, p 246–251. Coauthors: Pärna, E., Kiiman, H., Viinalass, H.
20. Factors affecting longevity, body weight and milk production of Estonian cattle breeds // Proceeding of the 11th Baltic Animal Breeding and Genetics Conference, Palanga, 13–14th May 2005, p 43–46 (ISBN 9955-652-06-3). Coauthor: Voore, M.
21. Fertility of sows on production farm // Proceeding of the 11th Baltic Animal Breeding and Genetics Conference, Palanga, 13–14th May 2005, p 104–106, (ISBN 9955-652-06-3). Coauthor: Vare, V.
22. Influence of κ -casein and β -lactoglobulin genotypes on the milk coagulation properties // Book of Abstracts of the 56th Annual Meeting of the EAAP, Uppsala, Sweden 5–8 June 2005, p 259. Coauthors: Kübarsepp, I., Henno, M., Viinalass, H., Sabre, D.
23. Longevity Trait Aspects in Dairy Production System // Proceedings of the European Federation for Information Technology in Agriculture, Food and Environment (1260–1267). Vila Real, Portugal: Universidade de Trans-os-Montes e Alto Douro. Coauthors: Pärna, E., Kiiman, H.
24. Relationships between bodyweight, milk yield and longevity of Estonian test cows // Book of Abstracts of the 56th Annual Meeting of the EAAP, Uppsala, Sweden 5–8 June 2005, p 53. Coauthor: Voore, M.

25. Somatic Cell Count as Item of Milk Quality and these Reducing Possibilities // Proceedings the 3rd International Conference on Computing, Communications and Control Technologies, Volume III, July 24-27, 2005 – Austin, Texas, USA, p 240–245. Coauthors: Kiiman, H., Pärna, E., Henno, M., Viinalass, H.
26. Somatic cell count as item of milk quality and udder health // Proceeding of the 11th Baltic Animal Breeding and Genetics Conference, Palanga, 13–14th May 2005, p 54-57 (ISBN 9955-652-06-3). Coauthors: Kiiman, H., Kaart, T.

2006

1. Balti riikide 12. tõuaretuse ja geneetika konverents. // Tõuloomakasvatus, 2006, 2, lk 26–28.
2. Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu aastakoosolek // Tõuloomakasvatus, 2006, 1, lk 29–30.
3. Euroopa holsteinide meistrivõistlused Oldenburgis // Tõuloomakasvatus, 2006, 2, lk 28–30. Kaasautor: Bulitko, T.
4. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2006, 4, lk 1.
5. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2006, 2, lk 1.
6. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2006, 3, lk 1.
7. *In memoriam* Valdeko Kaarupun // Maaülikool, nr 115, 7.12.2006, lk 2.
8. Katselehmade piimajõudlus // Eesti veisetõugude maksimaalse piimajõudluse väljaselgitamine. Projekti lõpparuanne, Tartu, 2006, lk 49–72. Kaasautor: Voore, M.
9. Konkurs Aasta põllumees 2006 // Tõuloomakasvatus, 2006, 4, lk 27–29.
10. Kõrgharidus // Eesti põllumajandus XX sajandil I köide. Ülevaade Eesti põllumajanduse ajaloost omariikluse eel ja ajal. Aastad 1900–1940. Tallinn, 2006, lk 134–143. Kaasautorid: Kuum, J., Alekand, K.
11. Lihaveised Eestis // Tõuloomakasvatus, 2006, 4, lk 11–16. Kaasautor: Piirsalu, M.
12. Lihaveisekasvatus areneb // Maamajandus, detsember 2006, lk 30–33. Kaasautor: Piirsalu, M.
13. Loomakasvatus kontsentreerub // Tõuloomakasvatus, 2006, 1, lk 1.

14. Maalamba lugu. // Maamajandus, Aprill, 2006, lk 45–46. Kaasautor: Piirsalu, P.
15. Osnabrücki tõuraamatuühistu (OHG) külastus // Tõuloomakasvatus, 2006, 2, lk 30–32.
16. Piimajõudlus, sigivus ja tasuvus Põlula katsetes // Maamajandus, juuli 2006, lk 10–13. Kaasautor: Voore, M.
17. Piimatootmise majanduslikkusest // Eesti veisetõugude maksimaalse piimajõudluse väljaselgitamine. Projekti lõpparuanne, Tartu, 2006. Lk 207–215. Kaasautor: Voore, M.
18. Piista ajal on ajalugu, aga ei jätku vahendeid // Maamajandus, september 2006, lk 21.
19. Põlula katselehmade piimajõudluse lõplikud tulemused // Tõuloomakasvatus, 2006, 1, lk 10–13. Kaasautor: Voore, M.
20. Raudtee on Tartus liikluse korraldaja. Tartu Postimees 21.02.2006.
21. Teadmata päritoluga lammastest // Tõuloomakasvatus, 2006, 4, lk 20–23. Kaasautorid: Viinalass, H., Värv, S., Piirsalu, P.
22. Traditsioonidest // Maaülikool 28.09.2006 (110).
23. Tõuaretus // Eesti põllumajandus XX sajandil I köide. Ülevaade Eesti põllumajanduse ajaloost omariikluse eel ja ajal. Aastad 1900–1940. Tallinn, 2006, lk 268–279.
24. Tõuaretusalane seminar Tartus // Tõuloomakasvatus, 2006, 1, lk 32.
25. Tõuloom 2006 // Maamajandus, oktoober 2006, lk 30–31.
26. Tõuloomad 10. korda Ülenurmel // Tõuloomakasvatus, 2006, 3, lk 29–31, 2006.
27. Veisekasvatus // Eesti põllumajandus XX sajandil I köide. Ülevaade Eesti põllumajanduse ajaloost omariikluse eel ja ajal. Aastad 1900–1940. Tallinn, 2006, lk 294–305.
28. Genetic variants of κ -casein and its association with rennet coagulation of Estonian Holstein cows // Proceedings of the 12th Baltic Animal Breeding Conference, Jurmala, Latvia 27th–28th April 2006, p 211–216. Coauthors: Pärna, E., Vallas, M., Pärna, K.
29. Grussworte // Vorträge zur Verabschiedung von Prof. Dr. C.-H. Hanf, Prof. Dr. M. Hühn, Prof. Dr. Dr. h.c. mult E. Kalm, zur Ehrenpromotion von Professor Dr. K.H. Hartlage. Schriftenreihe der Agrar- und Ernährungswissenschaftlichen Fakultät der Universität Kiel, 2005, Heft 107, S. 159–160 (ISSN: 1612-6300).

30. Milk productivity dairy cows in Estonia // Proceedings of the 12th Baltic Animal Breeding Conference, Jurmala, Latvia 27th–28th April 2006, p 13–20. Coauthor: Voore, M.
31. Profitable dairy cow in Estonian conditions // Proceedings of the 12th Baltic Animal Breeding Conference, Jurmala, Latvia 27th–28th April 2006, p 27–33. Coauthor: Voore, M.
32. Sustainability aspects in Estonian cattle breeding // Veterinarija ir zootehnika, 2006, 33 (55), p 52–58. Coauthors: Pärna, E., Kiiman, H.

2007

1. Aasta põllumees 2007 // Tõuloomakasvatus, 2007, 4, lk 30–32.
2. EAAPi 58. aastakonverents Dublinis // Tõuloomakasvatus, 2007, 3, lk 22–25. Kaasautorid: Pärna, E., Voore, M.
3. Eesti punase veisetõu aretuses kasutatud importpullide aretusväärtus erinevates riikides // Tõuloomakasvatus, 2007, 3, lk 4–9. Kaasautor: Hansen, H.
4. Emiste viljakus tootmisfarmis // Tõuloomakasvatus, 2007, 1, lk 16–18. Kaasautor: Vare, V.
5. ETLLi aastakoosolekul // Tõuloomakasvatus, 2007, 1, lk 34–36.
6. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2007, 1, lk 1.
7. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2007, 2, lk 1.
8. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2007, 3, lk 1.
9. Ilmus eesti maakarja monograafia // Tõuloomakasvatus, 2007, 2, lk 28–31.
10. 13. Balti riikide tõuaretuse konverents Pärnus // Tõuloomakasvatus, 2007, 2, lk 26–28.
11. Kõrgharidus. Eesti Põllumajanduse Akadeemia // Eesti põllumajandus XX sajandil II köide. Ülevaade põllumajanduse loost okupatsioonide ajal. Aastad 1940–1990. I osa Inimene ja ühiskond. Tallinn, 2007, lk 313–328. Kaasautor: Alekand, K.
12. Peatati „Eesti põllumajandus XX sajandil” trükkimine // Tõuloomakasvatus, 2007, 4, lk 29–30.
13. Tootmisfarmi võõrdepõrsaste söötmiskogemusi // Tõuloomakasvatus, 2007, 4, lk 13–14. Kaasautor: Vare, V.
14. Tõuaretus, jõudluskontroll ja kunstlik seemendamine // Eesti põllumajandus XX sajandil II köide. Ülevaade põllumajanduse

- loost okupatsioonide ajal. Aastad 1940–1990. II osa Taim. III osa Loom. Tallinn, 2007, lk 534–551.
15. Tõuaretusseaduse parandamine on aeganõudev // Tõuloomakasvatus, 2007, 4, lk 24–26.
  16. TÕULOOM 2007 Ülenurmel // Tõuloomakasvatus, 2007, 3, lk 20–22. Kaasautor: Tänavots, A.
  17. Veisekasvatus // Eesti põllumajandus XX sajandil II köide. Ülevaade põllumajanduse loost okupatsioonide ajal. Aastad 1940–1990. II osa Taim. III osa Loom. Tallinn, 2007, lk 563–575.
  18. Development of a breeding objective for Estonian Holstein cattle. Agricultural and Food Science, 2007, 16, 3, p 212–221. Coauthors: Pärna, E., Kiiman, H., Vallas, M., Viinalass, H., Pärna, K.
  19. Economic efficiency of milk production in Estonia // In: Proceedings of the 13th Baltic Animal Breeding Conference: 13th Baltic Animal Breeding Conference, Pärnu, 24th–25th May 2007, p 64–68. Coauthor: Voore, M.
  20. Factors increasing milk productivity in Estonia // In: Proceedings of the 13th Baltic Animal Breeding Conference: 13th Baltic Animal Breeding Conference, Pärnu, 24th–25th May 2007, p 59–63. Uba, M.
  21. Milking procedures having an impact on milk SCC // Proceedings of XIII International Congress in Animal Hygiene ISAH-2007, June 17–21, 2007, 1, p 162–167. Coauthors: Kiiman, H., Pärna, E., Kaart, T.
  22. Possibilities of reducing milk somatic cell count // Proceedings of the 58th Annual Meeting of the European Association for Animal Production, Dublin, Ireland, 26–29 August 2007, p 203. Coauthors: Kiiman, H., Pärna, E., Kaart, T.
  23. Profitable dairy cow in Estonian conditions // Proceedings of the 58th Annual Meeting of the European Association for Animal Production, Dublin, Ireland, 26–29 August 2007, p 203. Coauthor: Voore, M.
  24. Somatic Cell Count as an Indicator of Mastitis // In: Animal farming in transition – the role of animal reproduction: Mastitis symposium. Renée Båge, Nina Fedosova, Kirill Plemyashov and Maria Stakheeva (eds.). Proceedings from a symposium at the St Petersburg State Academy of Veterinary Medicine, Russia, January

10-12, 2007, SLU Service/Repro, Uppsala, CRU Report, 2007, 19, p 22. Coauthors: Kiiman, H.; Pärna, E.; Viinalass, H.; Kaart, T.

2008

1. Eesti punane tõug Põlula katses // Eesti punase veisetõu monograafia, 2008
2. Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu aastakoosolekul // Tõuloomakasvatus, 11, 1, lk, 29–30, 2008.
3. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2008, 1, lk 1.
4. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2008, 2, lk 1.
5. Hea lugeja! // Tõuloomakasvatus, 2008, 3, lk 1.
6. Hobusekasvatuse seminar Uelzenis (Saksamaa) // Tõuloomakasvatus, 2008, 1, lk 9–10.
7. Piimatootmise ja poegimiste sesoonsus // Piimafoorum 2008, lk 18–20
8. Traditsiooniline seminar Hollandis // Tõuloomakasvatus, 2008, 4.
9. Tõuaretus ja organisatsioonilised muudatused // Eesti põllumajandus XX sajandil. III köide. Aastad alates 1991–2008.
10. „Tõuloom 2008“ Ülenurmel // Maamajandus, oktoober 2008, lk 23–24.
11. Veisekasvatus // Eesti põllumajandus XX sajandil. III köide. Aastad 1991–2008.
12. Võõrdepõrsaste ja kesikute kasvu dünaamika tootmisfarmis // Tõuloomakasvatus, 2008, 4.
13. Development of a breeding objective for Estonian Holstein cattle // Proceedings of the 59th Annual Meeting of the European Association for Animal Production, Vilnius, Lithuania, 24–27 August 2008, p 205. E. Pärna, H. Kiiman, M. Vallas, H. Viinalass, K. Pärna.
14. Strategic measures for breeding programme of Estonian Holstein // In: XIV Baltic Animal Breeding and Genetic Conference, Vilnius, 21–22 August 2008, p 4–8. Coauthors: Voore, M., Kalda, L., Liiv, M.

Käsikirjalised tööd Manuscripts

Aastail 1967 – 1998 30 tööd

1. Eesti veisetõugude maksimaalse piimajõudluse väljaselgitamine // EPMÜ LKI infoleht "Põlula katsefarm", 1 lk.

Toimetatud trükised Compiled Publications

Aastail 1984 – 1998 38 üksust

1998

1. Eesti Tõuloomakasvatuse Liit: [kalender 1999] / [koostaja O. Saveli]. – Tartu, 1998, 12 lk.
2. Põllumajandusdoktor professor Olev Saveli personaalnimestik 1962–1998; [koostaja O. Saveli] – Tartu, 1998, 71 lk.
3. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 1998, 4, 28 lk.

1999

1. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 1999, 1, 28 lk.
2. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 1999, 2, 32 lk.
3. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 1999, 3, 32 lk.
4. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 1999, 4, 28 lk.
5. Eesti Tõuloomakasvatuse Liit: [kalender 2000] / [koostaja O. Saveli]. – Tartu, 1999, 12 lk.

2000

1. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2000, 1, 24 lk.

2. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2000, 2, 32 lk.
3. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2000, 3, 24 lk.
4. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli]. – Tartu, 2000, 4, 24 lk.
5. Eesti Tõuloomakasvatuse Liit: [kalender 2001] / [koostaja O. Saveli]. – Tartu, 2000, 12 lk.

2001

1. Eesti Tõuloomakasvatuse Liit: [voldik] / [koostaja O. Saveli]. – Tartu, 2001, 6 lk.
2. Estonian Animal Breeding Association: [folder paper] / [koostaja O. Saveli]. – Tartu, 2001, 6 lk.
3. Proceedings of the 7th Baltic Animal Breeding Conference, Tartu, 19-20 April 2001. [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 191 p.
4. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2001, 1, 28 lk.
5. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2001, 2, 32 lk.
6. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2001, 3, 32 lk.
7. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2001, 4, 28 lk.
8. Eesti Tõuloomakasvatuse Liit: [kalender 2002] / [koostaja O. Saveli]. – Tartu, 2001, 12 lk.

2002

1. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2002, 1, 32 lk.
2. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2002, 2, 32 lk.
3. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2002, 3, 32 lk.
4. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2002, 4, 28 lk.

5. Eesti Tõuloomakasvatuse Liit: [kalender 2003] / [koostaja O. Saveli]. – Tartu, 2002, 12 lk.

2003

1. Eesti vajab tõuaretust. [autor O. Saveli] – Eesti Tõuloomakasvatuse Liit. – Tartu, 2003, 80 lk. (ISBN9949-10-316-9).
2. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2003, 1, 32 lk.
3. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2003, 2, 32 lk.
4. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2003, 3, 32 lk.
5. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2003, 4, 24 lk.
6. TÕULOOM 2004: [kalender 2004] / [koostaja O. Saveli]. – Tartu, 2003, 12 lk.

2004

1. Animal Breeding in Estonia. [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2004, 52 p. (ISBN 9949-10-631-1).
2. Animal Breeding in the Baltics. [koostaja O. Saveli] – Tartu, 2004, 286 p. (ISBN 9985-816-72-2).
3. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2004, 1, 32 lk.
4. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2004, 2, 24 lk.
5. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2004, 3, 32 lk.
6. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2004, 4, 32 lk.
7. TÕULOOM 2005: [kalender 2005] / [koostaja O. Saveli]. – Tartu, 2004, 12 lk.

2005

1. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2005, 1, 32 lk.
2. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2005, 2, 28 lk.
3. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EPMÜ Loomakasvatuseinstituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2005, 3, 32 lk.
4. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2005, 4, 32 lk.
5. Tõuloomakasvatus Eestis / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit [koostaja ja toimetaja] Tartu, 2005, 74 lk. (ISBN 9949-13-187-1)
6. TÕULOOM 2006: [kalender 2006] / [koostaja O. Saveli]. – Tartu, 2005, 12 lk.

2006

1. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2006, 1, 32 lk.
2. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2006, 32 lk.
3. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2006, 32 lk.
4. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2006, 32 lk.
5. TÕULOOM 2007: [kalender 2007] / [koostaja O. Saveli]. – Tartu, 2006, 12 lk.

2007

1. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2007, 36 lk.

2. Eesti Tõuloomakasvatuse Liit: [Voldik] / [koostaja O. Saveli] – Tartu, 2007, 4 lk.
3. Estonian Animal Breeding Association: [Voldik] / [koostaja O. Saveli] – Tartu, 2007, 4 p.
4. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2007, 32 lk.
5. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2007, 28 lk.
6. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2007, 32 lk.
7. TÕULOOM 2008: [kalender 2008] / [koostaja O. Saveli]. – Tartu, 2007, 12 lk.

2008

1. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2008, 1, 32 lk.
2. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2008, 2, 32 lk.
3. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2008, 28 lk.
4. Tõuloomakasvatus / Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut; [peatoimetaja O. Saveli] – Tartu, 2008, 4, 32 lk.
5. TÕULOOM 2008: [kalender 2008] / [koostaja O. Saveli]. – Tartu, 2007, 12 lk.

Juhendatud väitekirjad
Theses supervised by prof. O. Saveli

1. Enno Siiber 07.06.1973. Mõningate söödakomponentide mõju pullide sperma kvaliteedile ja vere biokeemilisele koostisele (pm knd)
2. Einar Orgmets 30.06.1992. Piimaveiste välimik ja selle hindamine (pm mag)
3. Triinu Piirimäe 08.11.1994. Eesti punast tõugu pullide sperma-produktsiooni sõltuvus pärilikest teguritest (pm mag)
4. Avo Karus 23.05.1995. Aldolaasi ja sorbitooli dehüdrogenaasi omadused ja polümorfism eesti punast ja mustakirjut tõugu lüpsilehmadel (pm dr)
5. Anne Zeemann 10.05.1996. Erinevate aretuskomponentide mõju eesti punase veisetõu kehaehitusele ja piimajõudlusele (pm mag)
6. Einar Orgmets 12.09.1997. Lehmade välimik, kehamõõtmed ja piimajõudlus (pm dr)
7. Reet Pärtel 18.06.1997. Poegimiskergust mõjutavad tegurid eesti veisetõugudel (pm mag)
8. Alo Tänavots 07.11.1997. Suurt valget tõugu emiste viljakus ja piimakus (pm mag)
9. Heli Kiiman 28.05.1999. Piima somaatiliste rakkude arvu mõjutavatest teguritest (pm dr)
10. Sirje Värvi 29.06.1999. Eesti maakarja geneetiline struktuur (pm mag)
11. Signe Ottender 29.06.99. Lehmade sigimistsükli kulgu ja piimajõudlust mõjutavaid tegureid (pm mag)
12. Toomas Jänes 27.10.99. Eesti loomakasvatuse olukorrast küsitluste alusel (pm mag)
13. Urve Kaasiku 31.01.01. Seemenduspullide aretusväärtus sõltuvalt tõulisusest, päritolust ja nende kasutamine Eestis (pm mag)
14. Peeter Padrik 27.03.02. Eesti holsteini tõugu sugupullide sperma morfoloogia ja spermide osmoresistentsus (pm mag)
15. Varpo Vare 2004. Ettevõtete põrsakasvatuse majanduslik analüüs (pm mag)
16. Meeli Voore 2004. Piimatootmiskulud suure piimajõudlusega karjas (pm mag)

17. Alo Tänavots 01.04.05. Sealiha kvaliteedi hindamine ja emiste viljakust mõjutavaid tegureid (pm dr)
18. Ivi Jõudu 29.08.2008. Piima valgulise koostise ja geneetilise polümorfismi mõju piima laapumisomadustele. (*Effect of milk protein composition and genetic polymorphism on milk rennet coagulation properties* (PhD loomakasvatuse erialal), Tartu, 2008. Kaasjuhendajad O. Kärt ja M. Henno

EESTI VAJAB TÕUARETUST

Infoleht TÕUINFO
1994.–1997. a 46 lk (21 tööd)

Ajakiri TÕULOOMAKASVATUS
1998.–2003. a 26 lk (24 tööd)
(2. raamat)

Euroopa Liidu ootus

märts 2004

Käes on 2004. aasta, Eestist saab NATO ja Euroopa Liidu täieõiguslik liige. Avanevad, õigemini kaovad piirid lisaks 15 riigile veel 10 riigiga. Euroopa Liidu piir ühineb Eesti idapiiriga. Tekib ühesuguste reeglitega suur majandusruum, kuhu võiks Eesti oma põllumajandussaadustega tormata. Aga millega? Ületootmist pole, kui ehk, siis piimasaaduste osas. Toimub ilmselt veelgi suurem kaupluselettide mitmeriigistumine, mille arvel võib Eesti toode minna mujale, vaatamata sellele et nende saadustega isevarustamine on alla 100%.

Turureeglid nõuavad toote igapäevast kohalolekut kauplus(t)es, midu loobutakse sellest või unustatakse. Sellisel turul püsimine eeldab aga toote suurt kogust. Eesti väiksus hakkab siin võimenduma veelgi märgatavamalt kui seni. Nn atraktiivsed tooted toovad kuulsust messidel, aga turule jäämine sõltub kauba kogusest. Jääb üle vaid rõhutada – tarvita kodumaist.

Arvestama peab muutustega ka tõuaretuses. Teiste riikide aretusfirmade tulek on kindel. Senine aretusseadus küll varjatult kaitseb meie firmasid, kuid konkurentsiseadus ei luba takistada teiste firmade tulekut. Paljude riikide "saadikud" on juba kohal farmiomanikena. Sügavkülmutatud aretusmaterjal, aga ka elusloomad leiavad tee Eesti farmidesse. Ei kaitse siin enam Eesti veterinaarõuete suurem ranguski. Soomlased püüdsid takistada, aga tulutult. Jääb üle kohaneda uute oludega ja püsida konkurents.

Lootus on minna idaturule. Ostjafirmad küsivad sadadesse ulatuvaid partiisid. Kuid ei piisa pakutavaid tõunoorloomi, sest veiste ja sigade arv on kokku kuivanud. Võtab veel aega, et stabiliseeruksid poliitilised suhted ja turunõuded. Sellega tekiks loomakasvatajatel kindlus kasvatada noorloomi ekspordiks. Võrreldes lihaloomadega hinnaga on tõumüügi tulukus seni veel kordi suurem, mis võimaldaks investeerida tootmise arendamisse.

2003. aasta ei toonud loomakasvatusele midagi erilist. Ajakirjas on ülevaade loomakasvatusest ja lisaks jõudluskontrolli andmed. Veise- ja

seakasvatuses oli väikesi nihkeid paremusele, kuid mitte sel määral kui mõned aastad tagasi. Põlva POÜ võttis kontroll-lüpsi (67,1 kg) ja 305 päeva toodangu (15 545 kg) rekordid oma nimele. Tahaks loota, et 2005. aasta alles näitab, milleks Eesti loomakasvatajad võimelised on, sest käesolev aasta saab keerukas olema seoses üleminekuga Euroopa Liitu. EDUKAT KOHANEMIST!

Vaidlused igal tasandil

juuni 2004

Eesti on teist kuud Euroopa Liidu ja kolmandat kuud NATO liige. Suured ootused on täitunud. Nüüd veel Europarlamenti saadud. Aga ainult kuue pürgija soovid läksid täide. Minnatahtjaid (mineku mängijaid) oli kümneid kordi rohkem. Kellelt küll kooritakse need miljonid, et iga päev sadu kordi end TVs reklaamida? Igor Gräzini sõnum oli otsekohene – valid, saad (kes?) minust lahti. Jälle üks näitemäng juures, millega meedia eelarvet turgutatakse, kodudes aga kasvab põlgus reklaami vastu. Kahju, et nii palju risustatakse meediat ja loodust.

Eestis tehti ikkagi poliitilist ajalugu – ametisse astus esimene naissoost põllumajandusminister. Soovime edu ja naiselikku visadust mõnede aferistide avastamisel.

Pool aastat on makstud tootjale piimahinda, mis oluiks normaalne juba aastaid tagasi. Kuid juba on ilmselt tegelikkusse viidud piimahinna langetamine. Näis, kuidas "piimasõda" lõpeb, kas jälle on kaotajaks tootja. Aga äkki...? Turu jagamine on käsil, kuid kvoodi piires.

Seltsid ja ühistud andsid aru loomaomanike ees. Uus nõukogu valiti ETKÜs ja juhatus ELaSis. Viimases ongi keerukam olukord, kus kogenenud juhid astusid korruga tagasi. Aga aeg toob selgust.

Ohustatud tõugude nimekiri täienes tori ja eesti raskeveohobusega. Nüüd on vaja aasta oodata, et saada ohustatud tõu toetust 2005. aastal. Naljakas küll! Aga veelgi naljakam on diskussioon selle üle, millist tori hobust on Eesti riigile vaja. Mõni tahab arvestada veresust, teine tüüpi, kolmas kasutamise otstarvet, neljas... Eesti riik peaks hoidma tori tõugu kui ühte 20. sajandil loodud kaunimat looma, keda on kahetüübilisena aretatud ja seda ka edaspidi tehakse.

Tõusisese jagamise tulemusena allusid kontrollorganite ideoloogiale eesti maatõu aretajad, loobudes võimalusest sugulastõu läänesoome aretusmaterjali kasutamisest, eesti hobuse aretajad tõu kunagise päästja araabia tõu kasutamisest. Ei suuda riik kunagi mõne tuhande kroonise

toetusega katta kahju, mis tekib majandusliku väärtuse langusest. Eesti loomatõud on majandusliku väärtusega ja neid tuleb edasi aretada.

Saabunud on suvi läbi eriti iseäraliku kevade. Kogume puhates energiat ja jõudu, sest Eesti suvi on nii lühike. Aga laut ja põld nõuavad oma osa. EDU TEILE!

Süüdmusterikas suvi

september 2004

Möödas on põllumehele keerukas suvi. Järjest enam kinnistub mõte, et Eestimaa on kliimaatiliselt väga suur, vähemalt väga erineva ilmastikuga piirkond. Põhja- ja Lääne-Eestis kallas armutult vihma, mistõttu paljudel põldudel saak hävines. Lõuna-Eestis oli ilm normilähedane. Möödunud aastal kulges erisusetelg ida-lääne suunas. Isegi 45 000 km² kohta on raske üldistust teha. Aga põllumees on sellega harjunud, sest selline ju Eesti geograafilisest asendist tulenev kliima on.

Loomakasvatavate kalendripäevad on sageli lootusetult sarnased. Aga suveaeg on ikkagi mõnevõrra kergem, leitakse võimalust puhkuse üritusteks reisides või üksikiselt mõõtu võttes.

Linnulaat Põltsamaal toimus 15. korda. Linnutõugude arvukus on kasvanud, lisandusid ka faasanid. Müügiks nappis noorkanu.

Lamba- ja kitsepäev Kurgjal on muutunud rahvavaesemaks. Juhuslikult või reisibüroode programmi järgi sattub päevale ka väliskülastajad, kuid eestimaalasi napib. Paar aastat tagasi katsetati oksjoniga, ei läinud käima. Eks napp rahakott soodustab ostja-müüja neljasilmakõnelust, mitte avalikku pakkumist. Kaunima ute konkurss kipub duelli mõõtu võtma, kitsi oli kohal juba kuus, konkurss oli korralik. Ilmselt on vaja paremaid stiimuleid, mis kaasnevad tõuloomade müügi elustumisega.

Selleks kulub veel aega. Vissi-konkursid on läbinud oma mõõnaperioodi ja konkursile tahtjate arv ületab sinna jõudnute arvu. Märgatavalt on paranenud esitatud lehmade tüüp, kehaehitus ja eriti udaraomadused. Melu ürituse ümber on asjalik ja vahel isegi glamuurne. Napib siiski külastajaid. Piimakarjakasvatavate arv küündib tuhandetesse, aga osalejate arv piirdub mõnesajaga. Kas siingi tuleb loota tõuloomade müügi elavnemisele? Arusaadavalt on lehmad erineva iseloomuga, kuid nende esitlemisel hakkab silma küllalt märgatav erinevus ettevalmistuse tasemes. Igati õigustab ennast suusatajatüüpi numbrite kasutamine. Lehmadel kaelas või külgedel olevad numbrid on nähtavad periooditi. Veel pole jõutud selleni, et esitleja

liiguks esitlusringil selg ees ja fikseeriks lehma pea võimalikult kõrges asendis.

Eesti maakarja ja seatõugude konkurss viidi järjekordselt läbi TÕULOOM 2004 raames. Kuuldavasti õnnestusid konkursid ja üritus. Tublid olid hobusekasvatajad, kes sisustasid avalöögi ja tutvustasid Eestis aretatavaid tõuge. Õigustas ennast sügisnäituse avamise üleviimine loomade esitluse algusesse.

Hüvasti loomakasvatusteaduste instituut!

detsember 2004

Eesti Põllumajandusülikoolis kehtestub 1. jaanuarist 2005 järjekordse reformikava alusel uus struktuur. Kaovad teaduskonnad ja senised teadusinstituudid. Nende asemele luuakse 5 instituuti kui teadusarendusasutust, sealhulgas veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut. Küllalt tuttav kombinatsioon ELVI-ajast. Erinevus vahest selles, et veterinaariaosakonda esindab teaduskond. Direktoriks määrati patoloogilise füsioloogia lektor veterinaarmeditsiinimagister Toomas Tiirats. Kandi-deeris ka linnukasvatuse lektor, vastne põllumajandusdoktor Jaanus Hämmal, kellega konkursikomisjon vaid kirja teel suhtles.

Juba 15 aastat tagasi oli selge, et ülikooli funktsioneerimiseks on vaja suuremaid struktuuriüksusi, kus teadus- ja õppetöö on tihedas kontaktis ning väljund praktikasse on nõuandetegevus. Kahjuks polnud juhid isemajandamiseks veel valmis. Viimase reformi motoks on olnud teaduspõhine ülikooliharidus. Tegelikult moodustuvad ka kaks iseseisvat tehnika- ja majandusalast instituuti, kus aga teadusfinantseeringu osatähtsus on marginaalne.

Loomakasvatusteadlased on juba läbinud 10aastase isemajandamisperioodi, millest on saadud piisav kogemus loodavatele instituutidele. Seetõttu teeb uus liitumine murelikuks, kuidas säilitada loomakasvatuse eriala. Ühisinstituut peab käigus hoidma loomaarstiõppe akrediteerimise nimel üle 100 miljoni väärtuses lisandunud hooneid ja aparatuuri. Teadussummade osa on neil väike, loomaarstiõppe kompromissitu ja kallid ning infrastruktuuri lisafinantseeringutest pole siiani midagi kuulda. Aruteludel esitatud ei arvestatud.

Nüüd on käes ülikooli nimemuutmine. Tundub, et mujal hariduse saanud juhtkonna liikmetele on põllumajandus nimes ebamugav, sest selle ala mured ja tegijad on liialt võõrad. Maa on omasem. Kunagi vaieldi uue erakonna nime üle, kas kirjutada Eesti ja maa kokku või lahku. Tartu

Ülikool ja Tallinna Ülikool on määratletud, äkki Eestimaa Ülikool oleks paremini liitnud ka maa siia juurde. Elame optimistlikult ka järgmise reformini.

6000 kg käes

märts 2005

Järgmine piir – 6000 kg – alistuski Eesti jõudluskontrolli piima-karjadele, 4000 kg eesti maakarjale, 10 000 kg üle 1000 lehmaga Põlva Agro karjale. Tuli uus Eesti rekord 10 736 kg Lea Puuri karjast ja palju rekordilisi näitajaid lisaks, nii et sellist aastat ei mäletagi. Õnnesoovid on asjakohased.

Samas kriibib hinge, et selliste tulemusteni jõuti alles 2004. aastal, kui 1980ndate aastate stardipositsioon lubanuks seda juba 2000. aastaks. Aga hoopiski mõtlemapanev on, et jõudluskontrollis on 95 karja, kus toodang jäi alla 3000 kg, sealhulgas 19 karjas isegi alla 2000 kg. Oli ka näiteid, kus veiste ja sigade jõudluskontrollis paberite abil püüti "rekordilisi" tulemusi saavutada. Demokraatia ja tahe eneseteostuseks läbisegi. Kui arvestada piima kogutoodangut ning jõudluskontrolli lehmade osatähtsust (88%) ja aastalehma toodangut, peaks kontrolliväliste lehmade keskmine jääma alla 3000 kg, et statistikaameti keskmist 5484 kg kätte saada.

Tahtsime avaldada loomakasvatuse andmeid maakonniti. Aga kuidas saab avaldada, kui statistikaameti andmeil Harjumaal pole linde, Viljandimaal sigu?! Kapitalil ei pidanud olema rahvuslikkust ega värvust, aga on. Väliskapitalil töötavad ettevõtted ei lubavat oma andmeid maakondades avalikustada. Eesti alandlikud seadused lubavad kõike, peasi et investeringuid tuleks. Kuhu rändab aga puhastulu, näiteks üksnes Hansapanga 2,8 miljardit?

Käsil on eelarvelise aretustoetuse jagamine. Vaidlused käivad selle üle, kes on ohustatud, kas tõug või osa sellest (üksikloomad). Annika Veidenberg võtab loomaomaniku seisukohad kenasti kokku oma artiklis. Ohustatuse määraks on emasloomade väike arv, keda veel kord eri aretusprogrammidega eri osadeks jagada on pentsik. Raha aga kannab võimu ja valitseb.

Kirgi on üles kütnud punasekirjude holsteinide kasutamine eesti punase tõu aretuses. Kui iseseisvuse esimestel aastatel võideldi nende vastu, siis viimaste aastate jooksul on neid soositud suurema piimatoodangu nimel. See on põhjutanud arusaamatusi ja veiste edasi-tagasi liikumist tõugude vahel. Järjekindlamalt liigume punasekirju tõu suunas, nagu see juhtus

Rootsis ja veel liberaalsemas Norras, kus punase(kirju)sse tõugu kuulumist ei sega isegi must värvus. Eks Eesti ajalugu kinnitab seda või lükkab ümber.

Varsti lõpeb esimene kvoodiaasta ja veisekasvatajad on jälle ühe kogemuse võrra rikkamad uues plaanimajandussüsteemis.

Kohanemine EL reeglistikuga

juuni 2005

Meedias hinnatakse Eesti edukust Euroopa Liidu esimesel aastal. Otsustused on üldiselt optimistlikud ja tunnustavad. Põllumajandus ja maaelu sai toetusi lisaks. Bürokratia maht on kahtlematult ületanud eelmisele liidule esitatud. Projekti kirjutamine on muutunud tegevuseks omaette mitte ainult teaduses. Aga seegi on õpitav ja muutumas majandamise põhiosaks. PRIA tunnistati parimaks institutsiooniks.

Tõuaretuseski on võimalused laienedud ja tundus süvenenud. Veterinaarreeglistik lõdvenes, sest kadunud on mõisted eksport-import EL piires. Isegi taudiohtlikust (näiteks hullulehmatõvega) riigist pole loomade liikumine takistatud. Karantiinimine ununemas. Teiste EL riikide kodanikud, kes Eestis maid ja farme omandanud, kuid ka Eesti farmerid ostsid sisse sadadesse ulatuvaid tõuveiste partiisid. Ka PRIA toetas rahaliselt tõumaterjali sisseostu lühikese ajavahemiku jooksul. Eestis on pikaajaline impordikogemus, kus sisseostetud lehmikutest teatav osa aborteeruvad või ei tiinestu pärast poegimist. Sama aretusväärtusega lehmikuid Eestis lihtsalt ei jätku. Kasvama jäetakse vaid karja uuendamise jagu. Seni puudus püsiv turg ja keegi ei andnud garantiid lehmikute tõumüügiks. Madala veiselihahinna tõttu aga saab farmer kahjumit liigse lehmiku lihaks realiseerimisel.

Aretusühingud, eriti ohustatud tõuge aretavad, on kulutanud palju aega aretusreeglitiku kohandamisele EL direktiividega. Sellega kaasnes ametnikepoolne jäikus, mida mõneti kasutati võimu surveavaldusena. Lõpuks suudeti ametnikke veenda ka siin rakendama nn ülemineku-perioodi. Mitte kunagi ei saa mingi kuupäev, kas või riigi EL astumisel, muuta ühegi looma genotüüpi ega tema järglaste tõulisust. Ametnike kohus ongi olla tark ja ette näha kaasnevad vastuolud, mis tuleb eelnevalt lahendada loomaomanike kasuks. Kahjuks just seda nappis. Samas püütakse peale suruda Euroopas kriisiolukorras (mõnekümne emasloomaga) tõugude ideoloogiat. Eestis võib analoogselt suhtuda eesti raskeveohobusesse, teiste tõugude edasiaretamise teisejärguliseks lugemine

või selle keelamine on vastuolus Eesti põhiseadusega, põllumajanduslike tõugude kasvatamise eesmärkidega ning on loomaomaniku tahte allasurumine ja teadlikult majandusliku kahju tegemine ametnike poolt.

Piimatootmise kontsentreerumine

september 2005

Vaatamata kuivapoolsele kevadele andsid rohumaad suhteliselt hea saagi, kuid kordusniide hilines või kohati jäigi saamata. Siiski silorullide read annavad tunnistust, et läheduses peaks veisefarm olema. Aga kuhu on kadunud Eestimaa loodust ilmestanud punased või mustakirjud veised? Tartu-Tallinna trassil kohtad esimest noorkarja Puurmannis, lehma Neaurmes ja Lilleveres, Paia ristic, Mäos, Kose-Ristil talukari, veel Kuivajõel ja Tallinna piiril Pihlaka kari. Palju sai? Ikkagi hõre, kuigi tihedama „asustusega“ trass Eestis. Aga võta Tartust suund Jõhvi, Pärnu, Haapsalu või Võru suunas, veelgi hõredam.

Uute suurfarmide, enamasti külmlautade, avamised on muutunud Eestis tavapäraseks, mis küll ühelt poolt tähendab sama ettevõtte lehmade pidamistingimuste parandamist, aga teiselt poolt ka ettevõtte suurenemist. Eesti holsteini vissikonkursile Luigel elas kaasa Eesti Vabariigi põllumajanduse suurima korüfee Theodor Pooli tütar Malle kui Piistaoja talu osanik. Tema küsimusele, miks Eestis ei taastu talukarjad, jäin vastuse võlgu, sest ei tahtnud riivata tema vanematelt päritud aatelisust. Tegemist on taasiseseisvunud Eesti Vabariigi poliitiliste erakondade vabaturu majanduspoliitikaga. Kui Eesti majandusruumis toimub põhilistes tegevusvaldkondades (teenindus, finants, tööstus jt) kontsentreerumine e ettevõtete suurenemine liitmiste teel nagu põllumajanduses 1970. aastatel, siis on mõeldamatu, et ühes valdkonnas (põllumajanduses) peaks suutma läbi lüüa konkurentsis väikeettevõtja.

Siin aitaks ühistegevus, kuid selle arengut pärsvivad mitmed tegurid. Sellist edukust kui 1920–1940 pole suudetud ega ilmselt ka suudeta saavutada. Monopoliseerimine võtab järjest suurema ulatuse.

Kahjuks ei suuda me elulaadi ja põllumajandustootmise eesmäärke lahutada. Ka peretalud, kus tootmises kasutatakse võõrast tööjõudu, edendavad tootmist, kuid enamik neist on jõudnud kunagiste mõisate tasemele. Ka Piistaoja talu on oma 250 lehma ja paarikümne töötajaga kujunenud uueks talumudeliks. Kui 100 000 lüpsilehma Eestis jääbki mõneks ajaks piimakvoodile piisavaks, jätkub sellest vaid 400-le Piistaoja talu sarnasele ettevõttele. Lisaks neile muidugi teistele loomaliikidele ja

taimekasvatusele orienteeritud ettevõtted. Mõni tuhat ettevõtet otsustavad toiduainete tootmise Eestis. 1940. aastal oli aga 140 000 talu. Järelkult linliku elulaadi muutmiseks ja hobitalude kujundamiseks on suured võimalused. Ka nendes leitakse kindlasti vajadust mõne loomaliigi pidamiseks või taimekasvatuseks, kuid ärme nõua neilt plaanipärast tootmist või selle arendamist.

Pigem kõlbab loosung – tulge maale elama ja makske maksud omavalitsusele, aga tööd leiate linnadest.

Uusfarmide aasta

detsember 2005

Jällegi on käes jõulukuu, varsti aastavahetus, käes uus aasta ja algab kõik otsast. Kuid iga aasta on omapärane, iseäralik, kuid andmeid salvestamata eripära tuhmub või ununeb hoopiski.

2005. aastat võib veisekasvatajatele pidada küll uusfarmide aastaks, sest põllumajandusministeeriumi andmeil lasti käiku 20 uut ja rekonstrueeriti 9 farmi. Kokku viidi puhta ja karge õhuga vabapidamisega farmi üle 13 000 lehma, millega suurenes ka lehmakohtade arv 2000 võrra. Seega suudeti ühe aastaga viia Eestis vabapidamisele, platsillüpsile ja täisratsioonilisele söötmisele umbes 12% lehmadest. Eelnevate aastate kogemused innustasid ja toodangutõus muutub reaalsemaks. Eks EL-is olemine on toonud kasu, kuid väliskapitali osa ja farmerite sõltuvus pankadest vaid kasvab.

Lihatööstus läheb aga pikkade sammudega Soome firmade kätte. Valga tööstuse langemine põrmustas tema varasema aja aatelisuse oreooli. Koos tööstusega läksid seafarmid, aga neile lisaks ka teisi tuntud seakasvatuse kantse. On jäänud Saaremaa, aga "kosilasi" käib seal pidevalt. Salmonelloosipuhang Talleggis mõnevõrra suurendas Eesti kapitali osa muna- ja linnulihatoodangus, kuid vaid hetkeks.

Aretustöö on olnud edukas, sest kõikide loomaliikide jõudlusnäitajad paranevad märgatavalt. Edu oleks veelgi suurem, kui aretusühingute juhtkonnad saaksid enam tegeleda oma põhieesmärgi nimel – aretustööga. Segab üha kasvav bürokraatia, mida võib ajada uue liidu kaela, kuid aktuaalsust pole kaotanud nõukogudeaja kohta käinud fraas: "kangelaslikult ületame enda poolt püstitatud raskusi". Aretusprogrammide, kordade ja mille veel muutmised ettekirjutustena on viinud aega, kus põllumajandusministeerium kirjutas ette, viis ellu ja kontrollis ise. Eestis aga peaksid olema juba tosin aastat eraõiguslikud loomaomanikele kuuluvad aretusühingud, kes ise kehtestavad nõuded, tingimused ja koos-

tavad aretusprogrammid. Kahjuks on riigitoetus aheldanud aretusühingud riigiametnike meelevolda. Sellist riigiesindajate sekkumist aretusühingute loometöösse pole kohanud üheski Eli vanas liikmesriigis. Järelikult on veel arenguruumi.

Aga kindlasti ka aretusühingute nõukogude/juhatuste liikmetel ei jätku alati kompetentsust, et teha kaugele ulatuvaid otsuseid. Kõik sõltub ka teoreetilisest ja juriidilisest ettevalmistusest, mida saaks parandada ühisseminaride kaudu. Eesti Tõuloomakasvatuse Liidul lükkus plaanitud seminar 2006. aastasse. Oleme optimistlikud, parandame koostööd ja teeme olnust õiged järeldused parandamiseks Eesti tõugude aretusväärtust ja jõudlust! Edu kõigile uuel aastal!

Loomakasvatus kontsentreerub

märts 2006

Viisteist aastat on Eesti olnud taas peremees omal maal, kuigi viimasel kahel aastal on oma õigustest päris suur osa ära antud. Õnneks on põllumehel eriti rasked aastad möödas ja Euroopa Liidu rahalised toetused on võimaldanud eri projektide kaudu investeerida põllumajandustootmist, aga ka lihtsalt maaelu ja loodushoidu.

Loomakasvatuse arengu piirjooned hakkavad selginema. Piimakarjakasvatus kontsentreerub suurtesse üksustesse, sest 2005. a ehitati vähemalt 10%-le piimalehmadedest uued vabapidamise, elektroonilise infokogumisega lüpsiplatside ja mahukate lägahoidlatega külmlaudad, kus on mõnisada lehmakohta. Piimalehmadele need pidamistingimused sobivad ja vabalt täisratsioonilist sööta saades pole 700–800-kilone toodangutõus aastas haruldane. Aga väsimatud Lea ja Hillar Puur tõestavad 32 lehmaga talukarja sobivust oma järjekordse rekordi, 11 325 kg-ga. Riigi keskmisena 6509 kg jõudluskontrolli lehma kohta sisendab usku jõuda paari aastaga 7000 kg-ni. Päris uskumatu on aga lugeda ajakirjast, et 2005. a oli Eestis 12 karja, kus piimatoodang ei küündinud 2000 kiloni. Mida on siin mõõta – demokraatiat? Need karjad tuleks anda loomakaitseseltsi kontrolli alla.

Ka seakasvatus kontsentreerub, sest 2005. a on vähenenud kuni 100 emisega karjade arv 2 korda, sellega suurenes aga üle 400 emisega karjade osatähtsus 15%-lt 25%-le. Viimastes on märgatavalt parem ka emiste viljakus. Eri staatusega karjades praegu registreeritavad elussigade andmed ühtlustuvad, aga ees seisab aretustöö hoopis keerukam osa – lihaomaduste ja söödakasvatuse parandamine. Selleks napib andmeid või puuduvad need hoopis.

Linnukasvatustasaaduste tootmine on juba aastaid koondunud mõnesse suurfarmi. Jäänud on vaid munakanade ja broilerikasvatus, teisi linnuliike kohtab vaid taluõuedes. EL ja rohelised püstitavad oma nõudeid, mis hakkavad tootmise efektiivsust alandama. AS Tallegg alles kosub salmonelloosipuhangust, kui õhus on linnugripi oht, mis teeb tarbija ettevaatlikuks ja saaduste müüginahud vähenevad.

Meedial on siin oma osa. Inimeste teadlikkuse arendamine on vajalik, aga paanika õhutamine pole asjakohane. Linnuränne pole alanudki, aga surnud lindudel leitakse ohtlikku viirust Vaiksest ookeanist üle Vahemere Põhjamereni. Rände ajal peaks küll algama surnud lindude sadu. Ettevaatus on muidugi asjakohane. Ei kuule eriti hullulehmatõvest, aga Creutzfeldti-Jakobi tõbe esineb inimestel nagu vanasti. Infopandeemia on ka ohtlik. Liialt palju on lehepinda ja eetriaega, mida ei suudeta sama info korduva keerutamiseta täita. Kainet mõistust ja asjalikku ettevaatust!

Tori kasvanduse juubel, tõug riigituulte käes

juuni 2006

Eelmise ajakirjanumbri eessõnas sai soovitud kainet mõistust ja asjalikku ettevaatust linnugripi suhtes. Õnneks nii ta läks. Kodulinnud võivad tunda end koduselt, kuigi söömas tuleb käia varju all. Tallinna lennuväljal jõuti veel viimasel hetkel lavastada "linnugripihaigete" ja sellesse "surnute" käitlemine, isegi matusebüroo kutsuti kohale. Tule mõistus appi! Aga sellised rikkad me ju oleme, kasvõi mängude jaoks. Pikk kuivaperiood ja jätkuvalt jahedad ilmad on piiranud rohukasvu, mis venitas karjatamisperioodi ja silovarumise algust. Äkki jätkubki nii. Esimest niidet oli võimalik Saksamaal näha, aga mais oli tärnanud, kuid murelikult kollane. Ka neil on sarnane ilm. Viimane on olnud alatine põllumehe saatja tema rõõmudes, aga ka muret põhjustades. Tahaks siin optimist olla, et ilm ei saaks takistuseks uue piimatoodangutaseme saavutamisel, sest 1. kvartal andis juba esimesed 112 kg 500-st kätte.

Selle suve tähtsamaid sündmusi on Tori Hobusekasvanduse 150. aastapäev, mida tähistatakse mitmete aretuslike ja meeleolukate üritustega 15.–18. juunini. Hobune on sajandeid sümboolne koduloom Eestis, aga samuti üks arvestatavamaid aretuse objekte. Mäletan 100. aastapäeva, kui kohal olid veel elusolevad postjee-bretooni täkud, nende pojad, kes olid tol ajal väga populaarsed. Samuti ka Hetmani liinide jätkajad. Viimased esindasid kergemat tüüpi. 50 aastat hiljem on ka universaaltüüp neist kergem, aga kerge tüüp sporthobuseks aretatud.

Kahjuks ei anna tori tõu aretus rahu konkurentidele, kes oskuslikult ja omakasupüüdlilikult kasutavad riigi esindajaid, takistamaks EHS-i liikmete aretusprogrammi sihipärast rakendamist tõu aretamisel ja säilitamisel. On jõutud terminite tõuraamat, aretusregister ja register ning tähtaegadega manipuleerimiseni, et võimalikult vähendada aretus- või keskkonnatoetusi. Löögi alla sattus ka esmakordselt välisorganisatsioonide poolt Eestis tunnustanud trakeeni tõug. Veel kestavad vaidlused ja pidev käskkirjade punktide kehtetuks või kehtivaks tunnistamine.

Riigi esindajatel ja konkurentidel oleks aeg mõista, mida tähendab ühe hobusetõu loomine ja kaasaegseks kujundamine. Need takistavad abinõud ei vii tori tõugu tagasi 50 aasta taguse tüübi ja põlvnemise juurde, sest tõuaretus on töö tuleviku nimel. Õnne ja edu kõigile, kes soovivad tõule ja kasvandusele head!

Arusaamatused seaduse tõlgendamisel

september 2006

Tavapärane puhkuste aeg, kuiv ja kuum suvi on möödas, loodus kahandab niiskuse puudujääki. Ilm on heitlik, kuid laseb sügistõid teha. Põllumeeste masinapark on tugevnenud, teraviljasordid vastupidavamad. Rohusöödaga on keeruline. Paljusid on päästnud eelmise aasta söödavarud, sest suvine karja- või rohumaa ei andnud paljudes piirkondades isegi kolmandikku loodetavast saagist. On räägitud oodatavast näljaperioodist, karja hävitamisest. Kardan, et mõned ajakirjanikud või väljaanded on lihtsalt sensatsiooninäljas, isegi nälg müüb. Kindlasti tuleb mõnes karjas loomade arvu kahandada. Vanasti oli taludes tavapärane, et suvel paisunud karja arv tuli viia vastavusse varutud söödakogusega. Praegu on majandamise võimalused avaramad: laenad, ostad või müüd.

Suve jooksul korraldati palju aretuslaseid üritusi. Arusaadavalt oli ajalooline sündmus Tori hobusekasvanduse 150. aastapäev. Korraldus oli ladus, külastajaid arvukalt, rasketest aegadest ollakse üle saamas. Nelja täku tall oli komplekteeritud, märade koosseis lootustandev. 35 sugumära kuulub veelgi riigile. Kahjuks ei pidanud riik ajaloolist üritust nii tähtsaks, et toetada korraldust. Seevastu Viru-Nigulas peetud eesti raskeveohobuste päeval „kullati“ hobusekasvatavad suveniiride ja kingitustega üle. Oma-valitsuse, firmade ja ettevõtjate suhtumine oli hoopis teine, lisaks mõnesaja pealtvaataja tuline kaasaelamine.

Vissikonkursid on kaasa tõmmanud arvukalt ärifirmasid, kellele on heaks reklaamiks kohal olla ja kinkida oma kaubanäidiseid parimatele

veisekasvatajatele. Probleemiks aga jääb farmerite tühine arv pealtvaatajate hulgas. Mõnevõrra püütakse seda kompenseerida Tõulooma ürituse külastamisega Ülenurmel.

Suve hakul pöördusid aretusühingud oma probleemide ja lahendusettepanekutega Veterinaaria- ja Toiduameti peadirektori ning PRIA peadirektori poole, sellest informeeriti ka põllumajandusministrit. Vastas VTA peadirektor, kuid ametnike poolt koostatud monotoonne tekst tõestas nende õigust kontrollimisele, mida pole keegi vaidlustanud. Põhiprobleemidele püüti vastus anda hilisemal nõupidamisel, kus osales ka põllumajandusministeeriumi asekanter. Lootus pandi sügisel väljatöötamisele tulevale aretusseaduse uuele redaktsioonile. Viga pole ka praegu kehtival tekstil, vaid selle tõlgendustes. Hobusekasvatajad on pöördunud halduskohtusse. Oleks loogiline, et kontrollija teravus vastaks tema kompetentsusele. Kontrollijad on samuti inimesed, seega ekslikud, kuid seda tuleb ka tunnistada. Vastastikune austus on edasiviiv.

Eestis pole loomakasvatuse katsejaama

detsember 2006

Aastad vahetuvad kiiresti, jäävad mälestused tehtust, kus on nii õnnestumisi kui vähem tulemuslikke ettevõtmisi. Loomakasvatavad ise ei tee aastavahetusest erilist numbrit, mõõdavad teised. Linnainimesed tahaksid kord aastas pääseda lauta jõulu- või näärikingitust tegema, mitte kauemaks. Aga päris tegijad lähevad lauta-farmi, sõltumata kuu- ja tähtpäevast. Vaid suuremates ettevõtetes on tagatud regulaarsed puhkepäevad.

Igapäevane kohustuslik töö läbi aasta pole Eestis veel kadunud. Ilmastik soosis puhkajaid, kuid põud andis löögi rohukasvule, teravilja- ja kartulisaagile. Ajakirjanikud prognoosisid suvel isegi nälga loomadele. Nii kaugele asi ei läinud. Väiksem söödakogus kahandas loodetud edu. Võimas tehnika ja uued tehnoloogiad aitasid palju. Nii pikka ja püsivalt sooja sügist ei mäleta, see kompenseeris mõnevõrra kuiva suve. Lihaveistele ja nende kasvatajatele andis lootust igal juhul.

Valiti aasta põllumees 2006 – Kalle Reiter, tunnustatud köögivilja- ja kartulikasvataja, konkurentideks valdavalt piimakarjakasvatavad, aga ka lihaveise- ja seakasvatavad. Seekord võitis uue tehnoloogia mastaapsus aianduses ja hool töötajate eest. Meeldiv oli, et tunnustusena läks käiku Theodor Pooli Piistaoja talule omistatud „Külvaja“ kuju koopia.

2006. aastal korraldasime jaanuaris ja novembris seminari, kus esines Kieli Christian-Albrechti Ülikooli (emerit)professor Ernst Kalm.

Õppejõududele ja teaduritele mõjus kadestamisväärselt tema poolt esitatud ettekannete arvmaterjali ulatus ja sügavus, mille eelduseks on loomakasvatuse doktorantide suur arv ning loomakasvatuse instituudi veiste ja sigade katsejaam.

Kogu Saksamaal on kõikide loomaliikide katsejaamad. Riigiasutused viivad iga kolme aasta tagant läbi 7–8 aretusprogrammi võrdluskatsed, mille ametlike tulemuste alusel saavad seakasvatajad teha valikuid. Tore on lugeda õhinast, millega kirjeldatakse ja räägitakse tulevases Märja veiste katsejaamast.

Seakasvatases pole olnud isegi arutelu, kuidas jõuda objektiivsete andmeteni elussigade ja searümpade hindamisel või edendada seanuuma majandamist väiksema söödakulu, parema söödaväärinduse või suurema isu abil. Saksamaa andmed seminaril kinnitasid taas vajadust korrigeerida Piglog 105 aparadi kasutamise meetodikat (valemit) ja taktikat. Pole võimalik, et 10% (ehk 5 cm²) väiksema lihassilmaga lihakehas on 10% (teisi sõnu 5% võrra) suurem tailiha osatähtsus.

Järgmisel aastal on plaanis tähistada katseasjanduse 50. (mälestus-) aastapäeva Kehtnas, kahjuks on seitse aastat puudunud võimalused seakasvatuse tulemuste objektiivseks hindamiseks. Ilmselt lisandub veelgi tähtpäevi, mis vajavad tunnustamist.

Lahkuval aastal käisid diskussioonid Brüsseliga, sest mõned EL liikmesriigid tahtsid keelustada tõuaretustoetuse maksmise. Praegu on veel head lootused. HEAD UUT AASTAT!

Mälestused Kehtnast

märts 2007

Ajakirja eelmise numbriga algusjutt lõppes lootusega, et Brüssel ei keelusta tõuaretustoetuse maksmist. Läks õnneks ja aretusühingud võivad mõelda investeerimisele oma tegevusesse. Ainult kui kauaks?

Selles numbris avalikustatakse veiste ja sigade jõudluskontrolli tulemused. Edu saatis piimakarjakasvatajaid – eesti holsteini tõugu lehmad lüpsid 7069 kg ja eesti punast tõugu lehmad 6338 kg. Eesti maatõugu lehmade piimatoodang langes veidi. Eestis suurenes keskmine piimatoodang 353 kg, kuid 7000-st jäi ikkagi 138 kilo puudu. Selle võib kirjutada kuiva suve arvele ja kinnitada, et piimalehmade geneetiline toodanguvõime pole veel realiseeritud.

Viimase kuue aasta kiire edu, keskmiselt saadi piima enam 317 kg aastas, on saavutatud eeskätt uuele söötmistüübile ja vabapidamisele üle-

minekuga. Sihipärane aretustöö oleks taganud vaid poole sellest. Kahju, et arusaamine piimalehmade õigest söötmisest ja pidamisviisist jõudis loomakasvatajate teadvusesse alles XXI sajandi alguseks. Juba 30 aastat tagasi tõestas pm knd Manivald Metsaalt (juhendas professor Ants Ilus) Piista ajal, et söötmise ümberkorraldamine andis samadelt lehmadel lisaks 3000 kg piima ja 160 kg piimarasva, kusjuures piima rasvasisaldus suurenes 0,4% võrra. Ja seda lõaspidamisel. Kui oleks muudetud ka pidamisviisi? Kahjuks ei usutud ja arvati, et 10 000 kg piima on lihtsam kahelt lehmalt saada. Piimakarja geneetiline tase võimaldas seda saada aga ühelt lehmalt. Aga kuidas edasi? Selleks on vaja täppiskatseid, sest Põlula katse tekitas söötmistüübis kahtlusi piima koostises. Katsejaam on häda-vajalik.

Sigade jõudluskontrolli andmed viitavad jõudlusnäitajate stabiliseerumisele. Elussigade pekipaksus on saavutanud praktiliselt miinimumi, kuigi katsetapmisel on searümpade lihassilma pindala tagasihoidlik. Liha kvaliteedi ega söödaväärinduse andmeid pole aretajatel kasutada. Need oleksid kasutuses, kui kontrollkatsejaam oleks jätkuvalt töötanud.

Ajakirjas on neli artiklit, mis käsitlevad Kehtna osa tõuaretuses, katsetöös ja majandamises. Kui suurmajandi õigusjärglasel Kehtna Mõisa OÜ-l läheb edukalt ja Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu on liider tõuaretuses, siis katsetööst kirjutatakse vaid minevikus, ettekanded 20. aprillil Kehtnas samaviisi. Katsejaamad saavad mälestuskivi, nagu lahkunule omane.

Valuliselt kulges katsejaamade sulgemine, kuid uue avamine on veelgi raskem rahaliselt. Katsejaama vajadusest on seakasvatajad juba aru saanud.

Ootamatu käsitlusega seadusparandused

juuni 2007

Kevad tuli väikese veega, muld oli kuiv ja lisaks varane kuumalaine. Aprilli keskpaigas pandi Tartumaal kartuleid. Aga varsti tulid ka vihmaperioodid kõva äikesega, mis tegi kahju lõunapoolsetes maakondades. Uus kuumaperiood vaheldumisi vihmahoogudega oli väga soodus teravilja tärkamisele ja kartulile. Rohumaad olid võilille võimuses, aga mai lõpunädalal niideti rohtu peaaegu igas Eestimaa piirkonnas siloks või farmisöödaks. Nii varane niide loob eelduse veel kaheks-kolmeks niiteks. Ehk teeme tasa eelmise aasta rohusöödanappusest tingitud toodangutõusu aeglustumise.

Vahetus valitsus, kus mõnele kohale oli lausa nõudmisi, põllumajandusministri koht ei olnud nii populaarne. Loodame isamaaliselt Helir-Valdor Seederilt maaelu tasakaalukat, sealhulgas põllumajandustootmise arendamist. Tänu viimastele valitsustele suudeti üle saada 1990. algusaastate tagasilöögist ja kaasaegsed piimafarmid on tõestanud tootmise lihtsust, kui tunnend majandamise peensusi.

Suureks probleemiks on räägitud tootmisüksuse suurus ja toetusmäärad, kus ajalehed koostavad toetussummade pingerida, arvestamata tootmismahtu. Marju Aamisepp esitas Maamajanduses müügi- ja toetusemahu võrdluse. Kuni 300 000 kr müügi mahuga ettevõtete toetused moodustasid üle 70% müügitulust, aga üle 10 mln müügituluga ettevõtetes alla 20%. Toetussumma absoluutse suuruse teevad ahvatlevaks müügi valmis farmitehnika ja põllumajandusmasinate kõrged hinnad. Süsteem on hästi läbimõeldud: ostes Eestis EL toetusega masinaid või tehnoloogiat arendame selle abil tööstust tootjariigis. Õnneks nende kasutamisest saadav tulu arendab põllumajandust Eestis.

Sündmusi on veel teisigi. Eesti Maaülikool avas peahoone renoveeritud ELVI peahoones, samas võttis Tartu Ülikool konkursikorras tagasi oma professori Alar Karise. Loodame, et ajakirja neljandas numbris saame siiski kirjutada EMÜ üheksandast rektorist.

Ajakirjas on ülevaade 13. Balti riikide tõuaretuse konverentsist, mida aitas läbi viia ka ETLI. Kahjuks laekus aretusühingutelt ainult üks koostööartikkel, kuigi teaduskraadiga töötajaid või selle taotlejaid on mitmeid.

Põllumajandusministeerium avaldas 2. mail põllumajandusloomade aretuse seaduse parandamise seaduse eelnõu, mille arutelu ETLIis toimus 14. mail ja kohtumine ministeeriumi esindajatega 22. mail. Eelnõu sisu ei rahuldanud aretusühinguid, eriti ohustatud tõugude käsitletus, mis oli peamine parandus eelnõus. Arutelu oli rahulik ja konstruktiivne. Rahuldava vastusega jäi vaid küsimus: miks nii hilja?

Hinnad tõusevad!

september 2007

Heitlikust kevadest on sügis saanud, ka suveilm oli muutlik. Õnneks kõva põuda ega üleujutusi polnud. Taimekasvatatajad said rekordilise taliviljasaagi, suviteravilja- ja kartulisaak veel selgub. Kahtlematult oli söödatootmiseks soodus aasta. Jäeb loota, et loomakasvatatajad oskuslikult võimalused realiseerivad.

Maailmaturgu on raputanud ebasoodsad tingimused mitmes riigis. Raputuste mõju on ilmnenu Eestis vaid üheselt – hindade tõusuga, seni vaid kütusele, nüüd aga ka hüppeliselt põllumajandustoodangule. Energiasisendite hinna-(aktsiisi-)tõusu surve alles seisab ees, muidugi kulutuste poolele. Kaubandus on juba reageerinud, aga põhjendatud hinnatõus seisab veel ees. Keerulises olukorras on põllu- või laudatoodangu töötlemajad, kes on jäänud tootjate ja kaubanduse surve vahele. Kaubandust kutsub korrale võimalus müüa toodang soodsama hinnaga maailmaturule, näiteks piim pulbriin. Joogipiima nappus kauplustes pole enam harv nähtus. Liha ja lihasaaduste suhteliselt suur sisseostumäär turu rikkust ei mõjuta, aga hinda kindlasti.

Teravilja hinnatõus on soodus puhtalt taimekasvatustevõtetele, ahvatlev oma karjale söödatootjale, kuid ahistav täiel määral sööda sisseostjale. Mitmed loomakasvatavad on jälle dilemma ees – olla või mitte olla.

Euroopa Liit jagavat heldelt põllumajandusele, täpsemalt maelule toetusi, kuid tegelikult toetatakse tarbijat. Üleminek üldisele pinnatoetusele ei võimalda täpsustada, kuidas toetus toimib eri tüüpi ettevõtlusele. Kuid järjest enam suunatakse toetus tootmisest kõrvale, kuid vanad EL liikmesriigid on arendanud tootmist, mille kaudu on nende tootjad märgatavalt võimekamad, eriti toetuste kahandamisel. Ebavõrdsus jääb.

Visad on Eesti hobusekasvatavaid, kelle esindus küll kaotas kohtus õiguse saada riiklikku toetust trakeenide tõuraamatu pidamise eest, kuid septembris tõestati, kuidas tehakse sisulist aretustööd. EHSi trakeeni haruselts kinnitas 22 märade aretusperekonda. Sellega pole seni hakkama saanud ükski teine aretusühing. Kiitust tuleb avaldada Kersti Alpile, kes aastate jooksul valmistas ette materjali. Tõusisese struktuuri loomine, selle analüüs ja vormistamine peaks olema iga tõu aretusühingu kohustuseks. Isasloomade aretusliinidest pole ammu kuulda olnud.

Suvi oli sündmusterohke, mõnest jõudis info ajakirja, suur osa jäi kajastamata. Parafraaseerides tuntud poliitikut Arvo Sirendit – on kirjutamisnõulisi, kuid vähe kirjutamisjõulisi. Kas tõesti? Parim variant on, kui mõlemad omadused on koos.

Kümme aastat Tõuloomakasvatust

detsember 2007

Neli aastat (1994–1997) andsime välja mõneleheküljelist kahe värviga infolehte Tõuinfo, kus vahendati vajalikku infot aretusühingute ja loomakasvatavate vahel. Tõljal polnud trükitehnika areng veel hinnaliselt

kättesaadav. Aga koos arenguga käis kaasas ka hindade tasakaalustumine ning 1997. a otsustasid Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu liikmed asutada ajakiri Tõuloomakasvatus, mille väljaandmisele kaasati tollane EPMÜ loomakasvatusinstituut. Alates 1998. aastast on kümne aasta jooksul välja antud 40 ajakirjanumbrit.

Kõik need aastad on infolehte ja ajakirja trükkinud kunagi EPMÜ-st välja kasvanud trükikoda Paar OÜ, kus on alati mõistetud väljaandjate kogenematust, üle saadud materjali hilinevast esitamisest, aga ikka tagati tähtaegne trükkimine. Nendelt oleme kogemusi omandanud, samas trükikoda on tehniliselt arenenud. Siinkohal siiras tänu direktori Peeter Adamsonile koos perega, asedirektor Hanno Külmale, aga eriline kiitus trükikoja müügijuhile Leili Niglasele ja kujundajale Irina Gronile! Lootusetust olukorrast on välja tulnud tihti tänu neile ja trükitoõliste pingsale tööle.

Laekunud artiklid on trükivalmis seadnud peatoimetaja ja toimetaja pm-knd Eha Loka, keelelist korrektuuri on teinud Silvi Seesmaa ja Sirli Lember. Eesti keele normid on koos riigikorraga demokratiseerunud, mis annab võimaluse sama väljendit erinevalt, kuid tõeselt esitada. Aga sellest pole probleemi tekkinud, korrektorite leebus ja kontaktsus tuli alati kasuks. Käsikirja ettevalmistuse kiirenemisele ja võimalike uute vigade vältimisele on andnud oma panuse küljendajana ja kujundajana noor kolleeg ning arvutifänn pm dr Alo Tänavots. Suur tänu põhjalikkuse ja operatiivsuse eest!

Nüüd aga põhitegijatest – artiklite autoritest. Usun, et mitmelgi teist tekkis muie näole. Küll oleks tore, kui heatahtlik. Jah, on olnud probleeme võimekatelt kirjutajatelt tähtaegselt materjali kätte saada. Kuid kiita tuleb kõiki, kes tundsid kohustust valgustada Eesti loomakasvatajaid toimunust, anda neile nõu või kutsuda üles ühiselt tegutsema. Andkem endale aru, et demokraatliku Eesti riigi ainus üleriigiline ühistegevuse süsteem kuulub tõuaretusele. Olgem uhked selle üle! Toimetus kiidab siinkohal kõige kohusetundlikumaid autoreid: Ph.D. Matti Piirsalu, pm mag Käde Kalameest, ETKÜ juhataste liiget Tõnu Põlluäärt!

Oleme püüdnud kasutada ka professionaalse ajakirjaniku abi ja rääkinud ajakirja levitamisest postiametiga. Kahjuks osutusid need ettevõtmised liialt kalliks. Teadlaste kirjutised on harvemaks jäänud. Aga kümme aastat oleme koos vastu pidanud. Suur tänu!

Hobusetõud päevakorral

märts 2008

Ajakiri alustab oma 11. aastakäiku lootuses, et materjali laekub küllaga ja autorite ring laieneb. Esimene number on suuresti söötmisteemaline, alustas taas veterinaaria veerg, kus Euroopas ohtlikult levivast sinikeelest ja VTA kontrollitegevusest artiklid. Jõudluskontrolli andmed laekusid viimasel hetkel. Loodame kõige paremat – toimetus ja abilised on kõigeks valmis.

Pooleteiseaastane põllumajandusloomade aretuse seaduse paranduste eelnõu sai Eesti Vabariigi presidendilt allkirja 12. detsembril 2007. Juba kolm kuud on probleemiks, kuidas seaduseparandusi tõlgendada. Toimusid esimesed kohtumised ja selgus, et seisukohad lähevad lahku mitte ainult riigiesindajate ja tõuaretajate vahel, aga ka sama loomaliigi või isegi sama tõu aretajate vahel. Jätkuvalt hobusekasvatuses, eriti tori tõu ümber. Igaüks mõtleb ilmselt seaduse teksti taga ka seda, mis kirjas polegi.

Probleemi pakub ikkagi arusaam(atus), et Eesti väiksuse tõttu on kõik eesti hobusetõud väikearvulised ja seega ohustatud. Järelikult kogu eestipärase hobusekasvatuse arenguks on lubatud vahendid ja meetodid, mis tagaks mingi varasema aretusperioodi hobusetüübi säilimise. Sellise hobusega ei saa arendada rahvuslikku hobusekasvatust Eestis, ta kuulub konserveerimisele (säilitamise eesmärgil) kui muuseumi varandus. Samal ajal loome konkurentsitu vabaturu ärimeestele võõrtõugu hobuste sisseveoks, mille järel need ühe käetõmbega (aretustööta) ristandprogrammi järgi eesti sporthobuseks loetakse. Ilmselt peavad trakeenid hakkama esindama klassikalist hobusearetust Eestis.

Jõudluskontrolli andmed kinnitavad piimakarjakasvatuse edukust, millele on aluse pannud aastakümnete tõuaretus. Selle võimaluste realiseerimine on toimunud uue sajandi jooksul, kui farmerid hakkasid uskuma pidamisviisi ja söötmistüübi muutmise vajadusse. Uue lisatoni saamiseks kulub 3–4 aastat.

Talve vahelejäamine loob taimekasvatuses kindlasti uue olukorra. Küll tahaks, et aastakümnete järel mullune kolmetonnine teraviljasaak muutuks traditsiooniks. Hindade järsk tõus 2007. a tõstis oma jõusöödatoodangu tähtsuse jälle uuele tasemele, arusaadavalt seakasvatufarmides. Tahaks loota, et energiasisendite lubatud hinnatõusu tempo ei muudaks loomakasvatuse meie regioonis hoopis mõttetuks.

Ongi läbi õitseae, vaid taliraps kaunistab looduspilti. Meenub 25 aasta tagune reis Saksamaale maikuu keskel, kui põllumajandusminister kirus lennukipardal, et ka neil põldsinepi tõrje tegemata. Tollal oli seal $\frac{1}{3}$ põllumaast talirapsi all. Ka meil saab taliraps kui 1,5–2-kordselt suurema saagikusega kultuur pinda juurde. Pehme talv soodustas, aga putukateadlased hoiatasid kahjurite tulva eest. Kõikide luuviljaliste puude nii intensiivne õitsemine oli ammu, aga saagirikkust võisid kärpida regionaalsed öökülmad. Kannatasid kindlasti Eesti külmapoolused – Kuusiku ja Jõgeva piirkond. Väike maa, aga suured erisused.

Eesti majandus jahtub ja selle kaudu ka põllumajandus. Väetiste ja kütuste järsk hinnatõus ning inflatsioon söövad põllumajandusettevõtja ajutisest kokkuostuhindade tõusust saadud lisatulu. Käive suureneb, puhastulu mitte. Euroopa Liidu toetused päästavad tootjaid esialgu, aga mõne aasta pärast need vähenevad või muutuvad enam keskkonna-, vähem tootjakeskseks. Seda avaramaks muutub väike Eesti turg teistele riikidele, tegelikult kohalikele vahendajatele. Kurb oleks, kui jõuame selleni, et ka piimasaadustega ei suudeta enam oma elanikkonda varustada. Selle kujukaks näiteks on munade tootmine, kus haiguste tõttu on munatoodang kahanenud $\frac{1}{3}$ võrra, selle turuosa on läinud teiste riikide kätte. Seda tagasi võita madalama hinna või kodumaisuse nimel on peaaegu lootusetu. Ka teiste loomakasvatusharude saatus võib olla ohustatud juhuslikest ja lühiajalistest teguritest.

Valitsus katsub eelarve puudujääke kompenseerida kokkuhoiuga või katta uute maksude kehtestamisega, olgu või kõhutuulele, olenemata sellest, kust otsast ta välja tuleb. Aga tulumaksu tuleb vähendada, sest see tagab rikkurite toel valitsusse jäämise. Põllumajandusministeerium püüab päästa oma eelarvet, müües rendile antud maid. Vahelgi kumab läbi juhtide omavaheliste suhete klaarimine. Näiteks hästi funktsioneerinud ühistegelise ühenduse – põllumajandus-kaubanduskoja degradeerimine finantside ümberjagamise teel. Tõelise sõbra tunnend ära raskes olukorras.

Ees on üritusterikas suvi, toimub palju konkursse, ülevaatusi ja suvepäevi, ka välisreise. Nendest saab mõtteainet, teadmisi ja kogemusi. Kõikidele tõuaretajatele paneksin südamele, et võtke nendest osa, eriti kohalikest konkurssidest. Jõudlusnäitajad on paranenud, ka tõuloomade müük suurenenud. Tulevikuks on vaja teada, milline peab korralik müügi-

loom välja nägema. Väliskohtunikud näitavad, milline on rahvusvaheline standard.

Loomakasvatajate pidupäev

september 2008

Septembri esimese nädala laupäev on tõuaretajatele loomakasvatusaasta kulminatsiooniks, sest on võimalik üheskoos esitleda oma karja, tõu või loomaliigi parimaid. Nemad on selgunud suvistel konkurssidel ja iga võitja omaniku aukohus on tulla temaga Ülenurmele Tartu sügisnäituse ja TÕULOOMA ühisüritusele, mida korraldavad Eesti Põllumajandusmuuseum ja Eesti Tõuloomakasvatuse Liit koos aretusühingutega. Ilmataat austas neid saju peatamisega kogu päevaks.

Tõuaretajatele ja loomaomanikele võib kinnitada, et iga aastaga loomade ja lindude aretuslik väärtus ning nende esitus paraneb. Seda seisukohta kinnitavad ka näituse külastajad, kes on aastate jooksul jälginud meie tegemisi. Paljud tuntud inimesed on avaldanud kiitust ka selle üle, et siin saab kokku nii paljude sõpradega ja pole vaja ise kohtumist korraldada. Meenub 45 aasta tagune Tori loomakasvatuspäev, kuhu iseenesest mõistetavalt mindi ja sõber pidi ka kohal olema. Muret teeb ainult põllumajandusministri üleliigne töökoormus, mis pole tal võimaldanud kahel aastal loomakasvatuse üritusest osa võtta ega üheskoos rõõmu tunda. Vähemalt kaks eksministrit olid kohal.

Loomakasvatusaasta üheksa kuud on möödunud rahuldavalt. Lehmade piimatoodang on püsinud plusspoolel, aga lehmade arv on kahanenud mitme tuhande võrra. Lammaste arv kasvab kiiresti, sigade ja lindude arv on stabiliseerunud. Loomakasvatussaaduste kokkuostuhinnad jälgivat maailmaturu hindasid, nagu kütusehinnadki. Siingi meenub aastakümnete tagune kooliskäik, kus füüsikas õpetati miinimum- ja maksimumtermomeetri funktsiooni. Tundub, et Eesti turg jälgib pingsalt põllumajandussaaduste maailmaturu hindade muutusi miinimum-, aga kütusehindu maksimumtermomeetri järgi. Ainult mõne kuu jooksul maksti piima eest teiste EL riikidega võrreldavat piimahinda.

Muret tekitavad rasked koristustingimused, mis hakkavad toimima alles laudaperioodil. Aga loomakasvatajate optimism on paljudel juhtudel aidanud raskustest üle saada. Kuid eriliseks probleemiks jääb väiketootjatele piimatööstuste poolt kehtestatud „kokkuveokvoot“, mille aluseks toodetav piimakogus päevas. Huvitav küll, miks Eesti piimatööstuste omanikfirmad ei rakenda samu põhimõtteid oma kodumaal Soomes, Hollandis, Inglismaal

või mujal, kus väikefarme on hoopis rohkem. Kõlanud on soovitus, et väiketootjad hakkaksid ainukesele ühistulisele piimatööstusele E-Piim konkurenti ehitama. Juba oleme unustanud, kuidas käis piimatööstuste erastamine rohkem kui 15 aastat tagasi. Loomakasvatajad võivad uhked olla, et ainukesel tegevusalal Eestis tõuaretuses pakuvad teenust ainult neile kuuluvad seltsid ja ühistud.

15 aastat tõuaretusorganisatsiooni

november 2008

Juba viiesteist aastat saavad Eesti loomaomanikud tõuaretusteenust oma ühistust või seltsist. Septembris avasime sel puhul Eesti Põllumajandusmuuseumis posternäituse, novembris tähistasime seda tähtpäeva üheskoos konverentsiga.

Ajaperiood pole pikk, eriliseks teeb selle aga toonane väga keerukas ja tavatu olukord Eestis. Üheparteilisest süsteemist tulles asuti looma mitme parteiga demokraatlikku riiki, kus maade ja varade erastamine oli väljundiks ühiskonnale. Seda teadsid kõik, kuid mõisteti seda väga erinevalt. Poliitiline kapital tuli luua, erastamine oli selleks kõige tundlikum teema, sest omandi saamine või sellest ilma jäämine mõjutas paljusid.

Tõuaretus osutus poliitikast suhteliselt kaugemaks, tõuseltside järjepidevust ei tunnistanud, ainult seemendusjaamad huvitasid erastajaid osakute kattevarana paaris suurmajandis. Õnneks olid õiged mehed õigel ajal õigel kohal, kelle asjalik taktika tagas väiksemate kahjudega varade erastamise.

Aretusühingud käivitusid, areng saatis loomaomanikke nõukogudes, tegevjuhte igapäevatöös. Tihenesid sidemed välisriikidega, õnneks mitte omandi tasemel. Aretusmaterjali juurdevool on suurenenud. Jõudumööda kasvab ka tõumüük teistesse riikidesse. Ohustatud tõugude kasvatajad vaevlevad EL kahe mõiste – säilitamine ja aretamine – vahel. Kommissini jõuti raske diskussiooni järel – aretuseta pole võimalik säilitada.

Loomaomanikud ja tõuaretajad on tänulikud poliitikutele, et viieteistkümne aasta jooksul on riik toetanud jõudluskontrolli, aretusühingu tegevust ja ohustatud tõu looma kasvatajat. Vabaturu tingimustes poleks põllumajanduslik tulu võimaldanud sel tasemel aretustööd korraldada. Teiselt poolt tuleb tänada vabaturu olukorda, sest on avardunud võimalused loomade söödaratsiooni rikastamiseks ja mitmekesistamiseks. Samuti on saadud kogemusi ja kujunenud usk söötmise parandamise kaudu suurendada

loomade produktiivsust. Kujukaks näiteks on lehmade piimatoodangu, sigade ja lammaste massi-iibe kiire kasv.

Esimesed viisteist aastat on kulgenud keeruliselt, kuid tõuaretusele on kindel alus pandud. Siit edasi minna on märgatavamalt kergem. Edu Teile sellel teel!

AJAKIRJANDUS

Olev Saveli arvab

Emi annab noortele lehmadele eeskuj

Maaleht, 05.07.2001

Estonia majandi vanim ja eluea suurima piimatoodanguga holsteini tõugu lehm Emi tõi ilmale kolmeteistkümnenda vasika. Loomakasvatuse instituudi professor **Olev Saveli** märkis, et holsteini tõugu lehmad on hea kohanemisvõimega ning Emi pikaealisus on tingitud lisaks sellele ka tugevast tervisest, samuti suutlikkusest süüa suures koguses rohusööta. “Loodan, et Emi lööb teist Estonia rekordlehma Etat, kes lüpsis oma eluajal kokku 129,6 tonni piima,” ütles Saveli Järva Teatajale. 1985. a sündinud Emi kõrgeim toodang oli viiendal laktatsioonil 9833 kg. Eelmisel aastal andis ta 7340 kg (Eesti keskmine sellel tõul on 4658 kg, Estonia majandi 2000 lehma keskmine on 7045 kg). Kokku on Emi andnud 106,4 t piima, millest piimarasva 4,1 t.

Eesti vanim lehm tõi ilmale järjekordse vasika

Õhtuleht, 27.07.2002, Piret Pert

Järvamaal OÜ Estonia Tõnu-Aadu laudas poegis kolmapäeval Eesti vanim lehm, 17aastane Emi, tuues ilmale oma 15. vasika. Berg ütleb, et holsteini tõugu lehm Emi on oma 17 eluaasta jooksul sünnitanud kuus lehma ja seitse pulli, vaid üks tuli surnult ilmale. “Tähistame praegu Emi 17. sünnipäeva ja uue vasika sündi, oleme lehma üle väga uhked,” rõõmustab Berg.

Emi on tähelepanuväärne ka piimatoodangu poolest, sest oma eluea jooksul on ta andnud üle 113 tonni piima. Eestis on praegu vähem kui kümme lehma, kes oma elu jooksul on andnud 100 ja enam tonni piima.

Eesti Põllumajandusülikooli professor **Olev Saveli** on ajakirjandusele väitnud, et Emi on Eestis praegu kindlasti ainus nii vana lehm. Saveli sõnul on lehma keskmine eluiga viis ja pool aastat, muidu võib lehm elada 15 aastat.

Põllumajandusharidus tuleb madalseisust välja tuua

Õpetajate leht, reede, 15. märts 2002, nr 11, Ülo Tikk

Põllumajandusharidus ootab tuge. Riigikogu maaelukomisjoni esimees Ants Käärma leidis, et põllumajanduse praeguse kehva maine juures peaks riik põllumajandusharidust jõulisemalt toetama ja maaperede lastele kas või stipendiume maksuma. EPÜ professori, Türi tehnikumi vilistlase **Olev**

Saveli meelest peaks kas või seadusega sätestama, et vajaliku diplomita (hariduseta) ei saa põllumajandusettevõtet pidada. Olgu tegu või talumajandiga. Saveli meelest võiksid koolid teha põllumajandusühistutega rohkem koostööd.

Hobusekasvatavad võitlevad võimu ja raha pärast

Maaleht, 30.01.2003.a Merike Pitk www.esthorse.ee

Ohustatud eesti hobuse aretus- ja säilitamisõigust taotleb kaks seltsi. Tõuloomakasvatavate liidu presidendi prof dr **Olev Saveli** sõnul ei ole asi üldse selles, kas aretustööd on tehtud hästi või halvasti, vaid võimused ja rahad. "Hobusekasvatavad on alati olnud oma seisukohtades väga erinevad, aga samas oma seisukoha õigsuses kõige veendunudamad," ütles Saveli. Mõne aasta eest käis tema sõnul EHSi juhatuses selline kemplemine, et tõuaretusest ei saanudki juttu olla. "Eesti hobune on ainult subjektiks, kelle nime kasutades püütakse suurendada rahataotlusi riigilt ja olla lähemal selle jaotamisele," on Saveli hinnang.

Salme Veeberi 32 sõitu loomavagunis:

«See oli minu elu kõige ilusam aeg!»

SLÕhtuleht, 18.11.2005, Andrus Esko

Živkantoora, Riiklik Tõuloomade Varumiskontor hakkas ENSVs tegutsema ja teistesse liiduvabariikidesse tõuloomi saatma 1950ndate lõpul. 1960-70ndatel oli Luige, Tartu ja Kadrina-Tapa kontori kõrgeaeg, sotskohustuste täitmisel panuseks Eesti mustakirju ja punane veis, Eesti peekon ja Eesti suur valge ning tõupullid ja kuigivõrd ka -hobused. Saadetised komplekteeriti majandite tõukarjadest, tuli ette ka nn erasektorile tehtud erandeid. «Baltikumile oli see hea äri,» teab loomakasvatusteadur emeritprofessor **Olev Saveli**. «Tõulooma eluskaalust maksti majanditele kaks-kolm korda kõrgemat hinda, kui maksti lihakombinaadis looma lihaks realiseerimise eest.» Tõuloomade varumisplaanide täitmine andis kolhoosidele-sovhoosidele korralikku kasumit. Ühtlasi täitis ENSV niimoodi ränk-rasket lihaplaani. Üksvahe tahtis Moskva lüüa lihaplaani ja tõuloomade plaani lahku, sest eestlased olla hakanud liha varumisega viilima. **Saveli** mäletamisel läks sellest ministereeriumide tasemel suureks vaidluseks. ENSVsse teistest liiduvabariikidest tõuloomi ei toodud (erandiks paar pulli, Hruštšovi aegne sundost), ent välja veeti tuhandeid. Kui **Saveli** käis Ukrainas ja Moldovas, näidati talle uhkelt Eesti päritolu piimaandjaid. **Saveli** usub, et sealmail leiab siiani karju, mis on Eesti tõugude põhjal kujunenud.

Sotsrealismi sotsabsurdi – osa siit teele pandud tõumullikaid ja eriti -sigu leidis kiire lõpu tapamajas – peab **Saveli** ajastu kurbloolisuseks.

Suur osa maakarja võib jääda toetuseta

07.04.2005

Veterinaar- ja toiduamet nõuab, et eesti maakarja tõuraamatu põhiosadest arvataks välja läänesoome ja rootsi punase nudi tõu järglased, põhjendades seda Euroopa Komisjoni otsusega. Eesti Maakarja Seltsi sekretäri Käde Kalamehe sõnul jääks sel juhul tõuraamatusse kantud 420 maakarja lehmast sinna alles ainult 157. Lisaks sellele jääks praegu jõudluskontrolli all olevast 457 maakarja lehmikust 313 ilma ohustatud tõule ette nähtud toetusest. Toetuse suurus oli eelmisel aastal 2600 krooni lehma kohta.

Seltsi juhatuse esimees Heldur Hiis ütles, et läänesoome pulle on kasutatud eesti maakarja aretuses juba 1910. aastast, viidates sellele, et tegu ei ole siiski ristandloomadega. “Teadlased on geneetiliselt kindlaks teinud, et läänesoome veised on eesti maakarja sugulastõug,” sõnas ta.

Eesti Tõuloomakasvatajate Liidu president, EPMÜ emeritprofessor **Olev Saveli** sõnas, et kui eesmärk on säilitada XX sajandi alguse genofondi, on vaja leida neile enam sarnased üksikud isendid ja moodustada neist looduskaitsealal kari, keda külalistele tutvustada. “Liidu seisukoht on aga, et maakarja näol on tegemist põllumajandustõuga, keda on vaja nii säilitada kui ka aretada, et viia ta ohustatud olukorrast välja,” kõneles Saveli. Ohustatuks loetakse tõug, mille emasloomade arv on alla tuhande.

Aasta Põllumees 2005 – Arvo Kuutok

Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda

Maalehe ja Põllumajandus-Kaubanduskoja väljaantav Aasta Põllumehe tiitel läks tänavu Takkasaare talu peremehele Arvo Kuutokile Järvamaalt. Žürii esimees **Olev Saveli** nimetas Arvo Kuutoki tegevust “peaaegu et hullumeelseks”, sest mees üritab praegu rekordit, ehitades üksi ja pangalaenuta lauta 200 loomale.

Moekas lüpsilaudas kipub pakane karjale kallale

Virumaa Teataja, 18.11.2006, Eevi Kuht

Möödunud karm talv pani mõneski laudas loomad ja ka inimesed proovile, põrand jäätus ja vasikad värisesid. Eestimaa jäisest kliimast hoolimata kerkib igal aastal kümneid kardinseintega lüpsifarme. “See on jobude

jutt, et lehmal 30kraadise pakasega hea on,” pahvatas oma arvamuse välja Vihula valla Soone talu perenaine Sirje Kornel, kellel varsti valmib vanamoodne soe laut. “Mina olen külmfarmi vastane,” kinnitas aja jooksul mitut moodi tunnustatud karjakasvataja. “Mis hea asi see on, kui lehm udarat pidi põranda külge kinni külmub,” põhjendas ta. Pealekauba on ka inimestel külmaga vilets toimetada. “Meil on perefarm, ei taha, et keegi laudas külmetaks,” arutles Kornel, lisades, et ka naabrimees plaanib sooja lauda ehitamist. “Võib-olla lähengi pankrotti, aga nii on otsustatud,” ütles Sirje Kornel ehituse kallima hinna kohta.

Eesti maatülikooli emeriitprofessori **Olev Saveli** sõnul oli majandilautades kaks suurt häda: ventilatsiooni ja isolatsiooni puudumine. Kui tollal lüpsid lehmad aastas 3000 kuni 4000 kilo piima, siis nüüd ligi 10 000. “Praegu on lehmadel probleem, kuidas oma üleliigsest soojusest vabandada,” nentis professor. Seetõttu sobib külm ruum loomadele hästi. Eesti esimesed moekad laudad Tormas ja Põlvas on professori teadmisel pakasetalved kenasti üle elanud. Soojas peab hoidma aga vastsündinud vasikaid ja lüpsiplatsilgi olgu normaalne temperatuur. Külmlautade pooldajad on inspiratsiooni ammutanud Hollandist, Taanist ja teistest leebema kliimaga maadest. Soomest meil eriti ei kõnelda. “Soomlastel on enamasti 10 kuni 20 lehma mahutavad perefarmid, seal ei ole vabapidamist vaja,” arvas professor **Olev Saveli**.

Ninanips piimatootjatele

Äripäev.ee, 06.02.2006, Erki Freiberg

Kahjumiga maadlevad piimatööstused on leidnud uue nipi, kuidas viimasel paaril aastal korralikke kasumeid teeninud piimatootjatele piima eest vähem maksta. Piimatööstused on tootjatele teatanud, et sellel aastal sõlmivatatesse toorpiima kokkuostulepingutesse kirjutatakse piimale uued baasnäitajad ehk kõrgemad nõuded rasvasisalduse kohta. Kui tootjad ei suuda nõudeid täita, makstakse neile piima eest madalamat hinda.

Konks on selles, et uue normi järgi on tööstused piima rasvasisalduseks määranud 4,2%, kuid Eesti Põllumajandusülikooli loomageneetika ja tõuaretuse osakonna professori Olev Saveli sõnul on Eesti lehmadel varatud piima keskmine rasvasisaldus vaid 4,1%. Seega ei vasta suur osa piimast rangematele nõuetele ja tootjaid ootab hinnalangus. Näiteks rasvaprotsendi muutus 0,1 protsendipunkti võrra tähendab rahaliselt piimatootjatele kaotust 3 senti liitrilt. Tehtava muudatuse tõttu on tööstustel võimalik tootjatele maksta piima eest aastas kokku 25-35 miljonit krooni vähem. See

summa on ligikaudselt võrdne kolme suurema piimatootja aastakasumiga. Tööstused on alates möödunud aasta sügisest otsinud kasumlikkuse parandamise võimalusi. Näiteks otsustati alandada piima kokkuostuhinda, mis tõi tööstustele kaasa kartellileppe kahtluse. Nüüd on leitud uus kokkuostuhinna langetamise võimalus.

Eesti Põllumajandusülikooli professori Olev Saveli hinnangul on meie praegune piima hinnakujundussüsteem pärit nõukogude ajast ja segane ning võimaldab tööstustel teha meelevaldseid korrekture. Seda tõendavad ka piimatööstuste väited, et neil on toorpiima kokkuostuks kindlad summad. "Praegune tööstuste käitumine meenutab mulle saunapileti hinna kehtestamist nõukogude ajal, mil ülevalt anti korraldus, et saunapilet peab maksma 20 kopikat. Nii mõeldigi välja valem, millega pileti hind võrdub ruutjuur pestava objekti pikkusest, korda ristlõike pindala, korda puhtuse koefitsient, pluss-miinus n kopikat, mis andiski välja nõutud summa," sõnas ta.

Holstein piimakam kui punane

Maaleht, 01.06.2006, Sirje Pärismaa

Põlulas Hillar Pulga Maasikamäe talus neli ja pool aastat kestnud katsed annavad alust väita, et jäme ots Eesti piimakarjas kuulub holsteini tõule. Holsteinide toodanguvõime oli maakarja omast koguni 2700 kg suurem.

"Holsteini kohta võib öelda, et kõik, mis suhu läheb, ka piimana välja tuleb," sõnas maaülikooli professor **Olev Saveli** uurimistulemusi kommenteerides. Punast tõugu lehmad aga ei söö nii suurtes kogustes ja peavad ekstreemoludele paremini vastu. Kes väga intensiivselt ei taha piimandusega tegelda, peab punast.

Keskmiseks toodanguks kujunes katsefarmis, kus olid esindatud kõik eesti veisetõud, 8821 kg. See on 2000 kg rohkem mullusest Eesti keskmisest. Suurte numbrite taga on õige söötmine. Esimest korda Eestis võeti Põlula katselaudas kasutusele täisratsiooniline segasööt, mis on lühikese ajaga levinud parimatesse farmidesse.

Saveli sõnul pöörati katse käigus varasemast rohkem tähelepanu ka loomade tervisele ja pidamise tingimustele. "Kui 800 päeva näeme vaeva ja kasvatame looma ette ning hiljem vaid 400 päeva kasutame, siis see on priiskamine," lausus **Saveli**.

Pikaajalise katsetöö tellisid Maaülikooli teadlastelt aretusühistud. Rahastajaks oli põllumajandusministeerium. Suurejoonelisse ettevõtmisse, mida juhtis prof Olav Kärt, oli kaasatud üle 20 teadlase. Aretusühistud olid valinud mullikaid 14 farmist.

Katse käigus hoidsid teadlased tellijaid oma tööga kursis ja nii jõudsid teadmised kiirelt praktikasse ka uute vabapidamislautade käivitamisel. Nelja ja poole aastase töö kokkuvõtte anti välja raamatuna.

Taasiseseisvunud Eestis oli Põlula katse esimene pikaajaline piima-jõudluse uurimine. Veel pikema kestvusega katseid tehti Nõukogude ajal. Ka toona uuriti söötmise mõju toodangule. “Söötmise ümberkorraldamisega tõusis piimatoodang 5600-lt 9700-le ja piimarasvasisaldus läks 4%-lt 4,4-le,” meenutas **Saveli**.

Praegu unistavad teadlased päris oma katselaudast. “Kui õnnestub Märjal pullilaudast lehmade katselaut teha, tuleb seal püsikatse,” märkis **Saveli**. “Lehmade arv saab muidugi väiksem olema kui Soomes-Rootsis. Seal on isegi 400 lehmaga katselautu, kus söötmine automaatika peal ja saab ka käitumist ning seemendust jälgida.”

Tõuloomade näitused nagu Noa laevale pakitud traditsioon

horsemarket.ee

Heimtali kolmeaastane täkk Essen, kes saab loodetavasti peagi aretuslitsentsi, ei teinud probleemi sellest, kui areeni ääres kobarduv mudila teda möödumisel kannist näpistas. Aasta raskeveokas, elegantne ja esinduslik Ekstron peatus ringis kõndides küll tuttavate juures, et tõrts juttu puhuda, aga see polnud puudus, vaid voores. Jutt, mida ta sõpradele rääkis, oli: “Neid sarvedega šeffe nägite või? Jube naljakad vennad, kintsude peale on biifsteegi piirjooned joonistunud! Ja teate, ma siit kõrgelt näen, kes nii jubedalt kriiskab ja ruigab – kirjud kesikud kaklevad!”

Professor **Olev Saveli** rääkis Ekstronist niimoodi: “Mulle meeldis see täkk juba säluna – ehkki mitmed teoreetikud-ideoloogid eelistavad sellist kompaktset-masajat tüüpi, nagu on Viktoria ja Kersti kasvandustes. Ekstron on härrasmees. Olen oma silmaga näinud, kuidas talle öeldakse: näed, need märad siin on sinu omad, need teised märad siin on teise täku omad – ja tõelise gentlemanina võtab ta seda arvesse, teise sööri daame ei puutu!”

Päinurme veetlev firmajuht

Maaleht, 38 (1093) 20.09.2007, Silja Lättemäe

1991. aastal oli Kiire kolhoos koos Imavere majandiga esimesi Eestis, mis reformiga laiali pudenes. Omaette üksusteks said nii Kiire kolhoosi sigala kui Veskimäe karjalaut, viimasest praegune AS Veskimäe moodustatigi. Rita Sardis oli neil aegadel lapsepuhkusel, siis läks väikeste kõrvalt tööle lasteaeda. 1995. aastal tehti talle aga ettepanek hakata firmat

juhtima. Pooled lehmad, kes kolhoosist kaasa anti, olid eesti punast, pooled eesti holsteini tõugu, piimatoodang oli 3000 kg aastas. Nüüd on Veskimäe karja püütud aastaid parandada, esimesed kirjud lehmad toodi Estoniast. Tasapisi hakkavadki väiksema piimatoodanguga eesti punast tõugu lehmad karjast taanduma, andes teed parema piimaanniga holsteinile. "Proovime eesti punasest karjast lahti saada, neid on jäänud 52, holsteine on juba üle 200. Punane annab ikkagi üle poole tonni piima vähem, sellepärast me seda kaotama hakkasimegi," selgitab ettevõtte juht.

Emeriitprofessor **Olev Saveli** on eriti rahul just Veskimäe noorkarjaga. "See on väga heas seisus ja hästi arenenud, karja toodanguvõime hakkab lähiajal kindlasti veelgi tõusma," kiidab Saveli. Kahe lehmatoõu omadusi vaagides on professor ettevaatlikum. "Mina olen mõlema poolt. Tõu vahetamine on sama mis naise vahetamine. Kui viga on naises, tasub vahetada. Kui see on aga mehes, pole mõtet uut kaasat võtta – viga jääb alles," nendib professor. Saveli hinnangul on Veskimäe karjal pisut probleeme loomade söötmisega, võib-olla ka ratsiooniga. "Söödatootmist tuleks parandada, see kari peaks rohkem piima andma," arvab professor. Praegu lüpsavad holsteinid 7663 kg aastas, punased 7200.

Olge pullidega ettevaatlikud!

SLÕL 23.10.

Eesti Maaülikooli emeriitprofessor **Olev Saveli** ütleb, et ta on näinud, kuidas seemendusjaama maneežis hüppas pull läbi kahe meetri kõrgusel oleva akna. "Ja pani õue. Ilmselt polnud tookord küll armuvalu," meenutab Saveli. Ida-Virumaal juhtunut peab ta juhuseks, mille eest pole keegi kaitsnud. Kümmeaastat tagasi suri tulekahju eest lahti päästetud pulli puskimise järel Saveli tuttav talunik. "Kui loomal enesevalitsus kaob, siis on ta ettearvamatu," hoiatab Saveli. Et pullid inimestele häda ei teeks, soovib ta teadlane neid talutada poolteise meetri kauga otsas ja ninast vedades. Savelit paneb imestama, kuidas Eestis pulle tihtipeale liiga vabalt peetakse.

Teised Olev Savelist

Särevere mõis

Kõrge mansard- ja murdkelplkatuse ning liseenidega liigendatud fassadiga ühekorruseline puithoone Säreveres Prandi jõe ääres. Mõisahoonetest väärivad veel tähelepanu paest astmikviiluga kelder ning maakivi, tellise ja

dolomiidi kooskasutusega kuivati ja mõisapark. Hoonestus paikneb keskmise liigirikkusega segastiilis kujundatud 3,2 ha pargis, mille peapuuliik on pärn. Park on väga heas seisukorras. Mõisahoones asuvad Türi Tehnika- ja Maamajanduskooli õpperuumid ja muuseum. Siin on õppinud Eesti Põllumajanduse Akadeemia endine rektor prof **Olev Saveli**.

Lugeja pakub presidenti

Maaleht, 22.02.2001

Maaleht tänab juba vastanuid ning küsib jätkuvalt lugejate arvamusi, kellest võiks saada meie kolmas president. Ootame toetusavaldusi seni pakutud nimedele ning ka uusi ettepanekuid. Asja tõepärasuse tagamiseks eeldame, et ka pakkuja ei ole anonüümne. Kirjad saata e-postiga *ml@maaleht.ee* või Toompuiestee 16, 10137 Tallinn, Maaleht, "President". 10 kandidaati graafikus.

Veel nimetati: Eri Klas, Matti Päts, Enn Eesmaa, Valter Udam, Robert Lepikson, Trivimi Velliste, Eerik-Juhan Truuväli, Rein Taagepera, Arnold Rüütel, Liis Klaar, Mihkel Mutt, Tiit Made, Jaak Aaviksoo, Toomas Paul, Ülo Nugis, Peeter Kreitzberg, Neeme Järvi, Anto Raukas, Mai Treial, Aadu Luukas, Aleksander Einseln, Arne Rannamäe, Einar Soone, Tiit Toomsalu, Arvo Sirendi, **Olev Saveli**, Hardo Aasmäe, Enn Tõugu, Mart Niklus, Jüri Engelbrecht, Aleksander Heintalu (alias Vigala Sass), Liina Tõnisson, Margus Heinlo, Elle Kull, Harri Tiido, Arvi Hillar Parbo, Ülo Vooglaid, Marika Tuus, Riina Rätsep, Marju Lauristin.

Soovitan

Maaülikool, 2003

Mare Kivitar, Raamatukogu bibliograafiaosakonna juhataja

EPMÜ Raamatukokku saabus meie tunnustatud teadlase ja õppejõu prof **Olev Saveli** raamat "Eesti vajab tõuaretust". Avaartiklid: Tõuinfo 1994-1997, Tõuloomakasvatus 1998-2003.

Prof. O. Saveli toimekal eestvedamisel, olles samal ajal Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu president, on neli aastat ilmunud infoleht "Tõuinfo" ja kuus aastat ajakiri "Tõuloomakasvatus".

Nende väljaannete peatoimetajana on ta igasse numbrisse kirjutanud avaartikli loomakasvatuse ja tõuaretuse probleemidest antud ajahetkel, ka sageli poliitilises kontekstis. Kümne aasta jooksul on neid kogunenud 48, mis on koondatud 80-leheküljelisse raamatusse.

Raamatut läbib ühistegevust soosiv idee, sest tõuaretussüsteem on Eestis ainuke üleriigiline ühistuline organisatsioon. Samas langeb kriitika alla valdavalt välismaisele aktsiakapitalile baseeruva töötleva tööstuse monopoliseeriv positsioon loomakasvatases. Mitmete ürituste analüüsist saavad õpetust loomakasvatases tegutsejad või sellest huvitatud. Teksti on pikitud ka humoorikaid juhtumeid või situatsioonikoomikat.

Eesti hobuse komisjoni II koosolek 15.12.2003.a.

www.esthorse.ee/new/
Nelly Oinus 18.01.2004

Nõrdimust valmistas ka **Olev Saveli** lõppsõna, kes luges komisjoni töö lõppenuks. See ju alles sai sissejuhatavalt tööd alustada. Teise koosoleku lõpuski oli nii palju erinevaid arusaamu spetsialistide seas – aga me peame hakkama asju üheselt mõistma. Kui otsustajadki räägivad praegu erimeelset eesti keelt antud valdkonnas, siis reaalse hobusekasvatate leeri jõuab vastandlik informatsioon ja nii need asjad lohisevad nagu mõisaköis. Kahju, et minu geneetika õpetaja sellisele järeldusele jõudis. Kas viitab see väsimusele. Loodan siiski, et eesti hobuse komisjon jätkab tööd ja leitakse ühine arusaam jõudluskontrollile, hävimisohus oleva liigi genofondi säilitamisele, riigi raha kasutamisele selle juures ning seda teavet levitatakse üheselt hobusekasvatatele.

(komisjon lõpetas siiski töö O.S.)

KÜSIMUSI JA KÜSITAVUSI

Raigo Kollom

Kumb on õigem tõunimetus – eesti sporthobune või tori sporthobune?

Nii on minult küsitud ja nii olevat küsitud ka EHS üldkoosolekul. Prof. **Olev Saveli** olevat vastanud, et Raigo Kollom on ise öelnud, et eesti sporthobune pole tõug. Tõenäoliselt olengi öelnud, kui jutt on olnud eesti sporthobuse genofondist, mis täpselt samuti nagu tori sporthobuselgi ei erine oluliselt teiste sporthobuste tõugude genofondist. Ja ka välimik ei ole (nagu enamusel sporthobustel) selline, et tõug oleks kohe äratuntav, nagu mõned tõudefinitsioonid nõuavad. Ja aretuseesmärk on kõigil sporthobustel üldjoontes niikuinii sama. Nagu juba arutletakse, kuuluvad peaaegu kõik sporthobused mitmes mõttes ühte tõugu. Saksamaalgi on ametlik tõunimetus (Rasse) saksa ratsahobune, hannoveri, holsteini jt. tõuraamatud on aretuspõlvkonnad või aretussuunad (Zucht).

Küsimus ise oli küll väga arukas – see eeldas juba, et küsija näeb nende

nimetuste taga sisuliselt ühte tõugu, kellele oleks vaja ühte nimetust. Siinkohal küsiks parem ise: kas tori universaalne hobune ja tori sport-hobune on üks tõug või kaks eraldi tõugu? Seda oleks tahtnud küsida prof. **Savelilt**, kui ta EMÜ-s korraldatud seminaril 03. aprillil (vt. ka Infoleht nr. 44) arvas, et eestlased täidavad EÜ seadusi saksa pedantsusega nagu nõukogude ajal vene seadusi, ja nii saab ühes tõus osa loomi ohustatud tõu toetust, teine osa aga ei saa. Mõeldud oli ilmselt tori hobuseid. Siit loomulik kahtlus, kas hobused, kellest osa vastab ohustatud tõu n.ö. euro-nõuetele mingi kriteeriumi alusel, aga teine osa mitte, on üldse üks ja sama tõug, olgu siis geneetiliselt või juriidiliselt. Igatahes on eesti sporthobune ja tori sporthobune välimikult ja jõudlusomadustelt omavahel sarnasemad, kui seda on tori sporthobune ja tori universaalne hobune. Põlvnemiselt (geneetiliselt) muidugi samuti.

Tarbatu 2003

Tartus 25.10.2003. Küsimused ja mängujuht Rein Ets

17. küsimus. See 1938.a. sündinud põllumajandusteadlane ja ühiskonnategelane on olnud EPA ja EPMÜ kateedrijuhataja, professor ja rektor, praegu EPMÜ Loomakasvatuse instituudi aretusosakonna juhataja. On olnud Eesti Maaliidu vanem ja Eesti Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi president. Oli aktiivne võistlustantsija ja Eesti Võistlustantsu Liidu president. Kes? Vastus: Olev Saveli

Pajumäe talu

Eesti talu, 6, 2004

Arvo Veidenberg: Viisteist aastat tagasi oli Pajumäe omapäraks, et talu asus ääremaal vastu Läti piiri, ümbruses oli palju kasutamata maid ning seega hea võimalus pinda suurendada, see omakorda võimaldas suurendada loomade arvu. Teine omapära oli see, et talu maadel polnud mingeid tootmishooneid, ei lauta ega muud, mida oleks saanud kasutada talu tarbeks. "Elu sundis, et ellu jääda," räägib Arvo. Tulemuseks Eesti esimene külmlaut – see valmis 1993. aastal. Külmlauda idee oli pärit Eesti Põllumajandusülikooli teadurilt, **Olev Saveli** oli põhiline "süüdlane", kes tõi mõtte kaasa Ameerikast. Esimene külmlaut olevat tahetud ehitada Eerikale, kuid jäi rahapuudusel tegemata. Jaan Miljan olevatki siis öelnud Arvole, et tee ära!

Olev Saveli sai elutöö eest aumedali

Tartu Postimees, 15.09.2004

Euroopa Loomakasvatustoodangu Assotsiatsiooni konverentsil Sloveenias Bledi linnas anti Eesti Põllumajandusülikooli loomakasvatusteaduste instituudi emeriitprofessorile **Olev Savelile** aumedal põllumajandusloomade aretuse ja geneetika alal. Kõrge tunnustuse pälvis professor Saveli senise teadustegevuse ja organisaatoritöö eest. Aumedal anti veel prof Franc Habele Sloveeniast ning dr Norbert Ratheiserile Austriast. Olev Saveli on oma teadustöös keskendunud aretusele, eriti mustakirju veise aretamisele. Ta on avaldanud umbes 250 teaduslikku ja 500 populaarteaduslikku artiklit erialastes väljaannetes. Professor Saveli on olnud Eesti Põllumajandusülikooli rektor, arvukate teadusnõukogude kauaaegne liige ning mitmete loomakasvatusteadusajakirjade toimetaja.

Emeriitprofessor Olev Saveli sai elutöö eest aumedali!

Stiili Uudised ja artiklid, uudised
16. september 2004. a.

Aumedalit, mille andis üle Euroopa Loomakasvatustoodangu Assotsiatsiooni president Louis Aime Autmaître, käis Olev Saveli vastu võtmas koos abikaasa Miinaga. **Olev Saveli** juhtis Eesti Võistlustantsu Liitu esimese iseseisvusaja presidendina aastatel 1991-1994. 1985.a. tulid **Olev ja Miina Saveli** senioride standardtantsude C-klassi meistriteks. Tants on tänaseni jäänud abielupaar Saveli üheks paljudest hobidest.

Õnnitleme kõrge autasu puhul ja soovime ikka, et jääks aega ka tantsu jaoks!

Euroopa medal Olev Savelile

Maaülikool, 22.09.2004 (71)

Euroopa loomakasvatustoodangu assotsiatsiooni (EAAP) konverents Sloveenias Bledi linnas tunnustas 6. septembril EPMÜ loomakasvatusteaduste instituudi emeriitprofessorit Olev Savelit. Eesti tuntumaid põllumajandusloomade aretajaid ja geneetikuid professor Olev Saveli pälvis EAAP aumedali oma teadustegevuse ning organisatoorse töö eest. Lisaks professor Savelile said medali veel professor Franc Habe Sloveeniast ning doktor Norbert Ratheiser Austriast. Oma teadustöös on professor Saveli keskendunud aretusele, eriti mustakirju veise aretamisele. Ta on kirjutanud ligi 250 teaduslikku ning 500 populaarteaduslikku artiklit. Professor Saveli oli aastatel 1988–1993 põllumajandusülikooli rektor.

Tiptaluniku Theodor Pooli pärandiga tuleb kiiresti tegelda

Pärnu Postimees, 03.02.2005, Silvia Paluoja

Väikeses, sadakonna elanikuga Piistaoja külas asub Eesti põllumajanduse varalaegas, teadlase ja Pärnu esimese maavanema Theodor Pooli talu, mille saatuse hooleks sattumise ennetab vaid kiire ja tõhus tegutsemine. Tori valla Piistaoja talu hooned ja 130 hektarit maad tagastati põllumajandus- ja omandireformi ajal 1993. aasta juunis Pooli lesele ning lastele, kelle tahe oli ja on säilitada isa karjaaretustöö järjepidevus. Seepärast tegid nad tallinlastena suuremeelse otsuse ja andsid elamu ning maa tollasele Piistaoja katsejaamale tasuta kasutada. Nii Theodori eakas tütar Mall Pool kui poeg Ain Pool on Piistaoja tulevikust rääkides nõus ühega jutuks olnud variantidest – loomakasvatuse muuseumiga. "Loomakasvatuse muuseum on võimalik, aga selleks peaks seal olema vähemalt Manivald Metsaalti sugune fanaatik või peaks selline loomakasvatuskorüfee nagu **Olev Saveli** elama Piistaojal," mainib Eesti põllumajandusmuuseumi direktor Kalver Künnapuu. "Siis võib-olla on see variant olemas, aga muidu jääb see teooriasse. On vaja isikut, kes seda muuseumi kohalikult vedama hakkaks."

Valmis mõrvaks tantsupõrandal

Kroonika 03.okt 2006, Meelis Kapstas

Intervjuu Indrek Tarandiga. Küsimus: Eesti poliitika tantsulõvi: Mõmm-mõmm... Pole sattunud ringkonda, kus väga suuri tantsulõvisid oleks. Mäletan, et kunagi Tartus oli EPA rektor **Olev Saveli** – küll tema tantsis mõnuga!

Olev Saveli tugevad geenid

Ajaviidik, nr 3 (35), 2007, 11-12, Heino Laiapea

Siinkohal sobib tutvustada Olevi vanemaid. EMÜ dotsent ja Olevi töökaaslane Heldur Peterson on avaldanud ülevaate Lydia ja Rudolf Saveli tegevusest. "Rudolf Saveli (Olevi isa) sündis 8. mail 1913. a. Raudsepa talus Aravere külas Raikküla vallas Harjumaal talupidajate peres kolmanda lapsena.

Tema isa, Jaan Savelli oli talutöö kõrvalt vahetevahel ka vallavanema ametit pidanud, kord isegi koos teiste ametivendadega Peterburis tsaari pidustustel viibinud. Pärast kohalike koolide ja Vigala Põllutöökooli lõpetamist asus noorim poeg Rudolf 1933. a üles ehitama isa Jaani poolt ostetud Lehti talu, kuna vanem poeg Osvald jäi isatallu. Kõigepealt valmis

Rudolfil vaid kolme mehe kaasabil laut, siis kõrvalhooned ja 1937. a elumaja – kõik kivikatustega (püsivad siiamaani!) ja tollase nn. uueaja šniti järgi. Kabala Rahvamaja ja Tuletõrje Seltsi elu viis Rudolfi 1937. a kokku 2 km eemal oleva Kungla talu tütre Lydiaga.

Lydia (neiuna Alp) Saveli sündis 26. augustil 1913. a metsniku peres Koikses Raikküla vallas Harjumaal teise lapsena. Pärast külakoolide lõpetamist Jalasel ja Raikkülas õnnestus Lydial 1927. a õppima asuda tuntud Kubbu Tütarlaste Gümnaasiumi Tallinnas. Pärast ema haigestumist kahe aasta pärast pidi Lydia tagasi pöörduma isa poolt ostetud Kungla tallu perenaiseks. Pärast abiellumist Rudolf Saveliga tuli minna perenaiseks Lehtile, jätkates samaaegselt ka oma vanemate talu pidamist. Aasta hiljem, 1938. aasta 26. novembril sünnib poeg Olev.

Mõlemas talus jätkus igapäevatöö, maaharimine, sugutäkipidamine, käsitöö eluruumide sisustamiseks jne.

Ministeerium loobus ekspoliitiku koostatud põllumajandusajaloo avaldamisest

Postimees.ee, 21.11.2007

Tuginedes ajaloolaste hinnangule, otsustas põllumajandusministeerium jätta avaldamata endise poliitiku Arvo Sirendi koostatud Eesti põllumajanduse ajaloo teise osa ja anda käsikirja arhiivi. Põllumajandusministeerium tugines oma otsuses ajaloolaste Enn Tarveli ja Martin Klesmenti poolt koostatud retsensioonile, teatab ministeeriumi pressiesindaja. Retsensientide hinnangul on valminud käsikiri raamatuna trükkis avaldamiseks kõlbmatu. Sellel on puudusi, mida ei saa redigeerimiste, ümberstruktureerimiste, ümberpealkirjastamiste, kärpimiste või täiendamistega parandada. Raamatu autorite seas on tuntud põllumajandusteadlased Rein Lillak ja **Olev Saveli**, endised maapoliitikud Arvo Sirendi ja Ants Käärma jpt.

Kommentaariid:

TIMUKRAAT

21.11.2007

Täitsa õige, et keelati ENSV kolhoosi esimeeste ja sovhoosi direktorite nn töövõite ülistav üllitis. Kui tahavad end esile tõsta, siis andku oma raha eest välja nagu sm B. Saul oma mälestused. Siis on vähemalt teada, kes autor, ja üksnes omasugused ostavad.

Igatahes fakt on see, et sundkollektiviseerimisele vaatamata, mida viisid ellu igasugu Marrandid, Liebergid, Möldrid, Tõnspojad, Sirendid, **Savelid** (to Gri: Olevi isa oli aktivist), Rüütliid jne..., ja nende kiuste, kasvasid lihtsad inimesed loomi ja harisid põldu, et ennast ja oma peret ära elatada. P(ÄIKEST)

Kommentaatoritele

21.12.2007

Head kommentaatorid ja muidu siin kraaksujad. Kui võtaksite vaevaks ja vaataksite, kes on selle tulise isamaaliitlase ning poolharitlase Seederi poolt keelustatud raamatu toimetuse kolleegiumis, siis... Aga jah, üks ole professor dr **Olev Saveli** ju eesti punase karja p---ekeeraja, eesti karjamajanduse sohupõraja, sotsioloog Vooglaid on vana tuntud punane keskerakondlane ja oli nõuka ajal kolhoosi esimees enne kui temast sai Tartu Riikliku Ülikooli, Laaride, Vahtrete, Aaviksoode jt sinimustvalgete korüfeede imetaja ema sotsioloogia ülemteadlane. Ants Käärmaa on tuntud punapärane, kes oma parunluse varjamiseks lasi end NKVD poolt Siberisse küüditada. Ja nüüd lastakse sihukestel kirjutada tõelist põlluajalugu. Kurradi-kurat, ennem õppigu Seeder selgeks kust august kana pissib, siis tugu keelama-käskima-pooma ja laskma ning võtku kaasa oma südamesõber Tarmo Loodus. siis saame tõelise komploti kätte. Ja nüüd võin lõpetada hüüatusega – Elagu ansipiseeritud-lareeritud ja suukorvistatud konnatiik.

Talleke

21.11.2007

See ajalugu on internetis üleval, kõik, kes tahavad, võivad lugeda. Mina lugesin. Ma pole mõistagi võimeline seda teost kui tervikut hindama, aga see osa, mida mina jagan, oli küll korrektne, polnud seal mingeid eespool kommentaariumis mainitud puudusi. Ma ütleks pigem, et oli liiga kuiv.... Polnud seal miskit ülistamist ega laitmist. Faktid, struktuurid, juhid, loomade statistika ja struktuursete üksuste kujunemine. Samas, kes seda oleksid võimelised kirjutama, kui mitte need, kes selle praegu kirjutasid? Kui neid enam pole, kas siis on tõlgendused õigemad? Mina lugesin **Saveli** ja Lokki kirjutatud osi, täitsa korralikult tehtud töö.

endine EPakas

22.11.2007

Kummaline on asjaolu, et hr Lillak ja prof **Saveli** tegemised nõnda kahtluse alla seatakse. Need on kooliharidust just põllumajandusliku ajaloo osas jaganud palju aastaid paljudele selle kooli hariduse saanutele. Kas nüüd peaks siis nende meeste tegemised ka haridussüsteemis kahtluse alla seadma, kui nad ei sobi isegi raamatut kirjutama???

Raamatu väljaandmisega on seotud ka Külle Harjakas ja Ülo Vooglaid. Kas siis need mehed pole ka enam piisavalt pädevad??? Igatahes on paras nali see, kuidas iga valitsuse muutusega muutuvad ka pikaajalise elutöö tegijate suhtes väärtushinnangud ühiskonnas. Jõudu ühiskonnale tema arengus!

Millised on rektorite ametitunnused?

SLÕL, 12.02.2008

375 aasta vanuse **Tartu Ülikooli** rektori ametit tähistasid algusaegadel mantel (tooga), skeptrid, pitsat ja võtmed. Viimased kinkis asutamisaastal 1632 Rootsi kuningriik. Vene keisririigi aastatel oli rektoril peleriin (õlgadel kantav keep) ja ametivorm. Peleriini kandis rektor pidulikel puhkudel kuni II maailmasõjani. Praegune ametiraha valmis **1988. aastal**, kui rektoriks sai Jüri Kärner. Autorid on Eesti Kunstiakadeemia professor Arseni Mölder ja Ivo Janis. Ametiraha on uushõbedast ja messingist. Selle kett koosneb ülikooli kümne teaduskonna sümbolitest.

Eesti Maaülikool. Kõrgkooli juhi eelmine ametikett valmis **1988. aastal**, kui ametisse asus esimene valitud rektor **Olev Saveli**. Toona andis kool nimetust Eesti Põllumajanduse Akadeemia. Aastast 2005 kannab õppeasutus nimetust Eesti Maaülikool. Siis telliti rektorile ka uus ametiraha. Selle autor ja kujundaja on Piret Hirv Eesti Kunstiakadeemiast. Ametiraha hind on 60 000 krooni ja see kaalub 1,66 kilo. "Ametiket'i ülesehituse aluseks on Eestimaa loodus ning materjalivaliku lähtekohaks universaalne nelisuse printsiip, neli algainet: tuli, vesi, õhk ja maa," on kirjutanud kunstnik seletuseks.

Tartu üliõpilaskoori auliikmete nimekiri

Juhan Aavik, Leenart Neumann, Aleksander Läte, Heikki Klemetti (Soome), Alfred Abele, August Grünberg, Valdar Viires, Pauls Kvelde (Läti), Roland Laasmäe, Richard Ritsing, Arnold Rüütel, Linda Laasmäe,

Anu Kõbas, Enn Altosaar, Enno Tubli, Vilma Raudsepp, Enn Martma, Risto Immonen (Soome), Rein Liblik, **Olev Saveli**, Ants Üleoja, Mait Klaassen, Alo Ritsing, Valter Haamer.

Tegemistest

ÜBER DIE TÄTIGKEIT DER GRAF-BERG-STIFTUNG

Harri Kübar,
Vorsitzender des Vorstandes der Graf-Berg-Stiftung
www.aai.ee

Die Tätigkeit der Graf-Berg-Stiftung ist sehr eng mit dem Wirken der Akademischen Gesellschaft für Deutschbaltische Kultur in Tartu verbunden, daher hier ein Überblick über die Stiftung. Auf den Gedanken, den 150. Geburtstag des Grafen Friedrich v. Berg feierlich zu begehen, sind mehrere Persönlichkeiten gleichzeitig gekommen, die sich am 16. April 1991 zur Gründungsversammlung der Stiftung in den Räumen der Firma ESTIKO einfanden. Die Firma ESTIKO renovierte und bewirtschaftete in den Jahren 1967 bis 1993 das Schloß Sagnitz/Sangaste, das früher der Familie Berg gehört hat. An der Gründungsversammlung nahmen die Herren Harri Kübar, **Olev Saveli**, Hans Tuul, Jaan Lepajõe, Heino Eelsalu, Tiit Rosenberg aus Tartu, Vahur Kukk aus Jõgeva, Eduard Aamer aus Sangaste und Anto Juske aus Tallinn teil.

Tartu Lennukolledž,

www.eava.ee

13.04.1993.a. allkirjastatud peaminister Mart Laar ning teede- ja sideminister Andi Meister Valitsuse määruse nr 105 Tartu Lennukolledži asutamise kohta. Kolledž asutati EV Teede- ja Sideministeeriumi valitsemisalasse. Järgnes konkursi rektori valimiseks. Konkursi võitjaks osutus tehnikakandidaat Villu Mikita (**O. Saveli soovitus**), kes määrati ametisse teede- ja sideministri käskkirjaga nr 27-k 7. juunist 1993.a. Samal päeval kinnitati käskkirjaga nr 55 Tartu Lennukolledži ajutine põhikiri. Kolledži tegevus algas seega 1993.a. juunikuus. 14. juunil registreeriti Tartu Lennukolledž uue õppeasutusena Tartu linnavalitsuses, kus anti välja vastav registrinumber.

Lahendamist ootas tööruumide probleem. Tööd alustati Villu Mikita endises töökohas, Eesti Põllumajandusülikooli tehnikateaduskonna labor-

tooriumis nr 129. 5. juulil 1993. a. sõlmiti Eesti Põllumajandusülikooli rektori **Olev Saveli** ja Tartu Lennukolledži rektori Villu Mikita vahel koostööleping kolme ruumi kasutamiseks Eesti Põllumajandusülikooli hoones aadressil Kreutzwaldi t 58A.

ÜHISTEGEVUSE ARENG JA PERIOODID EESTIS

Jaan Leetsar
Konspektiivne ülevaade II vihik
EESTI ÜHISTEGELINE LIIT
Tallinn, 1999
lk 63, 65, 89

Ühistute taasasutamine. 27. augustil 1992. a võttis ENSV Ülemnõukogu vastu Eesti Vabariigi **ühistuseaduse** (RT 1992, 36, 477). Seejärel kiirenes ühistute asutamine veelgi. Kiiresti organiseerusid prof **O. Saveli** eestvõttel loomakasvatavad. Moodustati Eesti Mustakirju Karja Aretusühistu, aretusühistu Eesti Punane Kari, Eesti Maakarja Kasvatajate Selts, Eesti Hobusekasvatajate Selts, Eesti Suurt Valget Tõugu Sigade Aretusühing, Eesti Peekoni Tõugu Sigade Aretusühistu, Eesti Linnukasvatajate Selts, Eesti Lambakasvatajate Selts ja Eesti Karusloomakasvatajate Selts. Eelnimetatud seitsme organisatsiooni ühisotsuse tulemusena moodustati 1993. aastal Eesti Tõuloomakasvatuse Liit.

Ühistute ja keskühistute kõrval moodustati ridamisi kutse- ja erialaliite ning organisatsioone, näiteks Eesti Agraarökonoomistide Assotsiatsioon (J. Kivistik), Akadeemiline Põllumeeste Selts (**O. Saveli**), Aiandusliit (V. Miller), Maaparandajate Selts (E. Ratassepp). Üldse asutati lühikese aja jooksul üle 1500 ühistu, keskühistu ja liidu.

Sotsiaalne ühistegevus ehk mittetulundusühingud (ka nn kolmas sektor) arenesid intensiivsemalt. Kohati mindi isegi liiale ja moodustati ühesuguste eesmärkidega paralleelorganisatsioone, mis mittetulundusühingute tegevust kokkuvõttes isegi nõrgestas. Samal ajal täheldati (Asser Murutar) teatud vaimse ühistegevuse intensiivistumist.

Riigis oli välja kujunenud ca 200 inimesest koosnev grupp, kes käis koos praktiliselt kõikidel ühistegevusalastel üritustel ja propageeris ühistegevust valdades ja maakondades. Aktiivsemateks olid Jaan Kits, Tõnu Otsason, Mikk Sarv, Ivo Ilmsalu, Mall Hellam, Taivo-Ahti Adamson, Mati Kirotar, Lembit Tõnis, Helju Tults, Urve Sinisalu, Toomas Lemming, Kaul Nurm, Valdek Kraus, Eleanor Kraus, Valner Krinal, Kaljo Krimm, Aare Kasemets, Viive Rosenberg, Rein Sander, **Olev Saveli**, Mati Tõnismäe jpt.

Seltsi sünd

Avaürituseks sai konverents “Eesti Rukki Päev 2000” 24. märtsil Tartus. Ajaloo huvides märgime ära ka korraldajate nimed: Eesti Põllumajandusülikool, Akadeemiline Põllumajanduse Selts, Eesti Agronoomide Selts, Eesti Agraarökonoomistide Assotsiatsioon, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda, Eesti Veskiomanike Ühing, Ühistu Tartu Viljasalv. Kella 11-ks oli Põllumajandusülikooli loomakasvatusteaduste instituudi hubases saalis kaks ja poolsada asjahuvilist. Hea süsti päeva õnnestumisse andsid Olev Vestmanni südamlikud laulud. Avasõnaõiguse sai Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi president, omaaegne EPA rektor professor **Olev Saveli**. Tervitussõnu lausused Tartu maavanem Jaan Õunapuu ja põllumajandusülikooli rektor Henn Elmet.

THEODOR POOLI MUUSEUM (PIISTAOJA)

Kontorihoone ja muuseum on olnud viimastel aastatel kasutusel ka külakeskusena, kus tähistatakse kõik tähtsamaid sündmusi. Viimase suure sündmusena toimus Theodor Pooli 110. sünniaastapäeva tähistamine Piistaolal 4. augustil 2000. aastal. Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi teaduskonverentsil esinesid ettekannetega Theodor Pooli tegevusest Meinhard Karelson, Olev Saveli, Manivald Metsaalt ja Madis Padari. Lipu heiskasid Mall Pool ja Ain Pool. Piistaolja karja parimaid lehmi esitles ja kommenteeris Manivald Metsaalt.

Põlluteadlastel kitsas käes

Maaleht 31.01.2002 Sirje Pärismaa

Sellest aastast jagab Eesti teadusfond grante (uurimistoetusi) uut moodi: lisaks teadussuundade vahel jaotamisele läheb osa rahast nõukogu käsutusse. Sellele rahale saavad üldkonkursil kandideerida kõik teadussuunad koos.

Esmaspäeval teadusfondi nõukogu koosolekul selgus, et põllumajandusteadlaste üldkonkursile ei pääse ning tuleb leppida, nagu mulgi, 7,8 mln kr suuruse grandirahaga. Põllumajandusteaduste ekspertkomisjoni esimehe prof **Olev Saveli** sõnul jäädi ukse taha, sest põllumajandusteadlastele heideti ette vähest kirjutamist rahvusvaheliselt tunnustatud teadusajakirjades. “Välispublikatsioone on seepärast vähem,” selgitas Saveli, “et erinevalt teistest on meil kohustus kirjutada ka oma põllumehele. Põllumajandusülikooli väljaanded ei kuulu kategooriasse, mida arvestab teadusfond.” Saveli sõnul tuleb meie teadlastel edaspidi rohkem esineda

välisväljaannetes. Uuendatakse Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi aja- kirja Agraarteadus, et teadusfond arvaks selle rahvusvahelisele tasemele vastavate trükiste sekka. Saveli teada ei meeldinud nõukogule ka see, et loomakasvatusinstituudi grandimaht moodustab üle 25% põllumajandusteaduste rahast. “Ju unustati ära, et mujal Eestis polegi loomakasvatus- teadlasi,” lisas Saveli. Kuigi teadlased saavad lisaks teadusfondile raha ka haridusministeeriumi eelarvest teaduskompetentsi nõukogu ettepanekul, on sealtki kärpeid tehtud. Hiljuti lõpetati seakasvatusalase uurimisteema rahas- tamine, see ala soovitati ühendada mulla- ja rohumaa viljelusega.

Teadusfondi nõukogu liikme Andres Koppeli sõnul ei pääsenud põllumajandusteadlased teistega koos konkureerima, sest nende eks- pertkomisjon oli ainus, kes ei rakendanud granditaotluste hindamiseks piisavalt rangeid kriteeriume. “Taotlejad ja eksperdid on sama valdkonna inimesed,” sõnas Koppel. “Rahastamisotsus on pigem ühe asutuse sisene rahajagamine, kust teiste asutuste taotlused kõrvale tõrjutakse. Konkurentsi puudumise tõttu on ka granditaotlused tavatult suured.”

Aasta Põllumees 2003 on Johannes Valk

Maaleht, 30.10.2003, Silja Lättemäe

Kuidas võrreldi võrreldamatut. Tänavusele “Aasta põllumehe” konkur- sile olid maaorganisatsioonid esitanud kandidaate seinast seinast: ratsatalunik kõrvuti vähi- ja kalakasvatajaga, samas reas porgandi- ja seakasvataja, potilillekasvataja ja piimakarjapidaja, nii tuligi võrrelda võrreldamatut. Põl- lumajandusülikooli professor **Olev Saveli** koostatud metoodika järgi hindas žürii esimeses voorus kandidaadi tootmistegevust 10 punkti süsteemis (pro- duktiivsus, tootmiskultuur, edumeelsus, mitmekesisus, töökohtade loomi- ne), samuti kandidaadi osavõttu üleriigiliste organisatsioonide tööst, tuntust ja esinduslikkust. Konkursi žüriisse kuulusid Riigikogu maaelukomisjoni esimees Jaanus Marrandi, samuti eelmise koosseisu maaelukomisjoni esi- mees Ants Käärma, Maaelu Edendamise Sihtasutuse juhatuse esimees Raul Rosenberg, Eesti Põllumajandusülikooli professor **Olev Saveli**, Eesti Põllu- majandus-Kaubanduskoja juhatuse esimees Ester Tuiksoo, Eesti Aiandus- liidu esimees Valdur Miller, aasta põllumehed 2002 Jaak Hinrikus ja Jaak Läänemets, põllumajandusministri nõunik Maido Pajo, Maalehe vastutav väljaandja Agu Veetamm ja Maalehe toimetaja Silja Lättemäe.

Nudipäise karja kasvatajad teevad maailmatasemel tööd

04.08.2005, Silvia Paluoja

Tõuraamat ja tavad. Tõuraamatusse hakati maakarja veiseid kandma 1914. aastast, kuus aastat hiljem loodi maakarja kasvatajate selts. Nudipäise veise aretamise ja kasvatamise hing, Lanksaare talu peremees Ain-Ilmar Leesment oli see, kes põllumajandusülikooli professori **Olev Saveli** ja aateinimeste toetusega seltsi tegevuse 1989. aasta 14. oktoobril Pärivere klubis taastas. Praegu juhib maakarjakasvatajate tegevust teadussekretärina Leesmendi tütar Käde Kalamees.

Tartu Salemi kirikus

3. veebruaril 2005

Valkla Baptistikoguduse pastor Tiit Niilo sai 70-aastaseks. See oli heaks põhjuseks teda küsimustega tülitada. Mida Sa õppima asusid?

Bioloogiat. Teaduskonna dekaaniks oli meeletu ateist Anatoli Mitt. Teisel kursusel tehti vägev koosolek, kus mind sarjati. Pärast seda oli kohe tunda, et ülikoolist visatakse ka välja. Ma ei tahtnud mingil tingimusel Vene sõjaväkke minna. Vahetasin kooli. Käisin veel kodus ära ja **läksin EPAsse** üle. Kaotasin ühe aasta, tegin kolm eksamit järele, aga tulemuseks oli see, et sain rahulikult edasi õppida. Viimasel hetkel, 1960. aastal lõpueksamite eel kutsus rektor Minna Klement mind välja. Ta ütles, et üks kahest – kas diplom või usk, mõlemat ei saa. Mina vastasin, et need on mõlemad toredad asjad. See olevat võimatu, sest kõrgema haridusega mees ei saavat kunagi usklik olla. Lõpetada mul ei lastud.

Uute aegade tulekul 1991. aasta sügisel kutsus rektor **Olev Saveli** mind välja: ”Milles asi, su kursusekaaslased nõuavad, et ma pean sulle diplomi andma.” Ta õppis minust aasta hiljem ja teadis mind. Ma ütlesin, et mul jäi ju diplomitöö pooleli. Ta käskis mul kirjutada essee. Tegin seda paar-kolm kuud. Teema oli “Maaelu areng läbi muutlike aegade”. Tsiteerisin kõvasti Piiblit, tegin ülevaate maaelu arengutest kultuurilooliselt – mis oli enne Teist maailmasõda ja mis sellele järgnes. Seal oli hinnang kolhooside hävitamisele ja süsteemi kokkukukkumisele, et see on ka kuri asi, mis on lääne poolt tulemas. Ütlesin lõpukreedoks, et varsti tuleb nälg, häda, tõpuudus ja üksteise meeletu õgimine.

Harald Olbrei tegudest räägitakse siiani tunnustavalt

www.raikkyla.ee Jaanuar, 2006 (50), Koduloopäev, Reet Saar

7. jaanuaril kogunes saalitäis publikut Kabala mõisa kodulookonverentsile meenutama kolhoosielu ja tähistama esimese esimehe Harald Olbrei sajandat sünniaastapäeva. Ürituse korraldasid Raikküla Vallavalitsus, Mahtra Talurahvamuuseum ja Jalase Haridusselts. ...Sama toonitas **Olev Saveli**: „24 peret tulid oma varaga kolhoosi ja Olbrei oli hea äriees. Inimesed tegid tööd, tundsid üksteist ja toimetasid ühispõldudel talumehe hoiakuga.“

Tori hobustepidu äratas tähelepanu

Pärnu Postimees, 20.06.2006, Tõnu Kann

Tori hobusekasvanduse juubelil kinkis **professor** kaeru, kantsler vabandas, minister andis lubadusi ning riigikogu liikmele meenus lapsepõlv. Läänud neljapäeval noorhobuste näitusega alanud Tori hobusekasvanduse 150 aasta juubelipidu jõudis pühapäeval haripunkti. Mängis politseiorkester ning tähtsatest meestest enamgi veel paelusid pilku suure sõja eelse Eesti ratsaväe paraadmundris ratsutajad, kes rakendit spaleerisid.

Sõnavõttude ajaks oli tähtsaid mehi sõna võtma rivistunud juba pool tosinat. Kultuuriminister ütles eesti ja tori hobusetõugude 150aastase ajaloo sedavõrd tähtsaks sündmuseks mitte ainult Tori, isegi mitte ainult Eesti maarahva jaoks, vaid terve riigi kultuuripildis. nii et keegi ei pea imestama, et just kultuuriminister valitsust esindama sõitis. Põllumajandusministeeriumi kantsler Ants Noot kinkis kasvandusele Navitrolla pildi, kus lehmad peal, ja palus vabandust põllumajandusminister Ester Tuiksoo puudumise pärast. Riigikogu liige Mark Soosaar kinkis lilli ning tuletas meelde, kuidas ta lapsepõlves oli mänginud raske põletusrauaga, mille abil hobuste kintsule tähekombinatsioon TS kõrvetati. “TS tähendab – Tori sugu,” ütles Soosaar.

Põllumajandusprofessor **Olev Saveli** kinkis kasvanduse hobustele ämbritäie kaeru. Sõnavõttudes avaldusid lugupidamine, mida tori tõu aretajate, kasvanduse eestvedajate ja tallimeeste vastu läbi aegade tuntakse, aga ka mure hobuste tuleviku pärast ning kergendus, et Eesti hobusekasvatuse raskeimad ajad on jäänud kümmeaastase aasta taha. “Minu arvates tuleks Tori hobusekasvandus muuta sihtasutuseks ning igal aastal eraldada riigi poolt näiteks pool miljonit krooni kasvanduse aretustöö toetamiseks,” ütles Palmaru pidupäeva lõpu poole, lubades, et kannab selle seisukoha valitsuses ette.

Keelesõbralik Eesti

Kultuurileht SIRP, ilmunud reedel, 16 märts 2007
Karin Rummo, Eesti Maaülikooli eesti keele lektor

Mõtte õpetada eesti keelt põllumajandusülikooli kõikide teaduskondade kõikide erialade üliõpilastele tekkis Eesti Vabariigi taasiseseisvumisaastate alguses, sest just siis hakati korrigeerima seniseid õppekavasid ja leiti, et muude õppeainete hulgas peaks olema ka eesti õigekeelsus ja väljendusõpetus eestlastele. Sel ajal tehti veel ülikoolidesse sisseastumiskirjandeid, mis näitasid, et diplomitöö ja teaduslike artiklite kirjutamiseks tavakeskkoolis õpetatud keeleoskustest ei piisa. Meie ülikooli põhikirjas on öeldud, et õppetöö käib siin eesti keeles ja seega tuleb ka lõputöö vormistada laitmatu eesti keeles.

Eesti keele sisseviimiseks õppeplaanidesse oli eelkõige vaja rektorite toetust ja sellega olid nõus rektorid prof **Olev Saveli** (töötas rektorina 1988–1993), prof Mait Klaassen (1993–1996), prof Hardi Tullus (1997) ja prof Henn Elmet (1998–2002). Peale selle toetasid eesti keele õpetamist kõrgkoolis veel teisedki lugupeetud professorid nagu Kuno Jürjenson, Heino Möller ja Aleksander Maastik. Selliste autoriteetsete isikute toel oligi võimalik õppeplaanidesse eesti keel panna.

Professor pakkus lahendusi

Sakala, 29.03.2007

Viljandi tootjate liit korraldas eile Kõpus piimatootmise seminari. Koos olid maakonna põllumajandusettevõtete ja farmide juhid, kes kuulasid huviga maaülikooli emeriitprofessori **Olev Saveli** juttu veisekasvatuse arengust ja söötmisskatsetuste tulemustest Eesti paremates farmides. Tootjate liidu juhi Ülo Rahula sõnul said seminarist osavõtjad vastuseid lauda rekonstrueerimist ja piimatootmist puudutavatele küsimustele ning indu tegevust jätkata.

Kolm graatsiat astuvad areenile

Tartu Postimees, 05.09.2008, Vilja Kohler

Looga talu peremees Kaarel Voitk, nagu paljud teisedki Eesti loomakasvatajad, paneb homme hommikul oma kenad lehmad ja verinoore vasika autole ning põrutab Ülenurmele väljanäitusele. Loomadega autosid sõidab laupäeval Ülenurme poole igast Eesti otsast, kinnitas Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu president **Olev Saveli**. Eri tõugu veiseid tuuakse näitusele ligi poolsada, sigu pea paarkümmend, hobuseid kümme, lambaid kuus ja

kitsi kaks. Kuid see pole veel kõik: karusloomakasvatajad tutvustavad huvilistele küülikutest hermeliini, kaliforniat, lõvilakka, pässküülikut, flandria hiidküülikut, poola küülikut ja rexi. Kohal on Eesti tänavune parim tšintšiljakasvataja Maia Parts. «Oleme õnnelikult üle elanud aja, kus tõuloomapidajaid tuli sellele näitusele paluda,» rääkis **Olev Saveli**. «Nüüd nad tahavad juba ise tulla. Ja miks ka mitte – tõuloomanäitus on iga-aastane suur loomakasvatustlik ettevõtmine, kus käib alati palju vaatajaid.» Tõuloomanäitusel käib peale arenile toodavate iluduste näitamise ka kauneima tõulooma valimine ning käsitsilüpsi võistlus ja kiireima lambapügaja väljaselgitamine. Lüpsivõistlusel võtavad omavahel mõõtu neli naist, kellest kolm lüpsavad lehma ja üks kitse. «Võistlus on aus,» selgitas **Olev Saveli**. «Lüpsiaega on minut ning võidab see, kes selle jooksul kõige rohkem piima kätte saab, olgu see siis lehmalt või kitselt.»

Põllumajandusmuuseumis saab näha loomakasvatuse hetkeseisu

Kalev.ee, 04.09.2008, Vambola Paavo

Tartu külje all asuvas Ülenurme Põllumajandusmuuseumis toimub eeloleval laupäeval traditsiooniline igasügisene suurüritus "Tõuloom" ja "Tartu sügisnäitus". Ettevõtmine leiab aset juba kaheteistkümnendat korda. Konkursil "Tõuloom 2008" on kohal loomakasvatajad Tartu-, Põlva-, Võru- ja Pärnumaalt. Omavahel võetakse mõõtu parima lihavesise, lamba ja piimaanniga lehma väljaselgitamisel. Noorloomade kategoorias toimub eraldi võistlus. "Piimakarja seis tänases Eestis on hea ja jalad on tugevasti alla saadud," ütles Eesti Maaülikooli professor **Olev Saveli** ning lisas, et Euroopa Liidu toel on talunikel paranenud võimalused uue farmitehnika soetamiseks, tõuaretusega tegelemiseks ning uute lautade ehitamiseks. Saveli kinnitusel suudavad meie loomakasvatajad julgelt konkureerida Euroopa Liidu vanade liikmesriikide talunikega. Aasta-aastalt on Eestis suurenenud ka lehmade piima väljalüps. "Pole haruldus, kui lehmad annavad päevas ligi 30 liitrit piima," tõdes Saveli. Tõulooma konkursi korraldajate kinnitusel on kohal ka lambakasvatajad. Kui seni on lambakasvatus rohkem levinud Lääne- ja Põhja-Eestis, siis praegu on märgata tendentsi, et see levib ka lõunapoolsetesse maakondadesse. Hetkel on lambakasvatajate põhimureks turg: liha on Eestis kallis ja nõudlus väike, milles mängib oma osa imporditav Austraalia päritolu odavam lambaliha.

FOTOD: Tõuloom 2008

Maaleht.ee 09.09.2008

Laupäeval, 6. septembril toimus Ülenurmel Eesti Põllumajandusmuuseumis peetud Tartu Sügisnäituse raames parimate tänavuste tõuloomade näitus Tõuloom 2008. Näha sai lambaid ja kitsi, sigu ja veiseid ning lõpuks ka hobuseid. Peeti käsitsilüpsi võistlus ning publik sai esitatud loomade seast oma lemmiku valida. Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu president **Olev Saveli** avas näituse „15 aastat ühistegelisel tõuaretusorganisatsiooni Eestis.“

Ülenurmel näidatakse parimaid tõuloomi

Maaleht.ee, 02.09.2008, toimetaja Aive Sarjas

Eeloleval laupäeval, 6. septembril leiab Tartumaal Ülenurmel asuva Eesti Põllumajandusmuuseumi õuel aset loomakasvatajate aasta suur-sündmus – Tartu Sügisnäituse raames näidatakse parimaid Eestis kasvatatud tõuloomi. Tõuloom 2008 avatakse kell 11. Tund hiljem alustatakse loomade esitamisega. Esmalt tulevad areenile lambad ja kitsed, seejärel sead ja veised ning lõpuks ka hobused. Loomade esitamise vaheaegadel tutvustatakse publikule linnu- ja karusloomakasvatajaid.

Pärastlõunal kella 15 paiku peetakse käsitsilüpsi võistlus ning valitakse esitatud loomade seast publiku lemmik. Enne tõuloomade näituse algust aga avatakse kell 10 muuseumi peamajas näitus „15 aastat ühistegelisel tõuaretusorganisatsiooni Eestis.“ Loomakasvatajate sügisüritust juhib Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu president **Olev Saveli**.

Intervjuud Interviews

Aastail 1967 – 1998 55 intervjuud

1. Lambakasvataja loodab lehmapidajate hulgast kaaslasi [ka O. Saveli arvamus lambakasvatuse kohta / üles kirjutanud V. Aitsam] // Maaleht, 1998, 6. aug, lk 18.
2. Miks te loete Maalehte? [Maalehe toimetuse küsitles H. Elmetit, O. Savelit jt.] // Maaleht, 1998, 1. okt, lk 4.
3. Mida teha piimaga? // Maaleht, 1998, 19. november, lk 9.
4. Mitmekordne president Olev Saveli [intervjuu EPMÜ professori Olev Saveliga /] 26. nov. 1998) Maaleht, vahendas Mart Porila, lk 10-11.

KOLLEEGIDE ARVAMUSED

Taasasutatud Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi esimene president Ants Bender, APSi eestseisuse liige

1989. aastal taastati Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi (APS) tegevus. Initsiatiivgrupi liikmetel (Ü. Oll, M. Karelson, J. Kuum jt) läks korda nõusoleku saamine tookordselt EPA rektorilt professor Olev Savelilt kandideerida üldkogu koosolekul seltsi presidendiks. 4. aprillil 1989 toimunud asutamiskoosolekul hääletasid 89 kohalolnut professor Olev Saveli taasloomise järgseks esimeseks APSi presidendiks.

Esimesel juhil ja valitud volikogul-eestseisusel oli seltsi edaspidise tegevuse määramisel ülioluline roll: 1) määratleti kriteeriumid, mille alusel formeerus liikmeskond, ja 2) sõnastati seltsi põhikiri ja programm, mille alusel algas ja jätkub tegevus. Arvestades vahepealsetel nn okupatsiooniaastatel toimunud muutusi, kujundati endisest, peamiselt üliõpilaste organisatsioonist põllumajandusliku teaduskraadiga töötajate organisatsioon, kuhu koonduis enamik Eesti Põllumajanduse Akadeemia, Eesti Maaviljeluse Instituudi,

APSi esimene eestseisus 1989–1992 (paremt) professorid Raimo Kõlli, Hindrek Older, Olev Saveli, Olav Kärt, pmknd Meinhard Karelson, professorid Ülo Oll ja Karl Annuk ning pmknd Tõnu Ivask

Eesti Loomakasvatuse Instituudi ja teistes uurimisasutustes töötavatest teaduskraadi omavatest põllumajandusteadlastest. Kõikide asutuste nime on hiljem muudetud (mõnel isegi mitu korda), kuid see ei ole muutnud seltsi liikmeskonda ega tegevust.

Tagantjärele tarkusena tuleb tunnistada, et presidendi valik oli väga õnnestunud. Vähendamata tookordsete asepresidentide (Ü. Oll, O. Kärt, K. Annuk, H. Older) rolli, oli seltsi töö käivitumisel ja populaarsuse kasvul oluline just professor Olev Saveli energiline tegutsemine. Suurte tegude tarbeks ja masside kaasahaaramiseks peab olema isikupärast sarmi ja kindlasti ka varasema tegevusega hangitud tuntust ja usaldusväarsust. Poliitikutel nimetatakse seda poliitiliseks kapitaliks. Mõlemat – nii sarmi kui tuntust, oli professor Olev Savelil küllaga. Ta oli tol ajal EPA rektor, samas teadusnõukogu esimees, üleliidulise põllumajanduskõrgkoolide rektorite nõukogu liige, Eesti Mustakirju Karja Tõuaretuse Nõukogu esimees, valitud Läti Põllumajanduse ja Metsamajanduse Teaduste Akadeemia välisliikmeks. Ta oli varem töötanud EPAs kateedrijuhatajana, ELVis aretusosakonna juhatajana, olnud vabariikliku agrotööstuskomitee aseesimees. Et ta polnud mitte ainult ametite pidaja, vaid tegi kõikjal tööd südamega ja tulemuslikult, oli tema tööd korduvalt tunnustatud. Talle oli omistatud Eesti NSV riiklik teaduspreemia (1985) ja Ülemnõukogu Presiidiumi aukiri (1988). (Hiljemgi on tema töö äramärkimist leidnud - 1998 Valgetähe kolmanda klassi orden, 1998 Põllumajandusministeeriumi teenete medal Kalevipoeg kündmas, 2004 Euroopa Loomakasvatuse Assotsiatsiooni teenetemedal, 2007 Põllumajandusministeeriumi hõbedane teenetemärk,).

Eeltoodut arvesse võttes tundis professor Olev Saveli Eesti põllumajandusteadlasi ja põllumajanduse ning põllumajandusteaduse problemaatikat läbi ja lõhki, aga ka teda tunti ja usaldati. Pöördelisel, muutusterohkel ajal tundsid kõik teadlased huvi (ja hirmu) meie põllumajanduse ja maaelu, aga ka põllumajandusteaduse ja -hariduse edasise käekäigu pärast. Oskuslikult, aktuaalsetel teemadel korraldatud seltsi üritused äratasid usaldust ja suurendasid jõudsalt seltsi liikmeskonda. Esimese kolme tegevusaastaga seltsi liikmete arv kahekordistus (1992. a alguseks juba 178 liiget), hiljem kasvas liikmelisus veelgi (1995. a 199 liiget, 1996. a 224 liiget, 1998. a 237 liiget). Selts kujunes instrumendiks, mille toel nähti võimalust põllumajanduses ja maaelus tervikuna toimuvaid protsesse mõjutada ja suunata.

APSi põhilised, tänapäevani säilinud tegevusvormid ja traditsioonid kujunesid välja just algaastail professor Olev Saveli juhtimisel. Need on kõnekoosolekud aktuaalsetel teemadel, aastakonverents teadusinformatsiooni

vahetamiseks, ettekande teeside publitseerimine Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi toimetistes, ajakirja Agraarteadus väljaandmine, õppekursioonide korraldamine, Eesti põllumajanduses olulist rolli etendanud isikute meenutuspäevade korraldamine jm.

Aruande-aastakoosolek on olnud alati oodatud ja elevusttekitav, sest siis valitakse üldkogus hääletades parim aasta põllumajandusteadlane, parim noorteadlane ja seltsi liige, kelle pikaajalist tulemuslikku tööd peetakse erilise tunnustuse ja elutööpreemia vääriliseks. Eakaid ja teenekaid põllumajandusteadlasi võib ja saab valida seltsi auliikmeks. APSi tunnustused on põllumajandusteadlastele ka praktiliselt ainsad – vabariigi aastapäeva eel presidendi poolt annetatavate teenetemärkide saajate sekka satub haruharva mõni põllumajandusteadlane.

Seltsi tegevuse käivitamisel oli üheks põhieesmärgiks taastada oma eesti-keelse, põllumajandusküsimusi käsitleva teadusajakirja väljaandmine. See oli rida, mida esimene taasloomise järgne APSi president professor Olev Saveli professorite Ülo Olli ja Karl Annuki toel järjekindlalt ajas. Kogu eelneval nn sotsialismi perioodil taoline teadusajakiri puudus. Lahendust publitseerimiseks otsiti teadustööde kogumiku vormis, kuid selle trükiks ettevalmistusperiood oli pikk ja ilmunissagedus (enamikul teadusasutustel iga viie aasta tagant number) ei rahuldanud kaugeltki. Akadeemilise Põllu-

APSi üldkogu Riia mäel

majanduse Seltsi ilmumahakanud ajakirjal Agraarteadus oli (ja on) teaduspublikatsioonide äratrükkimise kõrval oluline roll erialase teaduskeelee ja oskussõnavara arengul, aga ka seltsi kroonikal ja personaalial. See on aja jooksul kujunenud hindamatuks andmepangaks, kust võib leida endiste, meie seast juba lahkunud ja praegugi tegutsevate teadurite kohta eluloolisi ja tõiseid andmeid. Ajakiri tutvustab ja lähendab seltsikaaslaste üksteisele.

Professor Olev Saveli teeneks võib lugeda ka seltsi finantsküsimuste oskuslikku lahendamist. Tema presidendiks oleku ajal toetasid seltsi tegevust Eesti Teadusfond, Eesti Põllumajandusministeerium, Eesti Põllumajandusülikool ja sponsori korras ka põllumajandusettevõtted. Soodne rahaline seis võimaldas professor Olev Saveli presidendiks oleku ajal maksta ajakirja “Agraarteaduse” autoritele isegi honorari, mis teadustööde kogumike puhul kunagi isegi jutuks ei saanud tulla.

Seltsi presidendil ja sellega ühenduses ka seltsil olid head sidemed ettevõtetega. Igal aastal külastati põllumajandustootjaid, tutvuti tootmistegevusega ja selgitati kitsaskohti, kus tootja vajas teadlastelt abi. Seltsikaaslastele meenuvad neist aegadest kindlasti külaskäigud Adavere, Väätša, Aravete, Põlva ja Estonia maile. Selts tegi tõhusat koostööd ja korraldas meelde jäävaid ühisüritusi Eesti Agraarökonoomistide Assotsiatsiooni, Eesti Agronoomide Seltsi, Krahv Friedrich Bergi fondi ja teistega.

Teades professor Olev Saveli hõivatust oma põhitööl rektorina, hiljem professori ja kateedri- või osakonnajuhatajana, aga ka tema paljusid-paljusid samaaegseid ühiskondlikke ameteid, peab eriti kõrgelt hindama seda panust, – tähelepanu ja aega –, mis ta kulutas Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi käivitamisele ja juhtimisele 12 aasta vältel (1989–2001). Ei mäleta ühtki korda, kui väljakuulutatud üritust oleks juhatanud presidendi puudumisel mõni asepresidentidest. Ikka oli professor ise kohal, põhjalikult ettevalmistunud, tervisest pakatav, täis nakatavat optimismi ja elurõõmu. Tänuks töö eest Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi käivitamisel ja pikaajalisel ning edukal seltsi hilisemal juhtimisel valiti professor Olev Saveli aprillis 2002 üldkoosoleku otsusega igati teenitult seltsi aupresidendiks.

Eesti ühistegelike tõuaretusühingute „peadirigent“

Matti Piirsalu

ETLLi volikogu liige 15 aastat

Riikliku plaanimajanduse lõppemisega taasiseseisvunud Eestis tekkis loomaomanikel soov luua oma tõuaretusühingud. Nad tahtsid ise otsustada

tõuaretuse korralduse üle. 1989. aastal taastati Eesti Maakarja Kasvatajate Selts ja Eesti Linnukasvatajate Selts. Põllumajanduse aseministri Jüri Kulbini juures toimus 10. aprillil 1990. a tõulavade ja tõuaretajate esindajate nõupidamine, kus EPA rektor professor Olev Saveli pakkus võimaliku organisatsioonide skeemi Eesti kohta ning aretusühistute ja tõuseltside tegevuse põhimõtted. Aluseks olid Saksamaa, Soome, Taani jt riikide kogemused. Järgnes, kohati ägedate vaidluste periood, kus autoril tuli korduvalt tutvustada neid põhimõtteid praktikutele ja ELVI teadlastele.

Tänu tollaste põllumajandusministrite Vello Linnu ja Harri Õunapuu ning ministeeriumi valitsuse juhataja Enno Siiberi toele loodi võimalused riiklike varade erastamiseks aretusorganisatsioonidele. Kiiresti loodi kõikide loomaliikide aretusühingud.

19. augustil 1993. a kogunesid seitsme aretusühingu esindajad ja moodustasid loomaomanike ühenduse Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu (ETLL). Valiti ka president, kelleks kuni tänase päevani on olnud erudeeritud aretus-teadlane professor Olev Saveli. Rõõmsameelse ja optimistliku inimesena

Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu esimene volikogu 1993. a (vasakult istuvad Ain-Ilmar Leesment, Helgi Tennisson, Olev Saveli; seisavad Tõnis Soonets, Sven Mäger, Matti Piirsalu, Kalju Eilart, Leo Kapp, Kalju Hallik, Tiit Anton, Enhard Musto, Harald Tikk, Peeter Kibe ja Enno Siiber)

suutis ta jätkata meie loomakasvatuse areustraditsioone nii õppejõuna, teadlasena kui ka uue organisatsiooni eestvedajana.

Kõrgelt tuleb hinnata professor Olev Saveli teeneid ühtse katusorganisatsiooni ETLLi loomisel, mis võimaldas aretajatel oma soove realiseerida.

Töö aretuspõllul on juubilarile hingelähedane ja seetõttu ei ole tema entusiasmi Eesti tõuaretuse edendamisel, vaatamata lisanduvatele aastatele, sugugi raugemise märke näidanud. Tema poolt käivitatud ETLL on seni ainukene üleriigiline põllumajanduslik ühistegelise organisatsioon, mis on tegutsenud järjekindlalt ning tulemuslikult 15 aastat.

Eriti vajaks esiletõstmist Olev Saveli töö peatoimetajana Tõuinfo ja ajakirja Tõuloomakasvatus väljaandmisel, kus iga numbri ilmumiseks tuleb kolleegide tõuaretajaid artiklite saamiseks kõvasti mobiliseerida. Hea on, et ta seda teha oskab!

ETLLi juhina on Olev Saveli olnud tõuloomade näituste, aretuslaste seminaride ja konverentside eestvedaja. Tõuaretuslaste õigusaktide koostamisel on tal alati sõna sekka öelda ning paljuski on nende argumenteeritud ettepanekutega ka arvestatud.

Soovin juubilarile õnne, tugevat tervist ja jätkuvat entusiasmi aretusühingute dirigeerimisel!

Olev Saveli maaliidus, põllumajanduskojas ja aasta põllumehe žüriis

Ants Käärma, kaasvõitleja

Maaliidu periood. Juba 1988. a kevadel öeldi kolhoosnike kongressil välja mõte, et maamehed peaksid moodustama oma poliitilise erakonna. Arvi Kallakmaa initsiatiivil uuriti võimalust kas taastada või luua uus Maaliit. Maakondades (tollal rajoonides) arutati maaliidu ideed ning üsna üksmeelselt loodi maakondlikud ühendused.

7. mail 1989. a kogunes Tartusse Vanemuise kontserdisaali oma 650–700 inimest üle Eesti, et taastada Eesti Maaliit. Vaadates seda rahvahulka ning tajudes õhkkonda, tekkis tunne, et eesti maarahvas saab tõepoolest koonduda ühtseks jõuks, kuigi oli ka sõnavõtjaid, kes kahtlesid selles.

Maaliit moodustati pigem maarahva ühiskondliku organisatsioonina, millel puudusid selged erakonnatunnused. Juhtorganiks kinnitati eestseisus ning juhtideks valiti kolm maaliidu vanemat: Arvi Kallakmaa – Järva-Jaani kolhoosi esimees, Olev Saveli – EPA rektor, ja Villu Müüripeal – talupere-

Eesti Maaliidu vanemad Arvi Kallakmaa, Olev Saveli ja Villu Müüripeal

mees Pärnumaalt. Need kolm meest esindasidki maaühiskonna majanduslikku poolt, vaimsust ja tekkivat taluperemeeste kihti.

Kaks aastat hiljem, 1991. a kevadel reorganiseerus üleminekuäegne maaliit erakonnaks. Ei Olev Saveli ega Arvi Kallakmaa soovinud kaasa lüüa Eesti poliitilisel maastikul juba tekkivas mudamaadluses ja tõmbusid tagasi. Kuid nende püüdlusi ja tegevust maaliidu kujundajate ja juhtidena tuleb kõrgelt tunnustada. Villu Müüripeal oli hiljem Riigikogu VIII koosseisu liige.

Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja loomine. 1990. aastate algul väljakujunenud põllumeeste ühenduste Eestimaa Talupidajate Keskliidu ja Eesti Põllumajandustootjate Keskliidu seisukohad maaelu arengu kohta olid piisavalt erinevad. Seetõttu said poliitikud valida endale neist sobivamad, mida toetada, mis ei tähendanud seda, et neid ka ellu oleks viidud.

Selline killustatus ja suutmatuse genereerida ühiseid seisukohti oli maaelu- ja põllumajandusele kahjulik ning lahendust nähti ühistel majandushuvidel põhineva organisatsiooni loomises. Loodeti viia ühise laua taha nii taluperemehed kui põllumajanduslikud äriühingud ning kaasata ka töötleva tööstuse ja teenuseid osutavate ettevõtete esindajad.

Maamajanduskoja loomist oli arutatud kahel järjestikusel maarahva kongressil, kuid juttudest kaugemale ei jõutud sarnaselt 1920.–1930. aastate olukorraga. Nüüd sekkus avalik võim ja turukorralduse seadusega sätestati põllumeeste ühisorganisatsiooni Põllumajandus-Kaubanduskoja (PKK) õigused ja tagati rahaline tugi.

Kuid koda tuli ka luua. Initsiatiivi võttis enda kätte Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi president professor Olev Saveli. Moodustati algatustoimkond, tegevuse temaatika ja asutamise dokumentatsioon arutati korduvalt ja põhjalikult läbi ning 1996. a loodi Tartus PKK. Samal asutamiskoosolekul valiti koja nõukogu, mille kinnitas Vabariigi Valitsus kooskõlas turukorralduse seadusega. Sama seaduse järgi nimetas valitsus nõukogusse kolm riigi esindajat, sh APSi presidendi Olev Saveli. Aravetel toimunud PKK nõukogu koosolekul valiti nõukogu esimeheks Aldo Tamm ning asetäitjateks Olev Saveli ja Urmas Laht. Nõukogu esimeheks ei soostunud Olev Saveli kandideerima, kuid see amet tuli tal vastu võtta kaks aastat hiljem, 1998, kui Aldo Tamm tagasi astus.

Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja esimese nõukogu ja juhatuse koosseis 1997. a

Koja nõukogu liige oli prof Olev Saveli kuni aastani 2000, mil poliitiliste tõmbetuulte tõttu vahetati välja. Varsti muudeti põhikirja ja riigiesindajaid nõukogus ette ei nähtud. Koja tegemistes lõi Olev Saveli kaasa hiljemgi, kui oli vaja teaduslikult põhjendatud lähenemisi, olgu siis piima kvaliteedi nõuete koostamisel või hea nõuande väljatöötamisel.

Tunnustades Olev Saveli panust koja loomisse ja arendamisse, nimetas üldkoosolek tema esimeseks EPKK auliikmeks.

Aasta põllumees. Kümne esimese aasta jooksul polnud taasiseseisvunud Eesti meedia põllumeest hellitanud, tunnustamisest rääkimata. Aastal 2001 algatasid Maaleht ja Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda konkursi “Aasta põllumees”. Sellest kujunes maaelu mainet tõstev auväärne üritus, mille käigus tutvustatakse üldsusele põllumeeste tegemisi ja vabariigi president austab nomine ning tunnustab aasta põllumeest.

Aasta põllumehe kandidaate esitasid põllumeeste ühendused ja ka konkursi algatajad. Kõik nominendid vaatas kohapeal üle ja hindas žürii, mida algusest peale juhtis professor Olev Saveli, kes töötas välja ja täiustas hindamise kriteeriumid, mille alusel see kõige-kõigem põllumees välja valiti. Hinnati produktiivsust, tootmiskultuuri, mitmekesisust, edumeelsust, heakorda, majandamist, kandidaadi osavõttu ühiskondlikust elust ning tema tuntust. Igat tunnusoort hinnati kümnepalisüsteemis. Viis-kuus enam punkte kogunud nominendid seati finaalis pingeritta. Paaril korral olid kaks edukamat nii võrdsed, et tunnustati kahte Aasta põllumeest korraga.

Žürii selgitas võitja välja üldjuhul umbes üks kuu enne pidulikku lõpuüritust. Võitja nimi hoiti saladuses, mitte kordagi see välja ei lekkinud. Lõpuüritusel oli põnev jälgida, kuidas žürii esimees kruvis pinge lakke enne, kui kuulutas välja aasta põllumehe.

Aasta põllumees 2002 Jaak Hinrikus (Põlva POÜ)

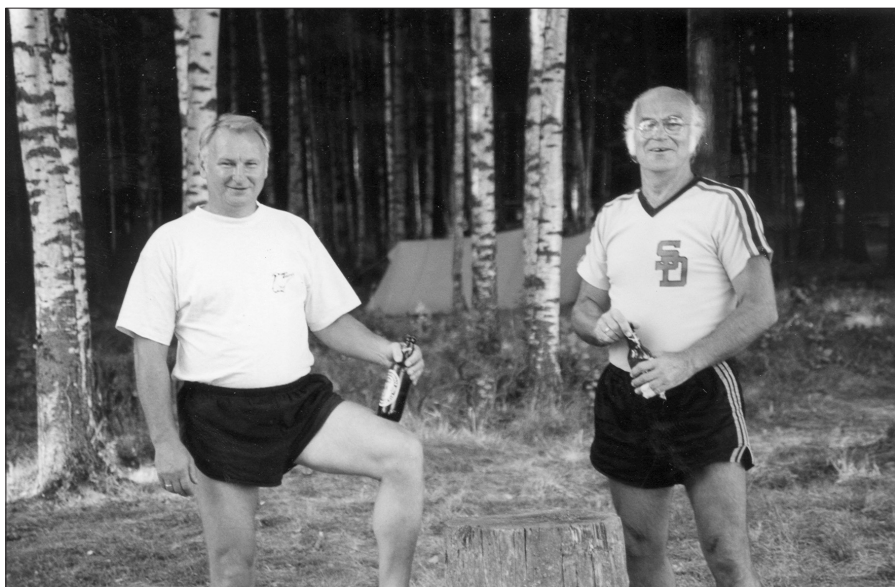
2008. a konkursi žüriisse Olev Saveli (nii nagu veel paar vana tegijatki) enam ei mahtunud. Kas oli see mõne poliitiku pisikene kättemaks või paljas juhus – mine võta kinni?

Käravetel 20.10.2008

Professor, kolleeg ja mõttekaaslane
prof Olav Kärt

Meil Sinuga on kümneaastane vanusevahe. Nooruses oli seda palju, kuid aastatega on muutunud see vahe üha vähemaks, Sinu 70. versteposti juures pean tõdema, et vahe on vaid statistiline. Oma sirge rühi, asjadest selge arusaamise ja elujõuga annad kõigile minuealistele ja veel noorematele silmad ette.

Sinu olemasolu teadvustasin endale siis, kui olin just EPA lõpetanud, majandisse tööle asunud ja hakkasin Tartu poole tagasi hiilima. Olin kord ELVIsse sisse astumas, et kuulata maad aspirantide filosoofiakursusel osalemise võimaluste kohta, kui märkasin Sind koos instituudi ülemustega direktori Volgasse istumas. Silmis on see pilt, kui valgete särkide ja tumedate lipsudega mehed võtsid mustad kuued õlgadelt, pistsid pakiruumi ja end Tal-

Puhkehetk

linna poole teele asutasid. Sain aru, et Saveli peab olema tegija, et nii soliid-
sesse seltskonda on vastu võetud.

Tegelikult teadsin Sinu olemasolust siiski tunduvalt varem, seda küll roh-
kem kursusekaaslaste kaudu, kes Elu Paremaid Aastaid Jaama tänava intris
veetsid. Et ka Sina aspirantuuri ajal noore abielumehena oma peavarju just
sealt leidsid, olid oma tegemistes noorematele hästi teada. Mina olin eraka-
poiss ja meie teed esialgu ei ristunud, mis juhtus aastaid hiljem. Kolmandal
kursusel sidusin end küll aretuse kateedri kollektiiviga, hakkasin akadeemik
A. Punga juhendamisel kateedri rahvaga vabariigi peal lehma mõõtma ja dip-
lomitööd koostama, kuid selleks ajaks olid Sina oma esimese kraadi juba
kaitsnud ning olid ELVIsse tööle asunud.

Tõeliselt ristusid meie teed 1976. aasta sügisel, kui minust sai söötmis-
kateedri kollektiivi liige, kui hakkasin teaduspõllul esimesi vagusid ajama.
Sina jõudsid ringiga EPAsse tagasi 1979. a. Sinust oli saanud aretusekateedri
juhataja. Seisuste vahe oli loomulikult väga suur, mina vaid aspirandinolk.
Siiski ma ei mäleta, et Sa seisuste vahet välja oleksid lasknud paista, vähe-
malt mina seda ei tajunud. Arvan, et seisuste vahet aitas leevendada meie ühi-

*Veterinaariaõppejõudude võrkpallivõistkond: Ants Nummert, Hiljar Pärn,
Olav Kärt, Toivo Järvis, Olev Saveli ja Toomas Murulo*

ne hobi – võrkpall, kus kadedust tundmata lubasid ka minul palli maha lüüa. Veelgi enam, Sa püüdsid igal võimalusel mulle ka korraliku tõste üles upitada, peaasi, et EPA õppejõud Tartu ülikooli omadele alla ei jääks.

Täna, tagasi mõeldes nendele enam kui kolmekümnele aastale, ei saa midugi rääkida meie teede ristumisest, pigem tuleb rääkida koos minemisest. Vahel tundub, et see koosminemine on olnud kui paarisrakendis koorma vedamine, kuid selline võrdlus oleks Sinu suhtes kindlasti ülekohtune. Pole minust olnud künnivaol Sulle võrdset paarilist, Sinu vaod on olnud palju sügavamad. Ühist asja oleme me siiski ajanud ja eks minagi olen püüdnud seda teha oma parema äranägemise järgi. Me oleme teineteist toetanud ja aktsepteerinud.

Ma usun, et meie sarnast maailmanägemust on paljuski kujundanud meie sarnase päritoluga juured ning loomakasvatusele orientatsiooniga haridustee, mis algas karjapoisipõlvtega, jätkus tehnikumis ning EPAs ja pole tänini lõppenud. Oleme truuks jäänud valitud erialale, mis siis, et mõnikord on elutee meid otsesest loomakasvatusest ka pisut eemale viinud. Ma sisimas tunnen, et üheks selliseks perioodiks Sinu elus, millega Sa eriti rahul pole ja mil-

APSi neljas eestseisus lõpetas töö (president ulatab nelgi sekretärile Haldja Viinalassile, asepresident Olav Kärt jälgib mängu)

lega on suuri kordaminekuid endaga raske seostada, olid ATK-aastad. Põllumajandusteadust ja -haridust kureeriva osakonna kõrval tuli Sul aseministriks vastutada ka välissuhete ja ideoloogia osakonna tegevuse eest. Nüüd järele mõeldes tundub mulle, et ega Sa sellesse ametisse eriti hästi sisse ei elanudki. Sa oskasiid vastikud bürokraatlikud ülesanded ilusasti osakondadesse laiali jagada nii, et Sinu laud oli igasugustest paberitest tavaliselt puhas.

Õnneks Sind selle bürokraaditööga väga kaua ka ei piinatud, varsti olid Sa tagasi EPAs, esimese demokraatlikult valitud rektorina Eestis. Eks see pisut kadedaks tegi, kuid mitte Sinu ametipost, vaid et olid tagasi omade seas, kus Sind ja teadmisi enam hinnati. Minul tuli jääda Tallinna oma aega ootama. Tõsi, ega ma tol korral päris veendunud olnudki, et ma Tartusse tagasi pääsen. Olin oma minekuga sildasid põletanud ja seepärast ei julgenudki suuri lootusi tagasipöördumisele panna. Sisemuses teadsin, et ka minu koht on Tartus, loomakasvatusteaduses.

Minu aeg siiski tuli koos Eesti taasiseseisvumisega ja pole kahtlust, et tagasiteed aitasid sillutada just Sina. Oli aasta 1992, algas taasiseseisvunud Eesti ülesehitus. Igas valdkonnas toimusid tohutud struktuurimuutused. Suurima löögi alla sattus põllumajandus ning kõik sinna juurde kuuluv, sealhulgas põllumajandusteadus ja -haridus. Rektorina tuli just Sinul kõik esmavajalikud muudatused põllumajanduslikus kõrghariduses ja teaduses läbi viia. Muidugi said Sa ka oma põhimõtete ja veendumuste pärast sugeda. Kõige rohkem selle eest, et sundisid loomakasvatuse eriala üliõpilasi laudaõhku nuusutama ja agronoome põllule minema. Kust Sina, maapoiss, võisid teada, et asi nii hulluks läheb, et koolilapse väarikust riivab tutistamine ja üliõpilase väarikust isegi põllumajanduse nime suhu võtmine. Sellist koledest ei saanud üks noor riik endale lubada ja Sinul tuli taanduda tagasi oma kateedrijuhataja ametpostile, kuid sellega polnud veel kaugeltki kõik reformid lõppenud. 1994. aastal lõime koos hingekella ELVI-le, 11 aastat hiljem EPMÜ loomakasvatuse instituudile. Põhjuseks ikka halvustav suhtumine põllumajandusse, sellest tulenevalt noorte vähene motivatsioon ning maksujõulise teaduse tellija puudumine.

Olen sageli leidnud ennast mõtisklemas, kas oleme Sinuga midagi valesti teinud? Mida oleksime pidanud tegema teisiti? Kas oleksime suutnud kuidagi tänast, väga kurba olukorda loomakasvatusteaduses ja -hariduses vältida? Mina end süüdistada siiski ei oska, olen kindel, et seda ei tohiks ka Sina teha. Need ajad lihtsalt tuli üle elada ning valikuid ju tegelikult polnudki. Pealegi oli selleks ajaks ülikoolides üks süsteem kindlalt paigas, see oli valimissüs-

teem ja sundpension. Nii et eeldused konkurentsi tekkeks ja võimalused andekamatele ja tublimatele tegudeks olemas.

Kindlasti pakub mõningast kosutust hingele asjaolu, et asjad veisekasvatuses on hakanud paremini minema. Produktiivsus ja tootmisintensiivsus on tõusnud, see sunnib loomakasvatajaid üha enam teadlaste poole vaatama. Küllap jõuab ka nendeni arusaam, et teadmine iseenesest on kapital, mida tuleb pidevalt juurde soetada, et igal kapitalil, ka inimkapitalil on hind, mille eest tuleb maksta. Kui praegu me realiseerime tulemusi loomakasvatuses selle inimkapitali baasil, mida produtseeris nõukogude haridussüsteem, siis üsna pea on see ressursr otsas. Tuleb hakata seda ostma või üle maksma.

Sinu ühiskondlikest ülesannetest suhtun ma kõige suurema lugupidamisega Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi presidendi ametisse. Sa olid üks põhilisi initsiaatoreid seltsi tegevuse ja traditsioonide taastamisel, kulutasid palju aega põllumajandusteadlaste ühtsuse säilitamiseks ajal, mil nende ridu kõige enam räsiti. Suur tänu selle eest!

Ja lõpuks veel ühest Sinu tahust (loe võimetest), milles Sul vähemalt maaülikoolis vastast pole, see on esinduslikkus, akadeemilisus suhtlemises ja tantsuoskus. Kindlasti tead ka ise, et leidub töökaaslasi ja tuttavaid, kes sellele kõigele pisut kõõrdi vaatavad. Ma tean, et Sa oled olnud sellest üle. Meil kõigil peaks olema neid loetletud omadusi pisutki enam, et säiliks ülikooli õppejõu autoriteet ja väarikus.

Ma tänan Sind väga meeldivate koostööaastate eest, et Sa oled mind toetanud ja innustanud. Usun, et see tähtpäev ei lõpeta meie koosminemist, et me jagame jätkuvalt oma teadmisi neile, kes seda vajavad. Sinule tähtsal päeval võtan südamest tervisenapsu nii, nagu Sina tegid minu, pisut väiksemal, juubelil.

MÕNED SPORTLIKUD TÖÖTULEMUSED

Olev Saveli

Pealkiri on pretensioonikas. Et esimeses raamatus kasutasime sarnast, jätkame ka selle raamatu lõpus. Sõpradele, kolleegidele ja sportlastele kinnitan selgituseks, et ma pole kunagi tüüpiline sportlane olnud. Kasvamise ja kujunemise järgus olin nii kasvult kui terviselt kiduravõitu. Algkoolis oskas aga Osvald Ellermaa pookida hinge vajaduse liikuda kas võrkpalliplatsil või vahetunnis ringmängudes tantsusamme harjutades. Hobuse selga pandi mind kodus päris väiksena, mida kinnitavad paljud fotod tollest ajast.

Võrkpalli treeningrühma tudengiajal ei pääsenud. Alles Toris leidsime paraja meeskonna. Aspirantuuriast (1965. a) alates on käidud, esialgu ainult EPA, seejärel lisaks TRÜ õppejõududega ning nüüd veel Tartu linna võrkpalliveteranidega, ikka kolm korda nädalas treeningul. See on keskkond, mida peaksid paljud kadestama. Hetkel on kooslus, kus noorim 31 ja teadagi, kes vanim. Seni on mind lubatud osaleda, vaatamata sellele, et mitmed neist on vabariigi tasemel mänginud. Tallinna-perioodist (1986–1988) on jäänud head sidemed veteranivõrkpalluritega, kellega võistleme üheskoos veel praegugi.

- 1957 põllumajandustehnikumide spartakiaadil 3. koht hobuse rakendamises
- 1960 sporthobuste takistussõidus 2. spordijärk
- 1964 Pärnu rajooni meister Tori võrkpallimeeskonnas
- 1978 Eesti kõrgkoolide meister EPA võrkpallimeeskonnas
- 1986 Eesti meister seenioride klassi standardtantsudes koos abikaasa Miinaga
- 1993 Soome presidendi karikaturniiri võitja (50-a klass) Tallinna võrkpallimeeskonnas
- 1994 Eesti meister (55-a klass) Tartu linna võrkpallimeeskonnas
- 2004 Veteranide (65-a) maailma meistrivõistlustel Tampere Tallinna meeskonnas pronksmedal
- 2007 Eesti meister veteranide (>70-a) vanuseklassis
- 2008 Veteranide (70-a) maailma meistrivõistlustel Tampere Tallinna meeskonnas 4. koht

Kui seni oli minu toeks kellegi ütlus „Kui Sa, Olev, ära ei sure, võid võrkpallis kaugele jõuda.“ Ettevaatlikuks tegi aga Tallinna mitme spordiala tippmehe ütlus Tampere, kui tänavu jäime MM-il neljandaks: „Kas peangi jääma tantsijate ja poksijatega võrkpalli mängima? Ei jõua vist päris võrkpallureid ära oodata.“ Küll ta jõuab.

Tants on sidunud meie peret 51 aastat. Mida paremat tahta, kui kenas seltskonnas partneriga liikuda konkreetse tantsu rütmis. Jaan ja Hele Siilak oskasid kujundada nende soovi meie tahteks osaleda ka võistlustel.

Aga ikkagi jõuame veel kord esmaste tegevuste juurde, siinkohal kokkuvõtlikult loetelu, kus on tulnud osaleda koos heade inimestega.

Organisatsioonide taastamine või loomine

Akadeemiline Põllumajanduse Selts – president

Eesti Maaliit – üks kolmest vanemast

Eesti Võistlustantsu Liit – president

Eesti Tõuloomakasvatuse Liit – president

Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda – nõukogu aseesimees, neli kuud esimees

Eesti Ühistegeline Liit – nõukogu liige

Aasta põllumehe žürii esimees 2001–2007

Tegevused

A. Rahvusvaheline

EPA Moskva alluvusest → Eesti Vabariiki 1991

Eesti Mustakirju Karja Aretusühistu 1990 → Euroopa Holsteini-Friisi

Assotsiatsiooni liikmeks

Eesti Mustakirju Karja Aretusühistu 1992 → Ülemaailmse Holsteini-Friisi

Föderatsiooni liikmeks

Eesti Võistlustantsu Liit 1992 → IDSF-i liikmeks

Eesti → Euroopa Loomakasvatuse Assotsiatsiooni liikmeks

Balti riikide aastakonverents – 1995. a

EPMÜ üliõpilased välismaale tööle ja praktikale 1989. a

B. Vabariiklik

Esimene valitud rektor (EPA) Eestis 21.05.1988.

Esimene rektorikett

EPA avaball

EPA rongkäik

EPA (EPMÜ) audoktorid

EPA (EPMÜ) emeritprofessorid – esimesed Eestis

EPA 1991 → Eesti Põllumajandusülikool
EPMÜ lipp
EPMÜ isemajandavad instituudid
EPMÜ doktorinõukogud
APSi teadusajakiri Agraarteadus asutamine
Ühistegeline aretusorganisatsioon Eestis
Soojustatud veiselaut → külmlaudaks.

Inimese elu on sarnane seeriavõistlusega, õigemini mitme-võistlusega, kus arendatakse võimeid, vahetuvad tingimused ja vastased, aastate jooksul ka eesmärgid. Olen koos teiega läbinud etappe vahelduva eduga. Suur tänu teile kõigile, kes te andsite elu, kasvatasite, õpetasite ja innustasite, pakkusite konkurentsi või kritiseerisite!

Peamine on olnud tahe, kohusetunne ja mõistev pere, sest kirjatööks on kõige viljakam õhkkond olnud kodus. Kahjuks kõik ametid on välistanud loomingulise tegevuse tööpostil.

Täna kõiki, kes kirjutasid või abistasid raamatu koostamisel!

Publikatsioonide analüüs

Rühmitus	1962– 1970	1971– 1980	1981– 1990	1991– 2000	2001– 2008	Kokku
Teadustööd	5	15	12	76	49	157
Teadusreferaadid	3	9	8	18	22	60
Populaarteaduslikud	5	37	40	38	54	174
Raamatud/brošüürid	1	2	2	3	4	12
Toimetamine	–	–	2	47	32	81
Koostamine	–	7	–	7	11	25
Tõuinfo	–	–	–	44	–	44
Ajalehed	–	6	25	54	4	89
Kroonika	–	3	3	6	10	22
Ülevaated	–	12	27	37	73	149
Käsikirjalised tööd	2	5	18	3	–	28
Kokku	16	96	137	333	259	841

